

ESKİŞEHİR OSMANGAZI ÜNİVERSİTESİ
EĞİTİM BİLİMLERİ ENSTİTÜSÜ
EĞİTİM BİLİMLERİ ANABİLİM DALI
REHBERLİK VE PSİKOLOJİK DANIŞMANLIK BİLİM DALI

**ERGENLERDE RİSKLİ DAVRANIŞLARIN GÜVENSİZ BAĞLANMA VE
ALGILANAN SOSYAL DESTEK TARAFINDAN YORDANMASINDA
PSİKOLOJİK BELİRTİLERİN ARACI ROLÜ**

Serdar KÖRÜK

Yüksek Lisans Tezi

Eskişehir, 2016

ESKİŞEHİR OSMANGAZİ ÜNİVERSİTESİ
EĞİTİM BİLİMLERİ ENSTİTÜSÜ
EĞİTİM BİLİMLERİ ANABİLİM DALI
REHBERLİK VE PSİKOLOJİK DANIŞMANLIK BİLİM DALI

**ERGENLERDE RİSKLİ DAVRANIŞLARIN GÜVENSİZ BAĞLANMA VE
ALGILANAN SOSYAL DESTEK TARAFINDAN YORDANMASINDA
PSİKOLOJİK BELİRTİLERİN ARACI ROLÜ**

Serdar KÖRÜK

Yüksek Lisans Tezi

Danışman: Doç. Dr. Ayşe AYPAY

Eskişehir, 2016

ESKİŞEHİR OSMANGAZİ ÜNİVERSİTESİ
EĞİTİM BİLİMLERİ ENSTİTÜSÜ

Serdar KÖRÜK tarafından hazırlanan “Ergenlerde Riskli Davranışların Güvensiz Bağlanma ve Algılanan Sosyal Destek Tarafından Yordanmasında Psikolojik Belirtilerin Aracı Rolü” başlıklı bu çalışma, 26/05/2016 tarihinde *Eskişehir Osmangazi Üniversitesi Lisansüstü Eğitim ve Öğretim Yönetmeliği*’nin ilgili maddesi uyarınca yapılan **Tez Savunma Sınavı** sonucunda **başarılı** bulunarak, jürimiz tarafından yüksek lisans tezi olarak kabul edilmiştir.

Jüri Başkanı : Prof. Dr. Nilüfer ÖZABACI

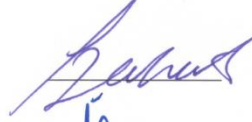
Danışman: Doç. Dr. Ayşe AYPAY

Üye: Doç. Dr. Ali ERYILMAZ

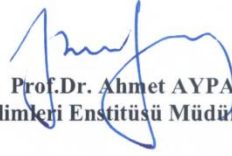
Üye: Doç. Dr. Baki DUY

Üye: Yrd. Doç. Dr. Abdülkadir ÖZTÜRK

Prof. Dr. Ahmet AYPAY
Eğitim Bilimleri Enstitüsü Müdürü

Teşekkür

Tez sürecimde bana çok büyük destek sağlayan, akademik çalışmaların dışında da çok güzel ve değerli bir iletişimimizin olduğu, kendisine tezimi her sunuşumda büyük bir itinayla detaylı bir şekilde inceleyip bana çok önemli dönütler veren ve beni yönlendiren kıymetli tez danışmanım sayın Doç. Dr. Ayşe AYPAY'a, yüksek lisans eğitimime başladığımdan bu yana akademik ve kişisel olarak üzerimde çok önemli katkıları olan, kendisinden çok şey öğrendiğim ve öğrenmeye de devam edeceğim değerli anabilim dalı başkanımız sayın Prof. Dr. Nilüfer ÖZABACI'ya, üzerimde emeği geçen diğer tüm anabilim dalı hocalarıma, lisans yıllarımdan bugüne her zaman yanımda olan, akademik olarak beni çalışmaya motive eden ve çoğu zaman aşırı çalışmanın yarattığı olumsuz duyguları benimle beraber yaşayan, bunların üstesinden gelmemde bana hep destek olan sevgili eşime, ilkokul birinci sınıftan itibaren eğitim ve öğretimimle daima özel olarak ilgilenen, akademik ve entelektüel birikimimin çoğunu kendisine borçlu olduğum ve her zaman rol model aldığım biricik anneme, kendisinin benden daha iyi yerlere geleceğine yürekten inandığım çalışkan kız kardeşime, üniversitede araştırma görevlisi olarak çalışmaya başladığım ilk günden bu zamana neşeleriyle ve muhabbetleriyle ofisimizi renklendiren, beraber çok güzel anları paylaştığımız kıymetli dostlarım Arş. Gör. Serap İRİ ve Arş. Gör. Cüneyt BELENKUYU başta olmak üzere tüm ofis arkadaşlarıma ve üzerimde emeği olan tüm diğer arkadaşlarıma ve hocalarıma sonsuz teşekkürlerimi sunuyorum.

Ergenlerde Riskli Davranışların Güvensiz Bağlanma ve Algılanan Sosyal Destek Tarafından Yordanmasında Psikolojik Belirtilerin Aracı Rolü

Özet

Amaç: Bu araştırmanın amacı, ergenlerin algıladıkları sosyal desteğin, sahip oldukları güvensiz bağlanma tarzlarının gösterdikleri riskli davranışları yordamasında psikolojik belirtilerin aracı rolünün belirlenmesidir. Bu amaç doğrultusunda oluşturulan hipotez model yapısal eşitlik modellemesi ile test edilmiştir. Hipotez modelde güvensiz bağlanma ve algılanan sosyal destek bağımsız değişken, psikolojik belirtiler aracı değişken, riskli davranışlar ise bağımlı değişken olarak alınmıştır.

Yöntem: Bu araştırmada nicel araştırma yöntemlerinden ilişkisel tarama modeli kullanılmıştır. Araştırma Eskişehir ilinin Odunpazarı ilçesinde yer alan beş ortaöğretim kurumunun 9., 10., 11, ve 12. sınıflarına devam eden 230’u erkek ve 232’si kız olmak üzere toplam 462 lise öğrencisi üzerinde gerçekleştirilmiştir. Riskli davranışların ölçülmesinde Gençtanırım ve Ergene (2014) tarafından geliştirilen Riskli Davranışlar Ölçeği, bağlanma tarzlarının ölçülmesinde Bartholomew ve Horowitz (1991) tarafından geliştirilip Türkçeye Sümer ve Güngör (1999) tarafından uyarlaması yapılan İlişki Ölçekleri Anketi, algılanan sosyal desteğin ölçülmesinde Yıldırım (2004) tarafından geliştirilen Algılanan Sosyal Destek Ölçeği ve psikolojik belirtilerin ölçülmesinde Dregotis (1992) tarafından geliştirilen ve Türkçeye Şahin ve Durak (1994) tarafından uyarlanan Kısa Semptom Envanteri kullanılmıştır.

Bulgular: Hipotez model yapısal eşitlik modelleme tekniklerinden yol analizi ile test edilmiş ve modelin uyum değerleri incelenmiştir. Uyum değerlerine göre modelin kabul edilebilir düzeyde uyum gösterdiği belirlenmiştir. Güvensiz bağlanmanın ve psikolojik belirtilerin riskli davranışları olumlu yönde ve orta düzeyde, algılanan sosyal desteğin ise riskli davranışları olumsuz yönde ve orta düzeyde anlamlı olarak yordadığı bulunmuştur. Psikolojik belirtilerin hem güvensiz bağlanmaya hem de algılanan sosyal desteğe kısmi aracılık yaptığı belirlenmiştir. Oluşturulan modeldeki değişkenlerin riskli davranışlardaki toplam varyansın %25’ini açıkladığı tespit edilmiştir.

Sonuç ve Tartışma: Bu araştırma, ergenlerin sergiledikleri riskli davranışların oluşmasında güvensiz bağlanma tarzlarının, algılanan sosyal desteğin ve psikolojik belirtilerin önemli rol oynadığını göstermektedir. Araştırmada riskli davranışların, güvensiz bağlanmanın, algılanan sosyal desteğin ve psikolojik belirtilerin alt faktörlerinin onlara bağlandığı gizil değişkenler olarak ele alınması, değişkenler arasındaki etkileşimlerin daha iyi ve bütüncül bir şekilde incelenmesini sağlamıştır. Ergenlerin çeşitli psikolojik ve sosyal sorunlar yaşadığı ergenlik döneminde, sosyal ve yakın ilişkilere yön veren bağlanma tarzlarının, psikolojik rahatsızlıkların ve çevreden algılanan sosyal desteğin riskli davranışlar sergileme üzerinde etkili olabileceği bulgusuna ulaşılmıştır. Oluşturulan bu modelin ve ulaşılan bulguların ortaöğretim kurumlarında riskli davranışlar konusunda yürütülebilecek koruyucu ve önleyici çalışmalarda kullanılmasının yararlı olacağı düşünülmektedir.

Anahtar kelimeler: Riskli davranışlar, bağlanma tarzları, sosyal destek, psikolojik belirtiler, ergenler, lise

Abstract

Purpose: The aim of this study is to determine the mediator role of psychological symptoms on the predictive strength of perceived social support and insecure attachment styles on the risky behaviours among adolescents. The hypothetical model was formed and tested using structural equation modeling. Insecure attachment and perceived social support were determined as the independent variables, while psychological symptoms were determined as a mediator variable, and problem behaviour was determined as the dependent variable.

Method: The correlational model of quantitative research design was used in this study. The study was conducted on 462 high school students (230 boys, 232 girls) continuing their education in 9th, 10th, 11th and 12th grades of five different high schools in Odunpazarı central district of Eskişehir. Risky Behaviours Scale developed by Gençtanırım and Ergene (2014) was used to measure problem behaviours, Relationship Scales Questionnaire developed by Bartholomew and Horowitz (1991) and adapted to Turkish by Sümer and Güngör (1999) was used to measure attachment styles, Perceived Social Support Scale developed by Yıldırım (2004) was used to measure perceived social support and Brief Symptom Inventory developed by Dregotis (1992) and adapted to Turkish by Şahin and Durak (1994) was used to measure psychological symptoms.

Findings: The hypothetical model was tested by path analysis technique of structural equation modeling and the fit indices of the model were analyzed. According to the fit indices, the model was determined appropriate in an acceptable level. It was found that insecure attachment and psychological symptoms significantly predicted problem behaviours in a positive way with medium effect size. It was also found that perceived social support significantly predicted problem behaviours in a negative way with medium effect size. Psychological symptoms were determined as a partial mediator for both insecure attachment and perceived social support. The independent variables and mediator variable in the model explained %25 of total problem behaviours variance.

Conclusion and Discussion: This study demonstrates that insecure attachment styles, perceived social support and psychological symptoms play an

important role in occurring of problem behaviours. Problem behaviours, insecure attachment, perceived social support and psychological symptoms were defined as latent variables consisted of many subscales, and this enabled to analyze the relationships more holistic between the variables. It was seen that the attachment styles influencing social and intimate relationships, psychological symptoms and perceived social support had a considerable effect on problem behaviours during adolescence in which adolescents face various psychological and social problems. The findings of this research and the tested model would be useful for further protective and preventive studies about problem behaviours which will be conducted at high schools.

Key words: Risky behaviours, attachment styles, social support, psychological symptoms, adolescents, high school

İçindekiler

Teşekkür.....	i
Özet.....	ii
Abstract.....	iv
İçindekiler	vi
Tablolar Listesi	x
Şekiller Listesi	xi
Bölüm I: Giriş	1
1.1. Problem Durumu	1
1.2. Araştırmanın Amacı	5
1.2.1. Alt Amaçlar	5
1.3. Araştırmanın Önemi.....	7
1.4. Varsayımlar	8
1.5. Sınırlılıklar	8
1.6. Kısaltmalar	8
Bölüm II: İlgili Alanyazın.....	9
2.1. Ergenlik Dönemi ve Yaşanan Değişimler.....	9
2.2. Ergenlikte Riskli Davranışlar	11
2.2.1. Riskli Davranışları Açıklayan Kuramsal Yaklaşımlar.....	12
2.2.1.1. Biyolojik Temelli Yaklaşımlar	12
2.2.1.2. Sosyolojik Temelli Yaklaşımlar	13
2.2.1.2.1. Sosyal Öğrenme Kuramı	13
2.2.1.2.2. Sosyal Kontrol Teorisi	14
2.2.1.2.3. Saygınlığı Arttırma Teorisi	14
2.2.1.3. Psikolojik Temelli Yaklaşımlar	15
2.2.1.3.1. Kendine Zarar Verme Kuramı	15
2.2.1.3.2. Gerilimi Azaltma Teorisi	15
2.2.1.4. Psikososyal Temelli Yaklaşımlar.....	16
2.2.1.4.1. Aşama Teorisi	16
2.2.1.4.2. Problem Davranış Kuramı.....	16
2.2.2. Riskli Davranışlar ile İlgili Yapılan Araştırmalar	17

2.3. Bağlanma.....	19
2.3.1. Bağlanma Kavramı.....	19
2.3.2. Bağlanmanın Gelişimi.....	20
2.3.3. Bağlanma Kuramları.....	20
2.3.4. Ergenlerde Bağlanma.....	22
2.3.5. Bağlanma ve Riskli Davranışlar Arasındaki İlişkiler.....	24
2.3.5.1. Yurtiçinde Yapılan ve Bağlanma-Riskli Davranışlar Arasındaki İlişkileri İnceleyen Çalışmalar.....	24
2.3.5.2. Yurtdışında Yapılan ve Bağlanma-Riskli Davranışlar Arasındaki İlişkileri İnceleyen Çalışmalar.....	25
2.4. Sosyal Destek.....	26
2.4.1. Ergenlerde Algılanan Sosyal Destek ve Riskli Davranışlar.....	28
2.4.1.1. Yurtiçinde Yapılan ve Algılanan Sosyal Destek-Riskli Davranışlar Arasındaki İlişkileri İnceleyen Çalışmalar.....	29
2.4.2.2. Yurtdışında Yapılan ve Algılanan Sosyal Destek-Riskli Davranışlar Arasındaki İlişkileri İnceleyen Çalışmalar.....	30
2.5. Psikolojik Belirtiler.....	31
2.5.1. Belirtilerin Psikolojik Nedensel Etkenleri.....	31
2.5.1.1. Erken Dönem Yoksunluğu ya da Travma.....	31
2.5.1.2. Yetersiz Anne ve Babalık Tarzları.....	32
2.5.1.3. Ebeveynlerde Geçimsizlik ve Boşanma.....	32
2.5.1.4. Uyumsuz Akran İlişkileri.....	33
2.5.2. Ergenlerde Psikolojik Belirtiler.....	33
2.5.3. Psikolojik Belirtiler ve Riskli Davranışlar.....	35
2.5.3.1. Yurtiçinde Yapılan ve Psikolojik Belirtiler-Riskli Davranışlar Arasındaki İlişkileri İnceleyen Çalışmalar.....	35
2.5.3.2. Yurtdışında Yapılan ve Psikolojik Belirtiler-Riskli Davranışlar Arasındaki İlişkileri İnceleyen Çalışmalar.....	36
Bölüm III: Yöntem.....	37
3.1. Araştırma Deseni.....	37
3.2. Evren ve Örneklem.....	37
3.3. Veri Toplama Araçları.....	40
3.3.1. Kişisel Bilgi Formu.....	40
3.3.2. Riskli Davranışlar Ölçeği (RDÖ).....	40

3.3.3. Algılanan Sosyal Destek Ölçeği (ASDÖ-R)	42
3.3.4. Kısa Semptom Envanteri (KSE).....	43
3.3.5. İlişki Ölçekleri Anketi (İÖA)	44
3.4. Verilerin Toplanması	45
3.5. Verilerin Analizi.....	45
Bölüm IV: Bulgular	48
4.1. Çalışma Grubunun RDÖ, İÖA, ASDÖ-R ve KSE Ölçek Puanlarına Ait Betimsel Bulgular.....	48
4.1.1. Çalışma Grubunun RDÖ Puanına Ait Betimsel Bulgular	48
4.1.2. Çalışma Grubunun İÖA Puanına Ait Betimsel Bulgular	49
4.1.3. Çalışma Grubunun ASDÖ-R Puanına Ait Betimsel Bulgular.....	49
4.1.4. Çalışma Grubunun KSE Puanına Ait Betimsel Bulgular	50
4.2. Çalışma Grubunun RDÖ, İÖA, ASDÖ-R ve KSE Genel ve Alt Ölçek Puanları Arasındaki Korelasyonlar.....	51
4.3. Çalışma Grubunun RDÖ, İÖA, ASDÖ-R ve KSE Puanlarının Cinsiyete Göre T-testi Bulguları	52
4.3.1. Çalışma Grubunun RDÖ Puanının Cinsiyete Göre T-testi Bulguları	52
4.3.2. Çalışma Grubunun İÖA Puanının Cinsiyete Göre T-testi Bulguları.....	53
4.3.3. Çalışma Grubunun ASDÖ-R Puanının Cinsiyete Göre T-testi Bulguları.....	54
4.3.4. Çalışma Grubunun KSE Puanının Cinsiyete Göre T-testi Bulguları	55
4.4. Ergen Riskli Davranışlarının Algılanan Sosyal Destek, Güvensiz Bağlanma ve Psikolojik Belirtilerle Yordanmasına Yönelik Oluşturulan Yapısal Eşitlik Modeline Ait Bulgular.....	56
Bölüm V: Tartışma	63
5.1. Çalışma Grubunun RDÖ, İÖA, ASDÖ-R ve KSE Ölçek Puanlarına Ait Betimsel Bulgularla İlgili Tartışma.....	63
5.1.1. Çalışma Grubunun RDÖ Puanına Ait Betimsel Bulgularla İlgili Tartışma ..	63
5.1.2. Çalışma Grubunun İÖA Puanına Ait Betimsel Bulgularla İlgili Tartışma....	65
5.1.3. Çalışma Grubunun ASDÖ-R Puanına Ait Betimsel Bulgularla İlgili Tartışma	66
5.1.4. Çalışma Grubunun KSE Puanına Ait Betimsel Bulgularla İlgili Tartışma ...	67
5.2. Çalışma Grubunun RDÖ, İÖA, ASDÖ-R ve KSE Ölçek Puanlarına Ait T-Testi Bulgularıyla İlgili Tartışma.....	69
5.2.1. Çalışma Grubunun RDÖ Puanına Ait T-testi Bulgularıyla İlgili Tartışma... 69	
5.2.2. Çalışma Grubunun İÖA Puanına Ait T-testi Bulgularıyla İlgili Tartışma	70

5.2.3. Çalışma Grubunun ASDÖ-R Puanına Ait T-testi Bulgularıyla İlgili Tartışma	72
5.2.4.Çalışma Grubunun KSE Puanına Ait T-testi Bulgularıyla İlgili Tartışma.....	73
5.3. Ergen Riskli Davranışlarının Algılanan Sosyal Destek, Güvensiz Bağlanma ve Psikolojik Belirtilerle Yordanmasına Yönelik Oluşturulan Yapısal Eşitlik Modeliyle İlgili Tartışma.....	74
5.3.1. Güvensiz Bağlanma-Psikolojik Belirtiler Arasındaki İlişkiyle İlgili Tartışma	76
5.3.2. Güvensiz Bağlanma-Riskli Davranışlar Arasındaki İlişkiyle İlgili Tartışma	77
5.3.3. Algılanan Sosyal Destek-Psikolojik Belirtiler Arasındaki İlişkiyle İlgili Tartışma.....	78
5.3.4. Algılanan Sosyal Destek-Riskli Davranışlar Arasındaki İlişkiyle İlgili Tartışma.....	79
5.3.5.Güvensiz Bağlanma-Algılanan Sosyal Destek Arasındaki İlişkiyle İlgili Tartışma.....	80
5.3.6. Psikolojik Belirtiler-Riskli Davranışlar Arasındaki İlişkiyle İlgili Tartışma	81
Bölüm VI: Sonuç ve Öneriler	83
6.1. Uygulamaya Yönelik Öneriler	83
6.1.1. Ruh Sağlığı Uzmanlarına Yönelik Öneriler	83
6.1.2. Ebeveynlere Yönelik Öneriler	84
6.1.3. Öğrencilere Yönelik Öneriler	84
6.2. Benzer Çalışmalara Yönelik Öneriler	84
Kaynakça	85
Ekler.....	109
Ek A: Araştırma İzin Formu	109
Ek B: Kişisel Bilgi Formu.....	110
Ek C: Riskli Davranışlar Ölçeği.....	110
Ek D: İlişki Ölçekleri Anketi	111
Ek E: Algılanan Sosyal Destek Ölçeği.....	112
Ek F: Kısa Semptom Envanteri.....	114

Tablolar Listesi

Tablo Numarası	Başlık	Sayfa Numarası
1	Çalışma Grubunun Çeşitli Değişkenlere Göre Dağılımı	39
2	RDÖ Betimsel Bulguları.....	48
3	İÖA Betimsel Bulguları	49
4	ASDÖ-R Betimsel Bulguları	49
5	KSE Betimsel Bulguları.....	50
6	Korelasyon Bulguları	51
7	RDÖ T-testi Bulguları	52
8	İÖA T-testi Bulguları.....	53
9	ASDÖ-R T-testi Bulguları	54
10	KSE T-testi Bulguları	55
11	Model Uyum Parametreleri	58
12	Değişkenlerin Etki Büyüklükleri	61

Şekiller Listesi

Şekil Numarası	Başlık	Sayfa Numarası
1	Hipotez Model	6
2	Yapısal Eşitlik Modeli	57

Bölüm I: Giriş

1.1. Problem Durumu

Ergenlik dönemi bireyin başta fiziksel ve biyolojik değişimler olmak üzere, çeşitli bilişsel ve psiko-sosyal gelişimleri kısa süre içerisinde yoğun bir şekilde yaşadığı, yetişkinlik yaşantılarını etkileyecek olan kimlik yapısının, duygu, düşünce ve davranış sisteminin, akademik ve mesleki hedeflerin oluşturulduğu gelişimsel bağlamda önemli bir süreçtir (Boyd, Bee & Johnson, 2006). Ergen bireyin fizyolojik ve bilişsel gelişimine paralel olarak üstlendiği akademik ve sosyal sorumluluklar da farklılaşmaktadır. Aileden bağımsızlaşarak özerkliğini kazanabilmek, akranlarla yakın ve romantik ilişkiler kurabilmek, bedenini kabul edebilmek, kimlik bütünlüğünü oluşturabilmek, sosyal yapı içerisinde rolü ve statüsünü belirleyebilmek, akademik ve mesleki hedefler koyabilmek, toplumsal, kültürel ve yasal normları özümseyebilmek ergenden beklenen gelişimsel görevlerdendir (Gander & Gardiner, 2001).

Yaşanan bu hızlı dönüşümler ve üstlenilen yeni gelişimsel görevler karşısında ergenler bazı uyum problemleri gösterebilmektedirler. Dürtüsel davranışlar, amaçsızlık, erteleme eğilimi ve huysuzluk gibi ortaya çıkan bazı uyum problemleri geçici olabilmektedir, fakat sigara, alkol ve uyuşturucu madde kullanımı, evden ve okuldan kaçma, güvensiz cinsel ilişkiye girme gibi bazı riskli davranışlar ergenin sağlığı için büyük tehlike oluşturabilmektedir (Tamar, 2005). Riskli davranışlar, ergenin gelişim görevlerini başarmasına, kendisinden beklenen sosyal rolleri yerine getirmesine, yeterlilik ve başarı duygusunu hissetmesine ve genç yetişkinlik dönemine başarıyla geçmesine engel olan davranışlar olarak tanımlanmaktadır (Jessor, 1991). Madde kullanımı, antisosyal davranışlar, sağlıksız beslenme alışkanlıkları, evden kaçma, okul terki, depresyon ve intihar eğilimi, yalan söyleme, hırsızlık, ergen hamileliği, güvensiz cinsel ilişki yaşama ve hayvanlara zarar verme gibi davranışlar riskli davranışlar olarak belirtilmektedir (Adams & Berzonsky, 2003; Gullota & Adams, 2005; Peterson, Walker, Whatt, Rheinbolth, White & Hogkinson, 2003). Ergenin sergilediği davranışın riskli davranış olup olmadığının belirlenmesinde davranışın sergilenme sıklığının tespit edilmesi gerekmektedir. Örnek olarak, ergenin alkol veya sigara kullanımını riskli davranışlar başlığı altında değerlendirebilmek için bu

davranışların ara sıra yapılan davranışlar mı yoksa sürekli tekrarlayan davranışlar mı olduğunun belirlenmesi gereklidir (Steinberg, 2007).

Ergenin sergilediği riskli davranışlar kısa vadede ona bazı kazançlar sağlayabilmektedir. Bu davranışlar ergenin akranları tarafından kabulüne, ebeveynlerinden bağımsızlığını kazanmasına, geleneksel normlara karşı çıkmasına, başarısızlık ve yetersizlik duygusuyla başetmesine, kimlik gelişimine ve olgunlaşmasına aracılık edebilmektedir (Peterson vd., 2003). Herhangi bir riskli davranış sergileyen ergenlerin diğer başka riskli davranışları sergileme ihtimali de yükselmektedir. Örnek olarak, sigara ve alkol kullanan ergenlerin uyuşturucu madde kullanma, çetelere katılma ve şiddet davranışı gösterme ihtimali artmaktadır (Siyez, 2009).

Ergen bireyin ebeveynleriyle olan ilişkileri riskli davranışların ortaya çıkmasında önemli rol oynamaktadır. Ebeveynlerle kurulan sağlıklı ilişkiler akranlarla kurulan ilişkileri de pozitif olarak etkilemekte ve ergenin karşılaştığı uyum sorunlarıyla başa çıkmasında, psikolojik olarak sağlıklı olmasında, kendine güveninin gelişmesinde ve kimlik bütünlüğünü oluşturmasında ergene destek sağlamaktadır. Çatışmalı aile ortamı, ebeveyn çocuk arasındaki iletişimsizlik, aile bağlarının zayıf olması, fiziksel ve psikolojik istismar ve ebeveynlerin sahip olduğu psikolojik sorunlar ergenin riskli davranışlar sergilemesinde etkili olmaktadır (Bayraktar, 2007; Keskin & Çam, 2010; Ulusoy, Demir & Baran, 2005).

Ergenlerin ebeveynleriyle olan etkileşimleri ve kurdukları bağlanmanın niteliği bebeklikten ergenliğe kadar olan tüm ortak yaşantılar kapsamında şekillenmektedir (Bartholomew & Horowitz, 1991). Ebeveynlerle kurulan bağlanmaların niteliği bireyin ergenlik ve genç yetişkinlik dönemlerinde akranlarıyla ve romantik yaşantılarında kurduğu diğer bağlanmaları etkilemekte olup ebeveynlerle olan bağlanmalardaki sorunlar çeşitli psikolojik sorunlara ve davranış bozukluklarına neden olmaktadır (Bowlby, 1980; Keskin & Çam, 2008). Ergenlik döneminde bağlanma nesnesi bakıcı ebeveynden akrana ve arkadaşına doğru değişim göstermektedir ve bakıcı ebeveynle çocuk arasında güvensiz bağlanma tarzlarından biri mevcut ise, ergenin kendisi ve diğerleri hakkında geliştirmiş olduğu olumsuz şemalar onun sosyal ilişkilerini ve davranışlarını olumsuz olarak şekillendirecektir (Nickerson & Nagle, 2005).

Bağlanma-psikolojik rahatsızlıklar ve bağlanma-riskli davranışlar ile ilgili literatüre bakıldığında, ergenlerde güvensiz bağlanma tarzlarının anksiyete bozuklukları (van DerVorst, Enegls, Meeus & Dekovic 2006; Wilkinson & Walford, 2001), depresif belirtiler (Harris & Curtin, 2002; Lizardi vd., 1995), riskli cinsel davranışlar (Feeney, Peterson, Gallois & Terry, 2000; Menard, Shoss & Pincus, 2010), ilişkisel sorunlar (Snap, Lento, Ryu & Rosen, 2014), zorba davranışlar (Kokkinos, 2013), uyum problemleri (Cooper, Shaver & Collins, 1998) ve risk alma davranışları (Morsünbül, 2009) ile olumlu yönde ve anlamlı ilişkiler gösterdiği yapılan çalışmalarda belirlenmiştir.

Riskli davranışların ortaya çıkmasında bir diğer nedensel etken ise sahip olunan psikolojik belirtilerdir. Özellikle madde kullanımında (sigara, uyuşturucu, alkol vb.), kullanılan madde sahip olunan olumsuz duygu durumunu ortadan kaldırarak bir olumsuz pekiştirici etkisi yapmaktadır (Lewis-Esquerre, Rodrigue & Kahler, 2005). Ergenlerde sigara ve alkol kullanımının sosyal kaygı ve genel kaygı düzeyi ile olumlu yönde ilişkisini ortaya koyan çalışmalara rastlanılmaktadır (Blumenthal, Leen-Feldner, Frala, Badour & Ham, 2010; Wu vd., 2010; Zehe, Colder, Read, Wiczorek & Lengua, 2013). Ergenlerde yaygın olarak görülen sigara içmede ve sigaraya erken yaşta başlamada depresif belirtilerin önemli bir yordayıcı etken olduğu belirtilmiştir (Hanna & Grant, 1999; Patton, Hibbert & Rosier, 1996; Patton, Carlin, Coffey, Wolfe, Hibbert & Bowes, 1998). Antisosyal davranışlar sergileyen ergenlerin incelendiği bazı çalışmalarda ise sosyal kaygının bu davranışlarla olumlu yönde ilişki gösterdiği bulunmuştur (Marmorstein, 2006; Sareen, Stein, Cox & Hassard, 2004).

Ergenlerde riskli davranışların değerlendirilmesinde nedensel etken olarak alınabilecek bir diğer değişken ise ergenin algıladığı sosyal destektir. Sosyal destek ergenin psikolojik sağlığı için büyük önem taşımaktadır çünkü insanlar sosyal canlılardır ve bağlanabildikleri, sevgi ve saygı görebildikleri, kişisel, psikolojik, sosyal ve ekonomik yardım talep edebildikleri ve kendilerini ortaya koyabildikleri bir ortama, gruba ve yakın ilişkilere gereksinim duymaktadırlar (Akin & Ceyhan, 2005). Ergenlikte yaşanan sorunlar ve uyum problemleri ergenin sosyal desteğe olan ihtiyacını arttırmaktadır. Ebeveynler, kardeşler, akrabalar, ergenin sosyal çevresini oluşturan arkadaş grupları, okul iklimi ve öğretmenler önemli sosyal destek kaynakları olarak görülmektedir.

Ergenlerde algılanan sosyal destek-riskli davranışlar ve algılanan sosyal destek-psikolojik belirtiler arasındaki ilişkileri inceleyen çalışmalara bakıldığında algılanan sosyal desteğin artmasının duygudurum, anksiyete, somatizasyon ve davranış bozukluklarıyla olumsuz yönde (Barrera, Fleming & Khan, 2004; Doğan, 2008; Lara, Leader & Klein, 1998), kendini kabul ve benlik saygısıyla olumlu yönde (Akın & Ceyhan, 2005; Kahriman & Polat, 2003;), alkol ve sigara kullanımıyla olumsuz yönde (Akfert, Çakıcı & Çakıcı, 2009; Wills, Duhamel & Vaccaro, 1995), riskli davranış eğilimiyle olumsuz yönde (Önder & Yılmaz, 2012; Siyez & Aysan, 2007;) anlamlı düzeyde ilişkiler gösterdiği belirlenmiştir.

Riskli davranışlarla ilgili yurtiçi alanyazın incelendiğinde, bu davranışların görülme sıklığını inceleyen (Akfert, Çakıcı & Çakıcı, 2009; Aras, Günay, Özan & Orçın, 2007; Bulut, 2010; Güler, Güler, Ulusoy & Bekar, 2009; Ögel, Tarı & Eke, 2006; Özmen, Çetinkaya, Ergin, Şen & Erbay, 2007; Siyez, 2007; Turhan, İnanlı, Özer & Akoğlu, 2011; Vardar & Erzen, 2011), sosyodemografik değişkenlere göre (yaş, cinsiyet, sınıf düzeyi, okul tipi, kardeş sayısı, anne-baba eğitim düzeyi) dağılımını inceleyen (Akduman, Akduman & Cantürk, 2007; Aras vd., 2007; Balkaya & Ceyhan, 2007), ailesel sorunlarla ilişkisini inceleyen (Akfert vd., 2009; Siyez, 2008), sosyal destek ile ilişkisini inceleyen (Siyez, 2008; Önder & Yılmaz, 2012; Turhan vd., 2011), koruyucu ve risk faktörlerini inceleyen (Alikafışoğlu & Ercan, 2009; Siyez, 2006; Siyez & Aysan, 2007) çalışmaların yapıldığı görülmektedir. Ülkemizde ergenlerde riskli davranışlar, bağlanma tarzları, algılanan sosyal destek ve psikolojik belirtiler arasındaki ilişkileri birlikte inceleyen çalışmalara ise rastlanmamıştır.

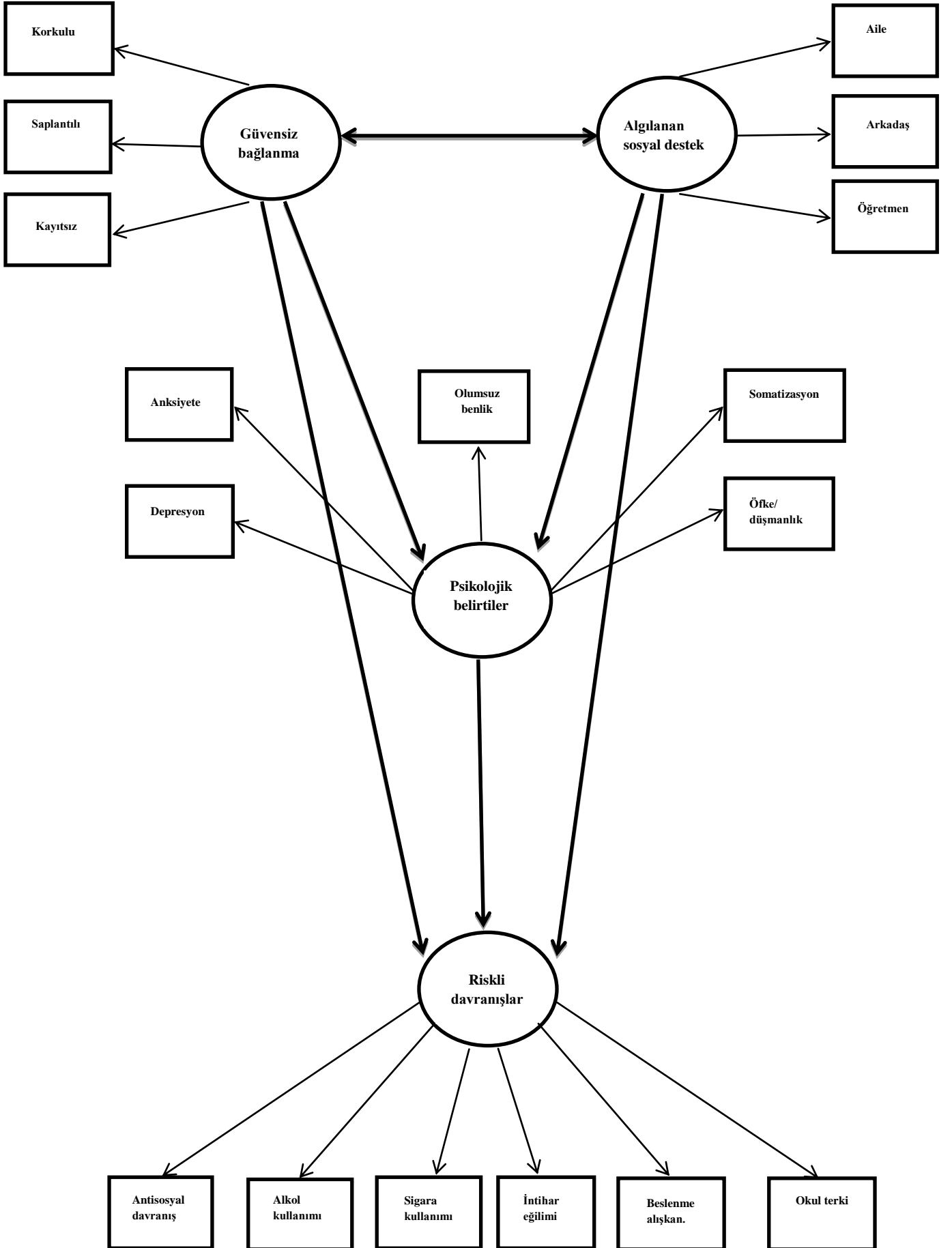
Yukarıda belirtilen açıklamalar ve araştırmalar doğrultusunda genel bir değerlendirme yapılacak olunursa, ergenlerde riskli davranışların ortaya çıkmasında ergen bireyin çevresiyle etkileşimlerinin ve bu etkileşimleri nasıl algıladıklarının önemli rol oynayabileceği düşünülmektedir. Güvenli bağlanma tarzına sahip ergenler kendisi ve çevresi hakkında daha olumlu bilişsel şemalar geliştirmekte, daha çok sosyal destek algılamakta, psikolojik olarak daha sağlıklı olmaktadır ve bunun sonucu olarak riskli davranış gösterme olasılıkları azalmaktadır. Güvensiz bağlanma tarzına sahip ergenler ise kendilerini ve çevrelerini daha olumsuz algılamakta, psikolojik belirtiler göstermektedirler ve bunun sonucunda riskli davranışlara yönelmektedirler.

1.2. Araştırmanın Amacı

Bu araştırmanın temel amacı; ortaöğretim kurumlarında öğrenim gören ergenlerin güvensiz bağlanma tarzlarının, algıladıkları sosyal desteğin gösterdikleri riskli davranışları yordamasında psikolojik belirtilerin aracı rol oynayıp oynamadığının belirlenmesidir. Bu kapsamda Şekil 1’de gösterilen hipotez modelin yapısal eşitlik modeliyle test edilmesi amaçlanmıştır. Ayrıca araştırmada, cinsiyet değişkenine göre bağlanma tarzlarının, algılanan sosyal desteğin, psikolojik belirtilerin ve riskli davranışların anlamlı düzeyde farklılaşıp farklılaşmadığının belirlenmesi de hedeflenmiştir. Bu genel amaç doğrultusunda aşağıdaki sorulara yanıt aranmıştır.

1.2.1. Alt amaçlar

1. Ergenlerin bağlanma tarzlarının, algıladıkları sosyal desteğin, sahip oldukları psikolojik belirtilerin ve gösterdikleri riskli davranışların puanları cinsiyet değişkenine göre anlamlı farklılıklar göstermekte midir?
2. Ergenlerin gösterdikleri riskli davranışların, sahip olunan güvensiz bağlanma tarzları ve algılanan sosyal destek düzeyi tarafından yordanmasında psikolojik belirtiler aracı rol oynamakta mıdır?

Şekil 1: Hipotez Model

1.3. Araştırmanın Önemi

Ergenlerde riskli davranışların görülme oranının hem dünyada hem de ülkemizde hızlı bir biçimde arttığı bilinmektedir. Bu kapsamda bu davranışların ortaya çıkmasına neden olan sebeplerin tespiti konusunda yapılan çalışmaların sayısı hızla artmaktadır (Alikaşifoğlu & Ercan, 2009; Delikara, 2000; Ögel, Taner, Eke & Erol, 2004; Siyez, 2006; Siyez & Palabıyık, 2009). Antisosyal davranışlar, sigara, alkol ve uyuşturucu madde kullanımı, yanlış beslenme alışkanlıkları, depresyon ve intihar eğilimi, erken yaşta ve güvensiz cinsel ilişkiye girme, okul terki gibi başlıklar altında sınıflandırılan riskli davranışların ortaya çıkmasında çevresel ve psikolojik faktörler önemli rol oynamaktadır.

Ergenler buldukları gelişim dönemi itibariyle çeşitli uyum sorunlarıyla karşı karşıya kalmaktadırlar. Fiziksel, duygusal, bilişsel ve sosyal olarak yaşanan hızlı değişimler, üstlenilen yeni toplumsal roller ve bir kimlik oluşturabilme sorumluluğu gibi unsurlar karşısında ergen bireyler başta ailesel olmak üzere sosyal desteğe ihtiyaç duymaktadır. Karşılaşılan uyum sorunlarının üzerinden gelemeyen ergenlerde başta duygu durum bozuklukları olmak üzere çeşitli psikolojik belirtiler görülmektedir. Ergenin ruh sağlığının bozulması onun kişisel, sosyal ve eğitim hayatını olumsuz olarak etkilemekte ve onu riskli davranışlar sergilemeye yönlendirmektedir.

Bireylerin geliştirdikleri bağlanma tarzları onların çevrelerindeki olayları ve durumları algılama biçimlerini şekillendirmektedir. Ergen bireyler çocukluktan yetişkinliğe geçiş aşamasında bulduklarından, sahip oldukları çocukluk bağlanma tarzları yetişkin bağlanma tarzlarına dönüşmekte ve bağlanma objeleri birincil bakıcı nesnesinden akranlara ve yakın ilişkilere kaymaktadır. Güvensiz bağlanma tarzlarına sahip ergenler sağlıklı sosyal ilişkiler kuramamakta, çevrelerine karşı güvensizlik hissetmekte, romantik yakın ilişkilerde problem yaşamakta, yalnızlık ve yalıtılmışlık duygusuna kapılmaktadırlar. Çocukluktaki güvensiz bağlanma tarzlarının ergenlik ve yetişkinlikte de güvensiz yetişkin bağlanma tarzlarının oluşmasına neden olduğu bilinmektedir. Çatışmalı aile ortamında yetişen, şiddet gören veya şiddete tanıklık eden, ebeveyn sevgisinden ve ilgisinden yoksun olarak büyüyen ergenlerin çetelere katılma oranının yüksek olması güvensiz bağlanmanın riskli davranışlara etkisini göstermektedir.

Bu bağlamda ergenlerde görülen riskli davranışların ortaya çıkmasına neden olduğu düşünülen psikolojik etmenlerin daha fazla incelenmesinin gerekli olduğu düşünülmektedir. Bu araştırma, riskli davranışların oluşmasında güvensiz bağlanma, algılanan sosyal destek ve psikolojik belirtilerin rolünü inceleyerek, riskli davranışlar sergileme nedenlerini açıklayan yeni bir model ortaya koymayı hedeflediğinden önem taşımaktadır.

1.4. Varsayımlar

1. Araştırmaya katılan lise öğrencilerinin ölçekleri içtenlikle ve doğru bir şekilde cevapladıkları ve alınan verilerin geçerli ve güvenilir oldukları kabul edilmiştir.
2. Riskli Davranışlar Ölçeği'nin alt boyutları olan antisosyal davranışlar, alkol kullanımı, sigara kullanımı, intihar eğilimi, beslenme alışkanlıkları ve okul terki faktörlerinin ölçtükleri davranışların ergenlerde görülen riskli davranışlar olduğu kabul edilmiştir (Gençtanırım & Ergene, 2014; Siyez, 2006; Siyez, 2009)

1.5. Sınırlılıklar

1. Bu araştırma Eskişehir ili bir merkez ilçesinde bulunan üç farklı lise türünden seçilmiş 9., 10., 11. ve 12. sınıf lise öğrencileriyle sınırlıdır.
2. Araştırma Kişisel Bilgi Formu, Riskli Davranışlar Ölçeği, İlişki Ölçekleri Anketi ve Kısa Semptom Envanteri'nin ölçtüğü değişkenlerle sınırlıdır.
3. Araştırma kesitsel nitelikte bir çalışma olup, araştırma verilerinin toplanmasına ilişkin işlemler 2015-2016 eğitim-öğretim dönemiyle sınırlıdır.

1.6. Kısaltmalar

1. RDÖ: Riskli Davranışlar Ölçeği
2. İÖA: İlişki Ölçekleri Anketi
3. ASDÖ-R: Algılanan Sosyal Destek Ölçeği Revizyonu
4. KSE: Kısa Semptom Envanteri

Bölüm II: İlgili Alanyazın

2.1. Ergenlik Dönemi ve Yaşanan Değişimler

Alan yazında ergenlik ile ilgili birçok tanım bulunmaktadır. Amerikan Psikiyatri Birliği ergenliği “fiziksel ve duygusal süreçlerin yol açtığı cinsel ve psiko-sosyal olgunlaşma ile başlayan ve bireyin bağımsızlığını ve sosyal üretkenliğini kazandığı, çok da belirli olmayan bir zamanda sona eren kronolojik bir dönemdir ve bu dönem hızlı fiziksel, psikolojik ve sosyal değişimlerle karakterizedir” şeklinde tanımlamaktadır (APA, 2002). Ergenlik döneminin başlangıcı ve bitişi çeşitli toplumlarda ve coğrafyalarda farklılıklar göstermektedir. Bu sebeple bu konudaki tanımlamalarda da farklılıklar görülmektedir. UNESCO’ya göre ergenlik 15-24 yaş, Dünya Sağlık Örgütü’ne göre 10-19 yaş (WHO, 2009), Birleşmiş Milletler’e göre 15-25 yaş ve ülkemizde Milli Eğitim Bakanlığı’nın verilerine göre 12-24 yaş arası dönemi kapsamaktadır (Kulaksızoğlu, 2009). Ortalama olarak kızlarda 10, erkeklerde ise 12 yaş pubertenin başlangıcı olan bedensel farklılaşmanın başladığı yıllar olarak kabul edilmektedir (Erden & Akman, 2001; Stang, 2005). Uzmanların birçoğu ergenliğin 19-21 yaş aralığında sona erdiği görüşü üzerinde uzlaşmaktadırlar (Dinçel, 2006).

Ergenlik döneminin başlangıcında bulunan ve puberte dönemi olarak isimlendirilen süreçte ergenliğe adım atan bireyler çok hızlı bir şekilde hormonal ve fiziksel değişimler yaşamaktadırlar. Puberte genel olarak ergenlikten ayrılmaktadır ve ergenlik döneminden çok önce sonlanmaktadır. Erkeklerde testosteron hormonunun ani yükselmesi cinsel organların gelişimini, boy ve kilo artışını ve sesin kalınlaşmasını başlatırken, kızlarda östradiol hormonunun ani yükselimi göğüslerin büyümesini, cinsel organın ve rahmin gelişimini, vücuttaki yağlanmayı başlatmaktadır (Roa, Garcia-Galiano, Castellano, Gaytan, Pinilla & Tena-Sempere, 2010). Son yüz yılda pubertenin başlangıç yaşının gelişmiş ülkelerde her on yılda bir 2-3 ay geriye kaydığı bildirilmektedir (Bundak, Darendeliler, Gunoz, Bas, Saka & Neyzi, 2007).

Puberte döneminin başlamasıyla birlikte ve genel olarak tüm ergenlik süresince beynin yapısında da önemli değişimler gözlenmektedir. Beynin sağ ve sol yarım küresini birbirine bağlayan corpus callosum bölgesi bu süreçte kalınlaşmaktadır ve bu ergen bireyin bilgiyi işleme kapasitesini artırmaktadır. Bununla beraber beynin prefrontal korteks ve amigdala bölgelerinde de ergenlik döneminde hızlı ve yoğun

gelişimler görülmekte olup ve bu gelişimler 24-25 yaşına kadar devam etmektedir (Bava & Tapert, 2010).

Ergenlikte meydana gelen değişimler sadece fiziksel değişimlerle sınırlı değildir. Ergenlerin dünyayı algılama, yorumlama ve anlamlandırma kapsamında düşünme süreçlerinde de büyük değişimler meydana gelmektedir. Piaget'in Bilişsel Gelişim Kuramı'na göre somut işlemler döneminde bulunan çocuklar ergenlikle beraber soyut işlemler dönemine geçmektedirler ve yeni bilişsel beceriler kazanmaktadırlar (Akçakın, Altınoğlu & Dikmeer, 2008). Soyut düşünebilme ve hipotetik düşünebilme becerileri bu dönemde kazanılan en önemli bilişsel becerilerdendir.

Soyut düşünebilme yeteneği ergen bireyin düşünceler, varsayımlar ve olasılıklar üzerinde akıl yürütebilmesidir. Soyut düşünme becerisi ergene olaylar arasındaki neden sonuç ilişkilerini belirlemede mantıksal ve sistematik yeni yollar sunmaktadır. Bu sebeple ergenler artık daha üst düzey düşünmeyi gerektiren matematiksel problemleri, denklemleri çözebilmektedirler. Ergenlerin kendi düşünceleri üzerinde düşünebilmeleri, metafor kullanabilmeleri, atasözlerini ve mecazları daha iyi anlamlandırabilmeleri soyut düşünme becerilerinin gelişmesinin sonucunda oluşmaktadır (Boyd vd., 2006).

Ergenlikte kazanılan bir başka bilişsel beceri ise hipotetik düşünme becerisidir. Hipotetik düşünme tümdengelsel ve tümevarımsal düşünme becerilerini kapsamaktadır ve ergenin doğrudan gözlemlendiğini veya ona sunulan durumları kabul etmesi yerine, olası nedenler ve sonuçlar hakkında denenceler geliştirmesini, bu denenceleri sistematik bir şekilde test etmesini ifade etmektedir (Steinberg, 2007).

Ergen benmerkezciliği de bu dönemde ortaya çıkan bir düşünce biçimidir. Bu terim ergenin kendi duygularının, düşüncelerinin, inançlarının ve davranışlarının eşsiz ve çok önemli olduğunu ifade etmektedir (Banerjee, Greene, Yanovitzky, Bagdasarov, Choi & Magsamen-Conrad, 2015). "En önemli şeyin onun yapmak istediği şeyler olması, kimsenin onu gerçekten anlayamayacağı inancı, her şeyin üstesinden gelebileceği düşüncesi, onun arkadaşlarının en iyi arkadaşlar olduğu vb." ifadeler ergen benmerkezci düşünce yapısına örnek ifadelerdir. Hayali seyirci ve kişisel efsane bu yapıyı oluşturan iki temel bileşendir. Ergenler sürekli çevrelerindeki kişilerin onların hareketlerini, davranışlarını, konuşmalarını ve tutumlarını takip ettiklerini düşünmektedirler. Bu onlarda bir tür takip edilme, izlenme ve fiziksel görünümün ve davranışların diğerleri tarafından yargılanması duygusu yaratmaktadır. Bu durum

ergenin sosyal yaşantısında yoğun olarak deneyimlenmektedir. Kişisel efsaneler ise ergenin kendisi hakkında oluşturduğu ve anlattığı öykülerdir. Kişisel efsaneler, ergenin biricikliği ile ilgili inançlarını yansıtabileceği gibi kendilerine hiçbir şey olmayacağı gibi yanlış inançların da bir yansıması olabilir (Siyez, 2009).

Ergenlik döneminde ergen bireyin artan zihinsel yeterliliği onu kendisine ve çevresine karşı bir araştırmaya ve sorgulamaya yönlendirmektedir. Kimlik bütünlüğünü oluşturma ergenlik döneminde başarılması gereken en önemli gelişim görevi olarak kabul edilmektedir. Erikson (1968) Psikososyal Gelişim Kuramı'nda bu dönemi "kimlik oluşturmaya karşı kimlik kargaşası" dönemi olarak adlandırmıştır. Ergen birey bu süreçte kim olduğu, nasıl biri olduğu, yaşamda ne yapacağı ve nasıl gelece sahip olacağı gibi sorulara cevap aramaktadır. Kimlik oluşturma süreci bebeklik döneminde bağlanmanın sağlanması ve benlik duygusunun gelişimiyle başlamaktadır. Ergenlik döneminde adım atan birey o zamana kadarki kimlik özdeşimlerini sentezleyip bütünleştirmek sorumluluğunda görülmektedir (Marcia, 2002).

Kimlik kavramı çeşitli şekillerde tanımlanmaktadır. Hendry, Mayer ve Kloep (2007) kimliği, sosyal olarak yapılandırılan, sürekli olarak gözden geçirilip yenilenen ve süreklilik duygusu sağlayan bir yaşam öyküsü olarak tanımlamıştır. Erikson (1968) ise kimliği, bireyin biricikliğinin bilinçli duygusu şeklinde; yaşantılarının sürekliliği için bilinçsizce çaba gösterme ve grubun düşünceleri ile dayanışma içerisinde olma olarak tanımlamaktadır. Kimlik ergen bireyin mesleki hedeflerini, politik ve manevi inançlarını, kişilik özelliklerini, cinsel yönelimini, beden imajını, kültürel değerlerini ve entelektüel birikimini kapsamaktadır. Ergen yaşadığı kimlik bunalımında deneyimlerinden ve tecrübelerinden yararlanarak benliğini oluşturan unsurları sentezleyerek kimlik bütünlüğünü oluşturmakta ve gelecekle ilgili kişisel, ilişkisel ve mesleki hedeflerini belirlemektedir.

2.2. Ergenlikte Riskli Davranışlar

Riskli davranışlar kültürel değerler ve toplumsal yapı ile uyumayan, ergenin sağlığını doğrudan ya da dolaylı olarak olumsuz şekilde etkileyen, ergenin kişiliği, geçmiş gelişim dönemleri ve içinde bulunduğu sosyal çevreden etkilenen davranışlar olarak tanımlanmaktadır (Jessor & Jessor, 1977). Başka bir tanımda ise ergenlerin iyilik halini tehdit eden ve sorumlu birer yetişkin olma hallerini engelleyen davranışlar olarak tanımlanmıştır (Lindberg, Boggess, Porter & Williams, 2000). Alkol, sigara ve

uyuşturucu madde kullanımı, erken yaşta güvensiz cinsel ilişkiye girme, antisosyal davranışlar sergileme, okul terki, beslenme bozuklukları, ehliyetsiz araç kullanma, hırsızlık yapma, intihar eğilimi gösterme, çeteler kurma ve çetelere üye olma ve ergen gebeliği gibi davranışlar riskli davranışları oluşturmaktadır (Aras, Günay, Ozan & Orçın, 2007). Riskli davranışlar yasal suç olup olmama durumlarına göre içselleştirilmiş veya dışsallaştırılmış problemler olup olmadıklarına göre gruplandırılmaktadır. Hırsızlık yapma, uyuşturucu kullanma ve zorbalık yapma yasal suç kapsamına girerken, sigara ve alkol kullanma, okul terki, hayvanlara zarar verme ve akarana sataşma yasal suç kapsamına girmemektedir. Depresyon, intihar eğilimi, kaygı ve psikosomatik bozukluklar içselleştirilmiş riskli davranışlar; antisosyal tutumlar, öfke, şiddet ve saldırganlık gibi davranışlar ise dışsallaştırılmış riskli davranışlar olarak sınıflandırılmaktadır.

2.2.1. Riskli davranışları açıklayan kuramsal yaklaşımlar

Ergenlerde görülen riskli davranışların oluşma sürecini açıklayan çeşitli kuramlar bulunmaktadır. Bu kuramlardan bazıları sadece birkaç riskli davranış gurubunu (Örn. madde kullanımı) açıklamak üzere geliştirilmişken, kuramların birçoğu genel olarak yıkıcı davranışların açıklanmasında kullanılmaktadır. Biyolojik temelli, sosyolojik temelli, psikolojik temelli ve psikososyal temelli kuramlar riskli davranışların açıklanmasında kullanılmaktadır (Siyez, 2009).

2.2.1.1. Biyolojik temelli yaklaşımlar

Bireyin doğuştan getirdiği mizaç yapısı onun davranışlarında belirleyici rol oynamaktadır. Mizaç psiko-sosyal çevreden etkilenmekle beraber genetik unsurların oluşturduğu ve yaşam boyu devam ettiği düşünülen biyolojik bir yapıdır. Zor mizaç yapısına sahip olan çocuklar uyumsuz, sağlıklı iletişim kuramayan, kontrol becerisi zayıf ve dürtüsel davranışlar sergileyen çocuklar olarak tanımlanmaktadır. Yapılan araştırmalar zor mizaca sahip olan çocukların ilerleyen yıllarda antisosyal davranışlar sergilemeye ve madde kullanımına kolay mizaçlı çocuklara göre daha meyilli olduklarını ortaya koymaktadır (Kaminer & Bukstein, 2008). Genetik unsurların belirli riskli davranışların ortaya çıkmasında önemli rol oynadığı bilinmektedir. Alkolik olan ve alkol kullanmayan bireylerin çocuklarının incelendiği bir araştırmada, alkolik bireylerin çocuklarının seratonin seviyelerinin daha düşük olduğu ve alkol toleranslarının daha yüksek olduğu belirlenmiştir. Bu bulgular alkolik bireylerin

çocuklarının alkol kullanma ve alkolik olma eğiliminin daha yüksek olduğuna dikkat çekmektedir (Goodwin, 1985). Beyindeki bazı nörotransmitter seviyelerinin değişkenlik göstermesi bireyin davranışlarını olumsuz yönde etkilemektedir. Dopamin ve serotonin seviyelerin sürekli bir şekilde düşük olması saldırgan davranışlar gösterme, depresyona girme ve intihar davranışları sergileme olasılığını arttırmaktadır. Bunun dışında vücuttaki bazı hormonların da riskli davranışların oluşmasında etkili olduğu daha önce yapılan çalışmalarda belirtilmiştir. Antisosyal davranışlar sergileyen çocukların kan testleri incelendiğinde testesteron seviyelerinin normalden daha yüksek ve stres hormonu olan kortizolün seviyesinin normalden daha düşük olduğu bulunmuştur. İkizler ve evlat edinilen çocuklar üzerinde yapılan çalışmalarda, tek yumurta ikizlerinin çift yumurta ikizlerine oranla suça eğilim ölçeklerinden daha yakın puanlar aldıkları ve evlat edinilen çocukların da biyolojik anne babalarıyla daha yakın puanlar aldıkları belirlenmiştir (Collins & Sprinthall, 1995).

2.2.1.2. Sosyolojik temelli yaklaşımlar

Sosyal Öğrenme Kuramı, Sosyal Kontrol Teorisi ve Saygınlığı Arttırma Teorisi riskli davranışları açıklayan sosyolojik temelli yaklaşımlar altında sınıflanmaktadır. Bu kuramların ortak noktası riskli davranışların oluşmasında çoğu zaman onaylanma arzusunun önemli rol oynamasıdır.

2.2.1.2.1. Sosyal öğrenme kuramı

Bandura tarafından geliştirilen Sosyal Öğrenme Kuramı, ergenlerde görülen riskli davranışların nedenlerini açıklamakta kullanılmaktadır. Bu kurama göre ergenler çevrelerindeki yakın oldukları kişileri (akran, aile bireyi, akraba vb) gözlemlemekte ve kendilerine yakın olarak gördükleri bireyleri model almaktadırlar. Modelin riskli davranış sergilemesi onun cezalandırılmasına ve olumsuz dönüt almasına neden olsaydı gözleyen kişinin aynı davranışı yapma olasılığı azalmaktadır. Diğer taraftan gözlemlenen bireyler riskli davranış sergiliyorsa ve geri dönüt olarak çevrelerinden olumlu tepkiler alıyorsa bu gözlemi yapan ergende ilgili riskli davranış gurubuna karşı olumlu tutum gelişmesine neden olmaktadır. İzleme, öğrenme ve taklit etme gözlenen davranışın sergilenmesindeki aşamaları oluşturmaktadır. Shecker (2000), alkol, sigara veya uyuşturucu madde kullanımının akran grubu içerisinde bir sosyal kabul ve olgunlaşmanın işareti olarak algılandığı bir sosyal çevrede ergen bireyin belirtilen

olumlu dönütleri önce arkadaşlarında gözlemlediğini ve daha sonra kendisinin de bu dönütleri alabilmek için madde kullanımına yönelebildiğini belirtmiştir.

2.2.1.2.2. Sosyal kontrol teorisi

Hirschi ve Stark (1969) tarafından geliştirilen bu teori, riskli davranışların oluşmasına yol açan nedenlere yoğunlaşmaktan ziyade uygun davranışların ne şekilde oluşacağına odaklanmaktadır. Teorinin temel varsayımı bireyin toplumla kurduğu bağların güçlenmesinin birey üzerindeki sosyal kontrolü arttıracığı ve bu şekilde bireyin suç işleme olasılığının azalacağıdır. Bu teoriye göre ergenin toplumsal yapıya uygun sağlıklı davranışlar sergilemesinin dört unsuru bulunmaktadır. Bunlar; bağlanma, sorumluluk yüklenme, katılım ve inançlardır. Ergenin sosyal çevresine sağlıklı bir şekilde bağlanması onun toplumsal değerleri benimsemesini sağlamaktadır. Ebeveynler, kardeşler ve yakın akrabalar birincil bağlanma objeleri olduklarından çocuklar için önemli rol modelleridirler ve sosyal normların çocuğa aktarılmasında etkin bir rol oynamaktadırlar. Sorumluluk yüklenme ergenin sahip olduğu sosyal statünün farkında olması, bu statüyü koruması ve diğerlerinden sevgi ve saygı görebilmesi için sosyal kuralları bozmaktan kaçınmasını ifade etmektedir. İyi bir geleceğe sahip olma, iyi bir üniversitenin iyi bir bölümünde okuyabilme ve toplum tarafından saygı duyulan bir meslek sahibi olabilme istekleri ve bu istekler doğrultusunda yapılan yatırımlar ergeni riskli davranışlardan korumaktadır. Katılım ergenin kişisel ve akademik gelişimine katkı sağlayacak uygun sosyal ve akademik faaliyetlere katılma düzeyini açıklamak için kullanılmaktadır. Dershaneye, eğitimlere, konferanslara, seminerlere ve kişisel gelişim kurslarına katılma ve spor faaliyetleriyle uğraşma gibi aktiviteler katılım bileşeniyle ilgilidir. İnanç faktörü ise ergenin genel toplumsal normların, kültürel ve ahlaki değerlerin ne derece gerekli olup olmadığına olan inancını temsil etmektedir. Sosyal Kontrol Teorisi'ne göre bu dört unsura sahip olan ergenler toplumla daha güçlü sosyal bağlara sahip olacağı için riskli davranışlar gösterme ihtimalleri azalmaktadır.

2.2.1.2.3. Saygınlığı artırma teorisi

Emler (1984) tarafından geliştirilen bu teori, ergenlerin riskli davranışlarını açıklarken, ergenlerin çevrelerinden saygı ve itibar görebilmek için kimliklerini oluşturma sürecinde hangi değerlere daha fazla önem verdikleri üzerinde durmaktadır. Saygınlık ve itibar görmek ergenler için büyük önem taşımaktadır, çünkü onların sosyal ve ekonomik kaynaklara, arkadaşlara ve sevgiye ulaşmalarını sağlamaktadır (Carrol,

Houghton, Hatite & Durkin, 1999). Bazı ergenler dürüstlüğe, sorumluluğa, yardımseverliğe ve çalışkanlığı değer verirken, bazı ergenler yıkıcılığa, şiddete, zorbalığa ve kötü itibar sahibi olmaya önem vermektedirler. Bu farklılığın oluşmasında bireyin bulunduğu ve yetiştiği çevrenin genel olarak hangi değerlere itibar ettiği de önem taşımaktadır. Ergenin sahip olduğu suçlu kimliği bulunduğu akran grubu içerisinde kendisine saygı duyulmasını sağlıyorsa, ergen bunu devam ettirebilmek için suça yönelmeye devam edecektir.

2.2.1.3. Psikolojik temelli yaklaşımlar

Kendine Zarar Verme Kuramı ve Gerilimi Azaltma Teorisi riskli davranışların ortaya çıkmasını açıklayan psikolojik temelli yaklaşımlardır. Bu kuramların temel varsayımı riskli davranışların benlikle alakalı veya genel stres düzeyiyle alakalı olumsuz duygulanımlarla baş edebilmek için sergilendiğidir.

2.2.1.3.1. Kendine zarar verme kuramı

Bu kuram ergenlerin benlik saygılarının ve öz yeterlilik algılarının azalmasının onları riskli davranışlar sergilemeye yönlendireceğini ileri sürmektedir. Kaplan, Martin ve Robbins (1984) tarafından geliştirilen bu kuramam göre eğer bir ergen kendine yakın hissettiği veya rol modeli aldığı bireylerden kendisine yönelik sürekli olumsuz değerlendirmeler alıyorsa, kendi yeterliliğine olan inancı zayıflayacak ve kendine zarar verme süreci başlayacaktır. Ergen zayıflayan benlik değerini geri kazanmak için alternatif davranışlara başvuracaktır (çetelere katılma, anti-sosyal davranışlar, madde kullanımı vb.).

2.2.1.3.2. Gerilimi azaltma teorisi

Bu teori, genel riskli davranışlarını açıklamaktan ziyade madde kullanımını ve özellikle de alkol kullanımını açıklamak için kullanılmaktadır. Teori bireylerde stres ve anksiyete yaratan durumların telafisini sağlayan madde kullanımının bir içsel pekiştirice dönme süreci üzerinde odaklanmaktadır (Greeley & Oei, 1999). Bu teoriye göre bireyler alkol kullanır çünkü alkol gerilimi azaltır. Ergenler ailesel, okulla ilgili, arkadaş gruplarıyla ilgili ve toplumsal yaşamla ilgili stresörlerle başa çıkabilmek için madde kullanımına yönelmektedirler.

2.2.1.4. Psikososyal temelli yaklaşımlar

Aşama Teorisi ve Problem Davranış Kuramı riskli davranışları açıklayan psikososyal temelli yaklaşımlardır. Bu kuramların ortak varsayımı riskli davranışların bireysel, çevresel ve davranışsal faktörlerin etkileşimi sonucunda ortaya çıktığı görüşüdür.

2.2.1.4.1. Aşama teorisi

Kandel (1980) tarafından geliştirilen bu teori, ergenlerde madde kullanımının belli bir sırayı takip ettiğini, toplum tarafından daha çok tolere edilen maddelerin (sigara, alkol vb.) sosyal açıdan yasaklanan daha ciddi maddelerden (esrar, uyuşturucu haplar, kokain vb.) daha yaygın olarak kullanıldığını ve sigara-alkol kullanımının diğer uyuşturucu madde kullanımını anlamlı bir şekilde yordadığını açıklamaktadır. Yapılan bir çalışmada bu hipotez doğrulanmıştır (Bingham & Shope, 2004). Sigara kullanımının, alkol kullanımını yordadığı; alkol kullanımının uyuşturucu madde kullanımını yordadığı bulgularına ulaşılmıştır.

2.2.1.4.2. Problem davranış kuramı

Riskli davranışların ortaya çıkma sebeplerini açıklayan görüşler arasında en yaygın olarak kullanılan ve daha geniş bir bakış açısıyla riskli davranışları açıklayan kuram Jessor ve Jessor (1977) tarafından oluşturulan Problem Davranış Kuramı'dır (PDK). Bu kuram problem ve riskli davranışların ortaya çıkışını üç temel psikososyal sistemin etkileşime girmesiyle açıklamaktadır. Bu sistemler; kişilik sistemi, algılanan çevre ve davranış sistemidir (Gençtanırım & Ergene, 2014; Jessor & Jessor, 2007).

Kişilik sistemi; güdüleyici yapı, kişisel inanç yapısı ve kişisel kontrol yapısı unsurlarını kapsamaktadır (Donovan & Costa, 1994). Güdüleyici yapı ergenin başarı ve gelecek beklentilerine yönelik amaçlar doğrultusunda sahip olduğu güdülenmeyi temsil etmektedir. Ergenin başarıya ve geleceğe bu doğrultudaki beklentilerine verdiği değer düşükse riskli davranışlara yatkınlığı artmaktadır. Kişisel inanç yapısı sosyal eleştiri ve yabancılaşma faktörlerinden oluşmaktadır. Sosyal eleştiri sosyal yaşam kurallarına, toplum normlarına ve kültürel değerlere uymamayı, onları reddetmeyi ifade ederken, yabancılaşma ise ergenin kendisini sosyal hayattan soyutlanmasını ifade etmektedir. Bu iki etkenin derecesinin yükselmesi de ergenin riskli davranışlara olan yatkınlığını artırmaktadır. Ergenin yıkıcılığa karşı tahammülünün düşük veya yüksek olması ise onun kişisel kontrol yapısı ile ilişkilidir. Yıkıcılık toleransının yüksek olması toplum

tarafından onaylanmayan yanlış davranışların onaylanması anlamına geldiğinden ergenin riskli davranışlar gösterme olasılığını arttırmaktadır.

Algılanan çevre sistemi riskli davranışlara doğrudan etki eden yakın çevre ve dolaylı olarak etki eden uzak çevre olarak gruplandırılmaktadır (Donovan & Costa, 1994). Uzak çevre içerisinde ergenin davranışları hakkında ebeveynlerinin tepkileri, yorumları ve düşünceleri yer almaktadır. Yakın çevre ise ergenin sıklıkla vakit geçirdiği yakın arkadaşlarının veya bağlı bulunduğu arkadaş gruplarının ergenin davranışlarına doğrudan etkisini kapsamaktadır. Ergenden riskli davranışlar gösterilmesinin beklenmesi, gösterilen riskli davranışın onaylanması ve bağlı bulunulan akran grubundaki riskli davranış gösteren akran modelleri gibi değişkenler yakın çevre kapsamında ergenin riskli davranışlar sergileme ihtimalini arttırmaktadır.

Davranış sistemi ise belirli sosyal, yasal ve kültürel ölçütler tarafından oluşturulmakta ve problem davranışların ve uygun davranışların neler olduğunu açıklamaktadır. Problem davranış yapısı içinde sigara, alkol ve diğer uyuşturucu maddeleri kullanma, erken yaşta cinsel ilişkiye girme, antisosyal davranışlar sergileme, düzensiz beslenme, okul terki gibi davranışlar yer alırken uygun davranış yapısı içerisinde sağlıklı beslenme, düzenli uyku, düzenli kişisel temizlik bakımı, düzenli spor yapma ve güvenlik alışkanlıkları gibi davranışlar yer almaktadır (Donovan, Jessor & Costa, 1993).

2.2.2. Riskli davranışlar ile ilgili yapılan araştırmalar

Ergenlik dönemi, bireylerin başta sigara, alkol ve madde kullanımı olmak üzere sağlıklarını olumsuz etkileyen çok sayıda riskli davranışın sayısında ani artışların yaşandığı bir dönemdir. Ergenler bu dönemde bir şekilde kendilerine bir şey olmayacağı, zarar görmeyecekleri duygusuna kapılmaktadırlar ve ergenlerin risk alma eğilimleri artmaktadır (Lapsley, 2003).

Aras vd. (2007) tarafından 861 lise öğrencisi üzerinde yürütülen çalışmada, alkol kullanma oranı %40, uyuşturucu kullanma oranı %8, okuldan kaçma oranı %62 ve zorbalık yapma oranı %15 bulunmuş olup tüm riskli davranışların erkek ergenler arasında kızlara göre daha çok yaygınlık gösterdiği belirlenmiştir. Aynı çalışmada anne-baba eğitim seviyesinin ve ailenin toplam gelirinin yükselmesinin, babanın ve arkadaşın alkol kullanmasının, arkadaşın yasak hap ve uyuşturucu madde kullanmasının riskli davranış sergileme eğilimi ile olumlu yönde ilişkili olduğu bulunmuştur.

Güler, Güler, Ulusoy ve Bekar (2009) tarafından 7700 lise öğrencisi ile yapılan geniş kapsamlı çalışmada öğrencilerin %16'sının sigara kullandığı, sigara kullananların %41'inin en az üç yıldır sigara kullandığı, alkol kullanma oranının %5 olduğu ve öğrencilerin %19'unun intiharı düşündüğü bulgularına ulaşılmıştır. Sigara-alkol kullanımının ve intihar düşüncesinin erkek öğrenciler arasında daha yaygın olduğu belirlenmiştir.

Siyez (2008) tarafından 1734 lise öğrencisi üzerinde yapılan çalışmada sigara, alkol ve uyuşturucu madde kullanımıyla erken yaşta cinsel ilişkiye girmenin erkek ve kız öğrenciler arasında anlamlı farklılık göstererek erkek öğrencilerde daha çok görüldüğü fakat antisosyal davranışlar sergileme puanının cinsiyet değişkenine göre anlamlı farklılık göstermediği bulgularına ulaşılmıştır.

Turhan vd. (2011) tarafından 396 üniversite öğrencisi üzerinde yapılan araştırmada, yaşam boyu sigara, alkol ve uçucu madde kullanım oranları sırasıyla %73, %57 ve %4 bulunurken, son bir ay içindeki kullanım oranları sırasıyla %39, %29 ve %1 bulunmuştur. Sigara, alkol ve uyuşturucu madde kullananların şiddet uygulama sıklığının kullanmayanlara göre daha yüksek olduğu belirlenmiştir.

Özmen vd. (2007) tarafından ergenlerdeki yeme alışkanlıklarının araştırıldığı ve 2146 lise öğrencisi ile yürütülen çalışmada öğrencilerin %34'ünün düzenli kahvaltı yapma, %38'inin düzenli öğle yemeği yeme, %7'sinin ise düzenli akşam yemeği yeme, %39'unun düzenli olarak spor yapma alışkanlıklarının olmadığı ve öğrencilerin %59'unun abur cubur yediği bulunmuştur.

Ercan vd. (2001) tarafından 4153 lise öğrencisi üzerinde yapılan çalışmanın sonuçlarına göre öğrencilerin %44'ünün sigara içmeyi denediği, %25'inin ayda en az bir defa alkol kullandığı, %7'sinin yaşam boyu en az bir defa uyuşturucu madde kullandığı, %18'inin diğer öğrencilere zorbalık yaptığı ve %41'inin son bir yıl içerisinde en az bir kere kavga ettiği belirlenmiştir.

2.3. Bağlanma

2.3.1. Bağlanma kavramı

Bağlanma yaşamın erken dönemlerinde oluşan, bebek ile bakım veren kişi arasındaki ilişkilerin şekillendirdiği ve bebeğin ileriki yıllarda çevresiyle olan etkileşimlerini etkileyen, tutarlılığı ve sürekliliği olan duygusal bağ örüntüleri olarak tanımlanmaktadır (Ainsworth, Blehar, Waters & Wall, 1978; Bartholomew & Horowitz,

1991; Bowlby, 1980; Kesebir, Kavzoğlu & Üstündağ, 2011; Uytun, Öztıp & Eşel, 2013). Genellikle anne ile veya bebeğin bakımından birincil olarak sorumlu olan bakım veren kişi ile bebek arasındaki ilişi çocuğun dış dünyayı yorumlayabilmesine kaynak oluşturacak olan ilk bilişsel şemalarının oluşmasını sağlamaktadır. Çocuğun ihtiyaçlarının sürekli ve tutarlı bir biçimde karşılanması, çocuğun sevgi ve ilgi görmesi çocukta dış dünyanın güvenli bir yer olduğu şemasını oluşturarak ebeveynle ocuk arasında sağlıklı ve güvenli bir bağlanmanın oluşmasını sağlayacaktır. Güvenli bağlanma çocuğun çevresini ve diğerlerini keşfetmesi ve karşılaştığı durumlara uyum sağlaması için büyük önem taşımaktadır (Hazan & Shaver, 1994). ocuk güvenli bağlanma kurduğu kişiyi güvenli bir s olarak görmekte ve özellikle stres ve tehlike durumlarında onun varlığını ve güven duygusunu hissetme ihtiyaı duymaktadır. Güvensiz bağlanma biçimleri ise çocuğun ihtiyaçlarının bakım veren tarafından yeterli düzeyde, sürekli bir biçimde ve tutarlı olarak karşılanmaması, çocuğun sevgisiz ve ilgisiz bir ortamda büyümesi ve istismara uğraması gibi durumlar sonucunda ortaya çıkmaktadır. Güvensiz bağlanma çocuğun ergenlik ve yetişkinlik dönemlerindeki ilişkilerinde güvensizlik ve duygusal gcszlkler, çeşitli duygu durum, kayđı ve davranış bozuklukları göstermesine neden olmaktadır (Bowlby, 1980).

Bağlanma kuramcılarına göre, yaşamın erken dönemlerinde oluşan bağlanma tarzları bir kez oluştuktan sonra çok az değişiklik göstermekte ve bireyin tüm hayatını etkilemektedir (Waters, Weinfield & Hamilton, 2000). Erken ocukluk dönemindeki bağlanma figürü olan bakıcı ebeveynin tekrarlayan davranış örüntüleri çocuğun belirli durumlara, beklentilere ve inançlara karşı kullanacağı zihinsel şemalarını oluşturmakta ve bu şemalar ilerleyen yıllarda çocuğun yakın ilişkilerini şekillendirecek olan içsel çalışma modellerini yaratmaktadır. Oluşan bu içsel çalışma modelleri bireyde stres, kayđı ve korku yaratan durumlarda otomatik olarak aktive olarak bireyin davranışlarına yön vermektedir (Pierce, Baldwin & Lydon, 1997). Bu modele göre birey sosyal ve yakın ilişkilerinde belirli durumlara karşı tepki verirken, erken çocukluk yıllarındaki bakıcı ebeveyniyle olan etkileşim örüntülerinden etkilenmektedir (Bowlby, 1979). Bebeğe bakım sağlayan birincil bağlanma objesinin bebeğin ihtiyaçlarını karşılamasına bağlı olarak bebeğin zihninde, kendisinin değerli ve önemli olduğu, yakınındakilerin sorumlu ve destekleyici olduğu ve çevrenin güvenli olduğu şemaları oluşmaktadır.

2.3.2. Bağlanmanın gelişimi

Başlangıç yaşı, bağlanma şiddeti ve birincil bağlanma nesnesi bağlanmanın üç temel unsuru olarak görülmektedir (Schaffer & Emerson, 1964). Anne ile bebek arasındaki ilişki doğum öncesi dönemde başlamaktadır. Hamilelik döneminde 26. hafta itibarıyla fetüsün annenin duygu durumundan ve fizyolojik durumundan etkilendiği ve uyarılara yanıt verebildiği bilinmektedir (Soysal, Bodur, İşeri & Şenol, 2005). Bebeklik döneminde ise bağlanma aşamalar halinde gerçekleşmektedir. Doğumdan 8-12. haftaya kadar bebek çevresindeki uyarılara tepki verir ve çevresindeki kişilere yönelme davranışı gösterir ancak bu dönemde kişileri tanıma ve ayırt etme yetisi kısıtlı olduğundan bağlanma figürü olan bakıcı ebeveyne yönelme davranışı göstermez. Bağlanmanın ilk işaretleri 8-12. haftadan 24. haftaya kadar olan ikinci dönemde belirginleşir. Bağlanma çocuklarda tam olarak 6-24. aylar arasında ortaya çıkmaya başlar ve çocukta bakıcı ebeveyne karşı yakınlık arayışıyla kendisini gösterir (Bowlby, 1958, 1979; Kaplan & Sadock, 1988). Yedinci aydan itibaren bebek çevresindeki ilişkileri ve etkileşimleri anlamlandırmaya ve yorumlamaya başlamaktadır. Bebek tüm ilgisini onun gereksinimlerini karşılayan ve ona güven veren birincil bakıcı objesine yoğunlaştırarak yabancı kişilerle karşılaştığında korku, kaygı ya da kaçma tepkisi vermektedir. Boccia, Laudenslager ve Reite (1994) birincil bağlanma objesinden bir şekilde ayrı kalan bebekleri incelemişler ve bu bebeklerin nabızlarının yükseldiğini ve nörobiyolojik sistemlerinde değişiklikler olduğunu tespit etmişlerdir.

2.3.3. Bağlanma kuramları

Bağlanma terimini ilk olarak Bowlby 1958 yılında kullanmıştır. Bowlby (1944) 44 çocuk ve ergen hırsızın hayatını incelemiş ve onların erken çocukluk dönemlerinde annelerinden uzun süre ayrı kaldıklarını tespit ederek bağlanma kuramının temellerini atmıştır. Bowlby kuramını oluştururken psikanalizden, Darwin'ci görüşlerden ve nesne ilişkileri kuramından etkilenmiştir. Kuramın temel varsayımı bebeklerin hayatta kalmalarını sağlayan diğer önemli insanlarla bağ kurmasını sağlayacak psikobiyolojik sistemlerle (emme, izleme, gülümseme, ağlama, dokunma) donanmış olarak dünyaya gelmiş olmalarıdır (Bowlby, 1980). Bowlby'ye göre, yakın ilişkiler kurma yönündeki evrensel insan eğilimi bebeklikte başlamaktadır. Bowlby bağlanmayı ilgi ve kontrol/koruma boyutlarında incelemiştir. İlgi boyutu çocuğa yeterli bakım vermeyi, çocuğun gereksinimlerini karşılamayı, çocuğa değer vermeyi, ilgi ve sevgi göstermeyi,

çocuğu kabul etmeyi kapsamaktadır. Kontrol/koruma boyutu ise çocuğu aşırı korumayı, bağımsızlığı desteklememeyi kapsamaktadır.

Ainsworth, Blehar ve Waters (1978), çocuklardaki bağlanmayı güvenli, kaygılı ve kaçınmacı bağlanma ile açıklayan üçlü bir model ortaya koymuşlardır. Çocuğun ihtiyaçlarının ve bakımının sürekli bir şekilde tutarlı tepkiler veren duyarlı bir ebeveyn tarafından sağlanması güvenli bağlanmanın oluşması için gereklidir. Bir şekilde bu ihtiyaçların karşılanmaması ve bakıcı ebeveynin duyarsız veya tutarsız tepkiler göstermesi kaygılı veya kaçınmacı bağlanmaya sebep olmaktadır. Kaygılı bağlanma tarzına sahip olan çocuklar annelerinin yokluğunda aşırı tepkisel davranırlar, agresif ve stresli davranışlar sergilerler. Annelerine ulaştıkları zaman ise aşırı bağımlı ve tedirgin davranışlar gösterirler. Kaçınmacı bağlanma tarzına sahip olan çocuklar ise annelerinin yokluğunda anneye yönelik herhangi bir arama davranışı göstermezler. Annelerinin yokluğunu protesto edici davranışlar sergilemezler. Annelerine ulaştıkları zaman da herhangi bir sevgi ve sıcaklık gösterme eğiliminde değillerdir. Çocukluk dönemindeki kaygılı bağlanma tarzına ilerleyen yıllarda anksiyete ve depresif bozukluklarla ilişkilendirilirken, kaçınmacı bağlanma tarzı davranış bozukluğu ve diğer dışa vuruk somatik bozukluklarla ilişkilendirilmiştir (Nakash-Eisikovits, Dutra & Westen, 2002). Bu üçlü bağlanma tarzına daha sonradan Main ve Solomon (1990) tarafından tanımlanan dağınık bağlanma olarak isimlendirilen yeni bir bağlanma tarzı eklenmiştir. Ketlenmiş davranışlar ve ifadeler, organize davranış gösterememe, hareketlerde agitasyon ve zamansız davranışlar bu bağlanma tarzının özelliklerini oluşturmaktadır. Fiziksel şiddet veya taciz gören, istismara uğrayan veya annelerinde psikiyatrik bozukluk olan çocuklarda dağınık bağlanma örüntüsünün bulunduğu ileri sürülmüştür. Dağınık bağlanma ilerleyen yıllarda dissosiyatif bozukluklarla ilişkilendirilmiştir.

Bartholomew ve Horowitz (1991) ise ergenlik ve yetişkinlikteki bağlanmanın çocukluktan farklılık gösterdiğini açıklayarak, dördü yeni bir model oluşturmuştur. Bu modeldeki bağlanma tarzları olumlu veya olumsuz olarak algılanan benlik imajı ve başkalarının imajından ve ayrıca ilişkilerde gösterilen kaygı ve kaçınma davranışlarından oluşmaktadır. Güvenli bağlanma, kayıtsız bağlanma, saplantılı bağlanma ve korkulu bağlanma bu modelde tanımlanan bağlanma tarzlarıdır. Güvenli bağlanma olumlu benlik-olumlu diğerleri algısını, kayıtsız bağlanma olumlu benlik-olumsuz diğerleri algısını, saplantılı bağlanma olumsuz benlik-olumlu diğerleri algısını ve korkulu bağlanma olumsuz benlik-olumsuz diğerleri algısını kapsamaktadır. Güvenli

bağlanma tarzına sahip bireyler ilişkilerinde düşük seviyede kaygılı ve kaçınmacı davranış sergilerler. Kayıtsız bağlanma tarzına sahip bireyler ilişkilerinde düşük seviyede kaygı ve yüksek seviyede kaçınmacı davranış sergilerler. İlişkilerinde yaşayabilecekleri olumsuz deneyimleri önlemek için insanlardan uzak durmayı tercih etmektedirler. Saplantılı bağlanma tarzına sahip bireyler ilişkilerinde yüksek seviyede kaygı ve düşük seviyede kaçınmacı davranış sergilerler. Diğerlerine yakın olmayı, yakın ilişkiler kurmayı arzularlar fakat diğerlerinin kendilerine istedikleri, ihtiyaçları olan desteği ve yakınlığı verip vermeyeceğinden oldukça şüphe ederler. Korkulu bağlanma tarzına sahip bireyler ilişkilerinde yüksek seviyede kaygı ve yüksek seviyede kaçınmacı davranış sergilerler. Diğerlerine ileri boyutta güvensizlik duyarlar ve reddedilme, olumsuz deneyimler yaşama korkularından dolayı yakın ilişki kurmaktan uzak dururlar. Ergenlik döneminde ebeveynlerle olan bağların zayıflamasıyla beraber çocukluk bağlanma örüntüleri değişmeye başlayarak sadece ebeveynlerin değil diğerlerinin de önemli olarak algılandığı içsel çalışma modelleri ergeni etkilemeye başlamaktadır. Güvenme ebeveyninden arkadaşlara, yakın ilişkilere aktarılmaktadır. Çocukluk döneminde kaygılı veya kaçınmacı bağlanma tarzına sahip ergenlerin ergenlik sürecinde de saplantılı ve korkulu bağlanma tarzına sahip olma ihtimali yüksektir. Bu ergenler daha az sosyal uyuma sahiptirler, duygularını ve düşüncelerini düzenlemede zorluk yaşamaktadırlar, stresle başa çıkmada dayanıklı değildirler, yakın ilişkilerde sorunlar yaşamaktadırlar ve psikolojik belirtiler göstermektedirler.

2.3.4. Ergenlerde bağlanma

Çocuğun yaşı ilerledikçe aile dışındaki ilişkiler de önem kazanmaya başlar ve ebeveynlerden bağımsızlaşmaya doğru yol alınır. Ergenlik dönemine girilmesiyle beraber akranlarla olan ilişkiler ebeveynlerle olan ilişkilerden daha ön plana geçmektedir. Ergenlik, bağlanma ilişkileri bakımından ilginin bağlanma objesi olan ebeveynlerden arkadaşlara yöneldiği bir geçiş dönemidir. Bu dönemde ergenlerin ebeveynleriyle olan bağları zayıflamaktadır ve ergenler özerkliklerini kazanmak için büyük çaba harcamaktadırlar. Ebeveynlerle olan bağların zayıflaması ergenin onlarla olan ilişkilerinin zayıfladığı veya onların desteğine ihtiyaç duymadığı anlamını taşımamaktadır (Nickerson & Nagle, 2005). Ergen bireyler ebeveynleriyle olan bağlarının zayıflamasına rağmen hala bu bağları stres ve zor durumlar için sığınılacak birer güvenli bölge olarak algılamaktadırlar. Raja, McGee ve Stanton (1992), ergenlikteki ebeveyn ve akrana bağlanmayı üçlü bir modelle açıklamışlardır. Birinci

durumda ebeveynlerden akrana yönelme vardır ve anne-baba ile akrana bağlanma tarzları zıt ilişkiler içermektedir. İkinci durumda ebeveynlere ve akrana bağlanma tarzları birbirinden tamamen bağımsızdırlar ve ergenin kendi öznel değerlendirmelerine ve deneyimlerine göre şekillenmektedir. Üçüncü durumda ise ebeveyne ve akrana bağlanma olumlu bir ilişki göstermektedir ve etkileşim içerisindedir. Buna göre, anne-babasına güvenli bağlanan bireylerin akranlarıyla da güvenli bağlanma ilişkileri kurabilme olasılıkları artmaktadır. Ergenlikte akranlarla sağlıklı ilişkiler kurabilme ve güvenli bağlanma tarzı oluşturabilmenin sosyal-duygusal becerileri geliştirebilme üzerinde olumlu etkisi olmaktadır. Yapılan bir çalışmada hem ebeveynlere hem de arkadaşlara güvenli bağlanmanın sosyal-duygusal becerilerle pozitif yönde ilişki gösterdiği ancak arkadaşlara güvenli bağlanmanın ilişki düzeyinin daha yüksek olduğu belirlenmiştir (Laible, 2007). Cinsel çekicilik ve cinsel ilgi ergenlik dönemindeki bireylerin yakın ilişkiler kapsamında yeni kuracakları bağlanma örüntülerini etkileyecek yeni motivasyon kaynakları olarak ortaya çıkmaktadır. Ergenlerin erken dönem yaşantılarında ebeveynleriyle etkileşimleri sonucu oluşturdukları içsel çalışma modellerinin ne derecede örtüşükleri onların birbirleriyle ne derecede yakın ilişkiler kurabileceklerini doğrudan etkilemektedir (Bretherton & Munholland, 1999).

Yetişkinlik dönemindeki bağlanma örüntüleri ise genel olarak çocukluk ve ergenlikteki bağlanma örüntülerinin temel dinamikleri bakımından bir devamı olarak görülmekle beraber, bazı noktalarda farklılıklar göstermektedir (Weiss, 1991). Yetişkinlikteki bağlanma genellikle eşler arasında olmaktadır ve her bir eş hem bakım verici hem de bakım alıcı rolünde bulunmaktadır. Bebeklikten yetişkinliğe doğru giden süreçte bağlanma örüntüsünün kaynağı dışsal, gözlenebilir etkileşimler seviyesinden içsel ve düşünsel olarak temsil edilen inanç ve beklentilere doğru ilerlemektedir (Main, Goldwyn & Hesse, 1998). Yetişkin bağlanma örüntüsü bağlanma, karşılıklı bakım ve cinsel ilişkiyi kapsamaktadır. Çocuklukta yakınlık arayışı ihtiyacının sebebi kendini güvence altına alarak fizyolojik ve psikolojik gereksinimlerin karşılanması iken, yetişkinlikteki yakınlık arayışı ihtiyacı duygusal ve cinsel gereksinimler, rahatlama ve bakım gibi gereksinimler tarafından güdülenmektedir.

2.3.5. Bağlanma ve riskli davranışlar arasındaki ilişkiler

Bebeklik ve çocukluk döneminde ebeveynlerle olan etkileşimler ve bunların sonucunda ortaya çıkan bağlanma tarzları ergenlik ve yetişkinlik dönemlerinde bireylerin psikolojik sağlıklarını etkilemekte ve onların çeşitli davranış bozuklukları

göstermelerine neden olmaktadır (Keskin & Çam, 2008). Gelişimsel psikopatoloji bağlamında incelendiğinde, psikolojik rahatsızlık öyküsü bulunan birincil bağlanma objesi ebeveynin çocuğuna gerekli ilgiyi ve sevgiyi hissettirme, onun ihtiyaçlarını sürekli ve tutarlı bir şekilde karşılama ve ona güven hissettirme konusunda sıkıntılar yaşama ihtimali yüksek olduğu için ebeveyn-çocuk arasında güvensiz bağlanma tarzlarının gelişme olasılığı artmaktadır. Bunun sonucu olarak karşılıklı etkileşim sayesinde bebeğin de çocukluk ve ergenlik döneminde benzer psikolojik rahatsızlıklar göstermesi ve dolaylı olarak da davranış bozuklukları sergilemesi beklenilmektedir. Çocuğu veya ergeni bu tarz olumsuz durumlara iten düşünce yapısı içerisinde, benliğe ve diğerlerine duyulan olumsuz inançlar, başkalarının onu sevmeyeceği ve başkalarının sevmeye değer olmadığı düşüncesi, başkalarına güven duyulmaması gerektiği hissi gibi olumsuz şemalar bulunmaktadır (Mikulincer, Horesh & Kotler, 1999).

2.3.5.1. Yurtiçinde yapılan ve bağlanma-riskli davranışlar arasındaki ilişkileri inceleyen çalışmalar

Demir (2004) tarafından üniversite öğrencileri üzerinde yapılan çalışmada korkulu ve saplantılı bağlanma tarzlarına sahip öğrencilerin daha fazla intihar düşüncelerine sahip oldukları belirlenmiştir.

Çelik (2006) tarafından üniversite birinci sınıf öğrencileri üzerinde yapılan çalışmada, öğrencilerin toplam saldırganlık puanı ile korkulu, saplantılı ve kayıtsız bağlanma düzeyleri arasında doğrusal ve anlamlı ilişkiler bulunmuştur.

Keskin ve Çam (2008) tarafından yapılan çalışmanın bulgularına göre korkulu, kayıtsız ve saplantılı bağlanma ergenlerde akran sorunları ve sosyal davranış sorunlarıyla olumlu yönde ilişki göstermektedir.

Bayraktar, Sayıl ve Kumru (2009) tarafından liseli ergenler üzerinde yapılan çalışmada ebeveyn ve akrana güvenli olarak bağlanmanın saldırganlık, öfke/düşmanlıkla olumsuz yönde ve anlamlı ilişkiler gösterdiği tespit edilmiştir.

Olumsuz benlik modeline sahip ergenler (saplantılı ve korkulu bağlanma) olumlu benlik modeline sahip ergenlere göre daha yüksek düzeyde riskli davranış sergilemektedirler (Morsünbül, 2009).

Ülkemizde ergenler üzerinde yapılan bir çalışmada (Keskin & Çam, 2010), yakın arkadaşlık, dostluk ve romantik ilişkilerdeki güvenli bağlanmanın duygusal psikolojik belirti, dikkat eksikliği ve aşırı hareketlilik, akran sorunları ve sosyal davranıştaki

problemler ile olumsuz yönde, korkulu bağlanmanın duygusal psikolojik belirtiler ile olumlu yönde, saplantılı bağlanmanın ise akran sorunları haricindeki tüm değişkenlerle olumlu yönde ilişki gösterdiği bulunmuştur.

Kaplan (2012) tarafından lisede öğrenimlerine devam eden ergenler üzerinde yapılan çalışmada ebeveynlerine güvensiz bağlanan ergenlerin daha fazla saldırgan davranışlar sergiledikleri tespit edilmiştir.

Aydoğdu ve Çam (2013) tarafından Ege Üniversitesi Çocuk ve Ergen Alkol Madde Bağımlılığı Araştırma ve Uygulama Merkezi'ne başvuran ve madde kullanım bozukluğu olmayan 14-18 yaş arasındaki lise öğrencisi ergenler üzerinde yürütülen çalışmada madde kullanım bozukluğu olan ergenlerin korkulu ve kayıtsız bağlanma düzeylerinin daha yüksek düzeyde olduğu bildirilmiştir.

Topkara (2014) tarafından yapılan araştırmada alkol tüketmeyen öğrencilerin güvenli bağlanma düzeylerinin, haftada bir ya da birkaç kez alkol tüketen öğrencilerin ise korkulu bağlanma düzeylerinin yüksek olduğu belirlenmiştir.

2.3.5.2. Yurtdışında yapılan ve bağlanma-riskli davranışlar arasındaki ilişkileri inceleyen çalışmalar

Cooper vd. (1998) tarafından ergenler üzerinde yapılan çalışmada, güvenli bağlanma tarzına sahip ergenlerin yüksek düzeyde uyum yeteneğine ve düşük düzeyde riskli davranış sergileme eğilimine sahip oldukları, saplantılı bağlanma tarzına sahip ergenlerin ise düşük düzeyde uyum yeteneğine ve yüksek düzeyde riskli davranış sergileme eğilimine sahip oldukları bulunmuştur. Aynı çalışmada kayıtsız bağlanma tarzına sahip ergenlerin yüksek düzeyde sorunlu davranış gösterdikleri belirlenmiştir.

Avusturalya'da ergenler üzerinde yapılan başka bir çalışmada, ergenlerin ebeveynlere ve akranlara bağlanmalarında güven ve iletişim boyutlarının yükselmesinin stres ve anksiyeteyi olumsuz yönde yordadığı belirlenmiştir (Wilkinson & Walford, 2001).

Hale, Engels ve Meeus (2006) tarafından Hollandalı ergenler üzerinde yapılan çalışmada, ergenlerin ebeveynlerinden algıladıkları reddin ve yabancılaşmanın gösterdikleri genel anksiyete bozukluğu belirtileriyle olumlu yönde ilişki gösterdiği belirlenmiştir.

Üniversite öğrencileri üzerinde yapılan araştırmalarda ise algılanan düşük ebeveyn ilgisinin ve aşırı yüksek ebeveyn kontrolünün bireylerde depresif belirtilerin önemli bir yordayıcısı olduğu sonucuna ulaşılmıştır (Harris & Curtin, 2002; Lizardi vd., 1995).

Davaji, Valizadeh ve Nikamal (2010) tarafından ergenler üzerinde yürütülen araştırmada güvensiz bağlanmanın intihar eğilimiyle yüksek düzeyde olumlu ve anlamlı ilişki gösterdiği belirlenmiştir.

Menard, Shoss ve Pincus (2010) tarafından üniversite öğrencileri üzerinde bağlanma ve cinsel taciz davranışları sergileme arasındaki ilişkilerin incelendiği araştırmada, kaygılı ve kayıtsız bağlanma tarzlarının cinsel taciz davranışları sergilemeyi olumlu yönde anlamlı ve yüksek seviyede yordadığı tespit edilmiştir.

Snap vd. (2014) tarafından üniversite öğrencilerinde bağlanmanın kaygı ve kaçınma boyutlarıyla romantik ilişkilerdeki davranışlar arasındaki ilişkilerin incelendiği araştırmada, kaçınmacı bağlanmanın yakınlık arayışıyla olumsuz yönde, kaygılı bağlanmanın da kendini kabul ettirme davranışıyla olumlu yönde anlamlı ve yüksek seviyede ilişki gösterdiği bulunmuştur.

Üniversite öğrencileri üzerinde yapılan başka bir çalışmada, kaygılı bağlanma tarzının riskli cinsel davranışlarla (korunmadan cinsel ilişkiye girme, cinsel yolla bulaşan hastalıklara yakalanma vb.) olumlu yönde ilişkili olduğu sonucuna ulaşılmıştır (Feeney vd., 2000).

Kokkinos (2013) tarafından 10-12 yaş aralığındaki ortaokul öğrencilerinde bağlanma tarzlarıyla zorba davranışlar sergileme arasındaki ilişkilerin incelendiği çalışmada, güvenli, kaçınmacı ve kaygılı bağlanma tarzları arasında kaçınmacı bağlanma tarzının zorba davranışlarla olumlu yönde ilişki gösterdiği tespit edilmiştir.

2.4. Sosyal Destek

İnsanlar doğuştan getirdikleri, başkaları tarafından kabul görme, sevme, sevilme, bir ortama bağlanma ve ikili ilişkiler kurma ihtiyaçları olan sosyal canlılardır (Bacanlı, 1999). Bu sebeple insan doğumundan ölümüne değin geçen süre içerisinde çevresiyle iletişim halindedir. Bireyin içinde bulunduğu fiziksel çevre ve bu fiziksel çevredeki sosyal ilişkiler ağının oluşturduğu psikolojik çevre bireyin davranışlarını etkilemektedir. Birey toplum içinde doğar ve gelişimine toplum içinde devam eder. Hayatın farklı dönemlerinde karşılaştığı zorlukların üstesinden gelmek için psikolojik destek

sistemlerinin olması bireyin psikolojik sağlığına katkı sağlamaktadır. Sosyal destek kişinin sosyal çevresindeki kaynaklardan edindiği sosyal ve psikolojik destek olarak tanımlanmaktadır (Yıldırım, 1997). Sosyal destek bireyin psikolojik sağlığı için önem taşımaktadır çünkü insanlar kendilerini ortaya koyabildikleri, sevgi ve ilgi gösterip aynı şekilde görebildikleri, kabul görebildikleri, kişisel, sosyal, psikolojik ve ekonomik yardım talep edebildikleri, bağlanabildikleri, takdir edilebildikleri ve saygı gördükleri bir ortama, gruba veya yakın ilişkilere ait olma ihtiyacı içerisinde dirler (Akın & Ceyhan, 2005). Sosyal destek bu ihtiyaçlara saygı, bilgi, sosyal arkadaşlık ve araçsal destek olarak karşılık sağlamaktadır (Cohen & Wills, 1985). Aile, akraba, arkadaş, okul, öğretmen ve içinde yaşanılan toplum önemli sosyal destek kaynaklarından olup bireyin bulunduğu gelişim dönemine göre bunlardan bir veya birkaç tanesi daha fazla önem taşımaktadır.

Bireye sunulan sosyal destek ile bireyin algıladığı sosyal destek farklılık gösterebilmektedir. Yapılan çalışmalar bireyin algıladığı sosyal desteğin psikolojik sağlık açısından daha önemli olduğunu ortaya çıkarmıştır (Dunkel-Schetter & Bennett, 1990; Lakey & Drew, 1997). Algılanan sosyal destek sistemini etkileyen çeşitli içsel mekanizmalar mevcuttur. Bireyin dış dünyayı algılamasına ve yorumlamasına yön veren içsel çalışma modelleri, kendisine ve diğerlerine yüklediği olumlu veya olumsuz anlamlar, algıladığı sosyal desteği ve doğrudan ona sunulan sosyal desteği etkilemektedir. Bireyin desteğe ihtiyaç duyduğu bir zamanda birilerinin bir şekilde ona destek sağlayabileceği inancı ve bireyin destek arama isteği, bireyin sahip olduğu bağlanma tarzına göre değişen içsel çalışma modellerinden etkilenmektedir (Waters & Rodrigues-Doolabh, 2001). Bu bağlamda algılanan sosyal desteğin erken dönem yaşantılarında oluşan bağlanma örüntülerinden etkilendiğini açıklayan çalışmalar bulunmaktadır (Sarason, Sarason & Pierce, 1990). Güvenli bağlanma örüntüsüne sahip bireylerin kendilerini ve çevresindekileri daha değerli gördükleri, ailelerinden, arkadaşlarından, öğretmenlerinden ve sevililerinden daha fazla sosyal destek aldıkları belirtilmektedir (Davis, Morris & Kraus, 1998; Ognibene & Collins, 1998). Güvenli bağlanma tarzına sahip bireyler güvensiz (saplantılı, korkulu, kayıtsız) bağlanma tarzına sahip bireylere göre destek arama davranışını sorunlarla bir baş edebilme stratejisi olarak kullanmaktadırlar (Rholes, Simpson, Campbell & Grich, 2001). Bireylerin bilişsel yüklemelerinin yanında bağlanma ilişkilerinin yarattığı sosyal çevreleri de onlara sunulan sosyal desteği etkilemektedir. Güvenli bağlanma tarzına sahip olan

bireyler güvensiz bağlanma tarzlarına sahip olan bireylere göre karşılaştıkları sorunlara daha yapıcı bir şekilde destek verecek sosyal ilişkilere sahip olmaktadır ve bu bireyler bir sorunla karşılaştıkları zaman daha çok destek arama ve yardım alma eğiliminde bulunmaktadır (Collins & Feeney, 2000; Wallece & Vaux, 1993). Bireylerin bağlanma tarzları onların sosyal ilişkilerinde karşısındaki kişiye duyduğu güveni, o kişinin yardım almaya veya yardım vermeye değer biri olduğunu düşüncesini şekillendirmektedir. Bu kapsamda güvenli bağlama etkileşimlerdeki yakınlığı arttırmakta, diğerlerine yardım ve destek verme, diğerlerinden yardım ve destek alma duygularını güçlendirmektedir (Collins & Feeney, 2004; Leary & Hoyle, 2009). Priel ve Shamaı (1995) tarafından ergenler üzerinde yürütülen araştırmada, güvenli bağlanma tarzına sahip ergenlerin sosyal destek ağlarının daha geniş olduğu ve sosyal destek memnuniyetlerinin daha yüksek olduğu belirlenmiştir. Collins ve Feeney (2004) tarafından gerçekleştirilen deneysel bir çalışmada, bireylerin deneyimlediği olaylarda kendisine sunulan veya başkasına sunulan yardımları bir destek olarak yorumlamasının bağlanma tarzlarına göre farklılaştığı, güvenli bağlanmanın, kayıtsız, korkulu ve saplantılı bağlanmaya göre bireye gelen mesajların destekleyici olarak algılanmasında daha önemli rol oynadığı bulunmuştur.

2.4.1. Ergenlerde algılanan sosyal destek ve riskli davranışlar

Yaşam dönemleri içerisinde ergenlik, ergenin fizyolojik, psikolojik ve sosyal alanlarda geçirdiği hızlı dönüşümler ve bu dönüşümlere uyum sağlamada yaşadığı zorluklar itibariyle sosyal desteğe en çok ihtiyaç duyduğu dönem olarak ön plana çıkmaktadır (Erden & Akman, 2001). Ergenler geçirdikleri bu hızlı değişim ve dönüşüm evresinde hem kişilik yapılarını daha sağlıklı bir şekilde oluşturmak hem de çevreye daha iyi adapte olabilmek için sosyal destek kaynakları olan ailenin, arkadaşların ve okul ortamının, öğretmenlerin desteğine ihtiyaç duymaktadırlar. Ergenlik, bireyin ailesiyle olan bağlarının zayıflamasına rağmen ebeveyn ilişkilerinin önemini koruduğu, akran ve yakın ilişkilerin önem kazandığı, ergen-okul ve ergen-öğretmen ilişkilerinin bireyin geleceği için önem taşıdığı bir dönemdir. Sosyal destek kaynağı olarak aile etkisini sürdürmekle beraber ergenin zamanının büyük bir kısmını geçirdiği sosyal çevre olarak okul ortamı, arkadaşlar ve öğretmenler önemli sosyal destek kaynaklarıdır. Sosyal destek psikolojik sağlık için koruyucu ve önleyici bir işleve sahiptir.

2.4.1.1. Yurtiçinde yapılan ve algılanan sosyal destek-riskli davranışlar arasındaki ilişkileri inceleyen çalışmalar

Ergenlerde algılanan sosyal desteği araştıran çalışmalarda aileden, arkadaştan ve öğretmenden algılanan desteğin kendini kabul düzeyini arttırdığı (Akın & Ceyhan, 2005); aileden ve arkadaştan algılanan sosyal destek yükseldikçe benlik saygısının yükseldiği (Kahriman & Polat, 2003); kız ergenlerin erkek ergenlere göre algıladıkları sosyal desteğin daha fazla olduğu (Kartal & Çetinkaya, 2009; Karataş, 2012; Savi-Çakar & Karataş, 2011); aileden algılanan sosyal destek eksikliğinin öfkenin önemli bir yordayıcısı olduğu (Oktan, 2005); yetersiz aile desteğinin somatizasyon, depresyon, anksiyete bozukluğu ve öfke/düşmanlığı, yetersiz arkadaş desteğinin ise depresyonu anlamlı düzeyde yordadığı (Doğan, 2008) belirlenmiştir.

Bal vd. (2003) tarafından yapılan ve ergenlerde algılanan sosyal destek düzeyi ile problem davranışları inceleyen çalışmada, aileden ve arkadaştan algılanan sosyal destek puanları daha yüksek olan ergenlerin dışsallaştırılmış problem davranışlar puanları daha düşük bulunmuştur.

Siyez ve Aysan (2007) tarafından yapılan ve ergenlerde riskli davranışların oluşmasındaki risk faktörleri ile koruyucu faktörleri belirlemeyi hedefleyen ve 1237 lise öğrencisi üzerinde yürütülen çalışmada, aileden, arkadaştan ve öğretmenden alınan desteğin riskli davranış puanını olumsuz yönde yordadığı ve bu değişkenler içinde aileden algılanan desteğin en güçlü yordayıcı olduğu bulunmuştur.

Akfert vd. (2009) tarafından 192 üniversite öğrencisi üzerinde yapılan araştırmada yaşamları boyunca sigara ve alkol denemiş olan öğrencilerin ailelerindeki iletişimi, birliği, yönetimi, yetkinliği ve duygusal bağlamı denemeyenlere göre daha düşük düzeyde algıladıkları ve otoriter baskıcı tutum, anne-baba ilişkilerinde uyumsuzluk, ev ortamında düzensizlik, ilişkilerde sınırsızlık ve istismar gibi unsurları da denemeyenlere göre daha yüksek düzeyde algıladıkları belirlenmiştir. Sonuçlar sigara-alkol deneyen gençlerin aile ortamlarını daha olumsuz algıladıklarını göstermektedir.

Eşkisu (2009) tarafından ergenler üzerinde yapılan araştırmada algılanan aile, öğretmen ve arkadaş desteğinin artmasının zorba davranışlar sergileme ile olumsuz yönde anlamlı düzeyde ilişki gösterdiği bildirilmiştir.

Avcı ve Güçray (2010) tarafından şiddet davranışı gösteren ergenlerin incelendiği çalışmada şiddet davranışı gösteren ergenlerin ebeveynlerinin, şiddet davranışı

göstermeyen ergenlerin ebeveynlerine göre onlarla daha az iletişim kurdukları, onlara daha az ilgi gösterdikleri ve daha az duygusal tepki verdikleri bulunmuştur.

Yıldız ve Sümer (2010) tarafından yapılan çalışmada ergenlerin algıladıkları olumsuz okul iklimi algısının gösterdikleri saldırgan davranışları olumlu yönde ve anlamlı düzeyde yordadığı tespit edilmiştir.

Önder ve Yılmaz (2012) tarafından 881 lise öğrencisi üzerinde yürütülen ve riskli davranışları yordayan unsurların incelendiği çalışmada ailenin ergene uyguladığı kontrol ve denetimin, okuldan algılanan doyumun ve aileden algılanan doyumun riskli davranışlarda bulunmayı anlamlı düzeyde ve olumsuz yönde yordadığı belirlenmiştir.

Aydoğdu ve Çam (2013) tarafından Ege Üniversitesi Çocuk ve Ergen Alkol Madde Bağımlılığı Araştırma ve Uygulama Merkezi'ne başvuran ve madde kullanım bozukluğu olmayan 14-18 yaş arasındaki lise öğrencisi ergenler üzerinde yürüttüğü çalışmada madde kullanım bozukluğu olan ergenlerin anlamlı düzeyde daha az aile desteği, arkadaş desteği ve toplam sosyal destek algıladıkları belirlenmiştir.

Soylu, Taneli ve Taneli (2013) tarafından ergenlerdeki intihar düşüncesinin ve intihar girişiminin incelediği çalışmada intihar düşüncesi ve intihar girişimi olan ergenlerin ailelerinden ve arkadaşlarından algıladıkları sosyal destek, intihar düşüncesi ve girişimi olmayan ergenlerden daha düşük düzeyde bulunmuştur.

2.4.2.2. Yurtdışında yapılan ve algılanan sosyal destek-riskli davranışlar arasındaki ilişkileri inceleyen çalışmalar

Yapılan çalışmalarda yüksek sosyal destek algılayan bireylerin psikolojik sorunların üstesinden gelmede daha başarılı oldukları, daha düşük seviyelerde duygudurum, anksiyete ve davranış bozuklukları belirtileri gösterdikleri belirlenmiştir (Lara vd., 1998; Barrera, Fleming & Khan, 2004).

Algılanan aile desteğinin artması ile alkol kullanımı arasında olumsuz yönde bir ilişki olduğu (Wills, Duhamel & Vaccaro, 1995) bulgusuna ulaşılmıştır.

Morris (2007) tarafından ergenler üzerinde yürütülen çalışmada algılanan sosyal destek düzeyinin zorba ve saldırgan davranışlar sergileme ile olumsuz yönde ve anlamlı düzeyde ilişkiler gösterdiği belirlenmiştir.

Plenty vd. (2014) tarafından yürütülen çalışmada ergenlerin algıladıkları aile ve öğretmen desteğinin davranım sorunlarını (kavga etme, yalan söyleme ve hırsızlık yapma) olumsuz yönde ve anlamlı düzeyde yordadığı bulgusuna ulaşılmıştır.

2.5. Psikolojik Belirtiler

2.5.1. Belirtilerin psikolojik nedensel etkenleri

Bireylerin yaşadığı olumsuz yaşam deneyimleri onların psikolojik sağlıklarını olumsuz olarak etkilemektedir. Küçük yaşlarda deneyimlenen bu olumsuz durumlar karşısında bireyler bilişsel ve duygusal gelişimlerini tam olarak tamamlayamadığından dolayı daha savunmasız olmaktadır. Çocukların sosyal-duygusal gelişim süreçlerinde yaşadıkları aşırı stres ve kaygı durumları onları ergenlik ve yetişkinlik dönemlerinde psikopatoloji göstermeye daha yatkın hale getirmektedir. Sürekli olarak maruz kalınan olumsuzluklar çocuklarda dış dünyanın öngörülemez ve denetlenemez olduğu düşüncesini yaratmakta ve bu düşünce kaygı ve duygu durum bozukluklarının temelini oluşturmaktadır (Butcher, Mineka & Hooley, 2004).

2.5.1.1. Erken dönem yoksunluğu ya da travma

Bebeklik ve çocukluk döneminde ihtiyaç duyulan barınma, beslenme, ilgi ve sevgi gibi ihtiyaçları sürekli ve tutarlı bir şekilde karşılanmayan bireylerde ergenlik ve yetişkinlik dönemlerinde çeşitli psikolojik rahatsızlıklar görülmektedir. Psikolojik rahatsızlıklar en yoğun olarak bir kuruma veya koruyucu evlere yerleştirilmiş, terk edilmiş ya da yetim kalmış çocuklarda kendini göstermektedir. Bu çocuklar daha az sıcaklığa, fiziksel temas, entelektüel, duygusal ve sosyal uyaranlara maruz kalmaktadırlar ve bunun sonucunda sosyal hayatta kullanacakları becerileri tam olarak kazanamamaktadırlar. Yapılan çalışmalarda kurumlarda yetişen çocukların şiddetli duygusal, davranışsal sorunlara ve öğrenme güçlüklerine sahip oldukları belirlenmiştir (Ellis, Fisher & Zaharie, 2004; Smyke vd., 2007).

Çocuğun ailevi sevgi yoksunluğunu yaşaması için ebeveynlerinden ayrılması gerekmemektedir. Ailesiyle beraber yaşayan fakat ebeveynleri tarafından kötü muameleye, fiziksel ve sözel şiddete, istismara ve tacize maruz kalan çocukların psikolojik sağlığı da büyük tehlike altında bulunmaktadır. Yapılan çalışmalar bu çocukların ergenlik döneminde başta saldırganlık olmak üzere, sosyal uyumsuzluk, davranım bozukluğu, depresif belirtiler ve kaygı bozuklukları yaşadıklarını göstermektedir (Cicchetti & Toth, 2005; Collishaw vd., 2007).

2.5.1.2. Yetersiz anne ve babalık tarzları

Ebeveynlerin kötü muamele, şiddet, istismar ve taciz göstermediği durumlarda da ebeveynlerin psikolojik durumları veya uyguladıkları ebeveynlik tarzları çocukların psikolojik sağlıklarını olumsuz etkileyebilmekte ve onları ileriki dönemler için psikopatoloji göstermeye daha yatkın hale getirebilmektedir.

Ebeveynlerinde psikopatoloji (şizofreni, duygudurum, kaygı ve kişilik bozuklukları, madde bağımlılığı vb.) bulunan çocukların gelişimsel sorunlar ve çeşitli psikolojik rahatsızlıklar gösterme riski yüksektir (Essex vd., 2006; Masten, 2007). Ebeveynlik tarzları bakımından incelendiğinde ise otoriter ebeveynlere sahip ergenlerin düşük sosyal ve akademik yeterliliklere sahip oldukları, yüksek düzeyde madde bağımlılığı ve suça eğilime yatkın oldukları belirtilmiştir (Bronte-Tinkew, Moore & Carrano, 2006). Aşırı izin verici ebeveynlik tarzında büyüyen çocuklarda ise ileriki dönemlerde antisosyal davranışlar daha fazla görülmektedir. İhmalci ve ilgisiz ebeveynlik ise çocuklarda düşük öz saygı, dengesizlik ve davranım sorunlarına yol açmakta ve ilerleyen dönemlerde duygudurum bozukluklarını tetiklemektedir (Karavasilis, Doyle & Markiewicz, 2003).

2.5.1.3. Ebeveynlerde geçimsizlik ve boşanma

Ebeveynleri arasında şiddetli geçimsizliği gözlemleyerek büyüyen çocuklarda ilerleyen dönemlerde saldırganlık daha yaygın olarak görülmektedir ve bu bireyler kurdukları yakın romantik ilişkilerde daha çok geçimsizlik yaşamaktadırlar (Amato & Afifi, 2006). Ebeveynlerin boşanmaları da çocuklarda travmatik etki yaratabilmekte ve onların ergenlik ve genç yetişkinlik dönemleri için olumsuz sonuçlar doğurabilmektedir. Çocukluk ve ergenlik döneminde yaşanan uyum sorunları, depresyon, suç eğilimi ve kaygı bozuklukları ile genç yetişkinlik döneminde yaşanan ilişkisel sorunlar boşanmış ailelerden gelen bireyler arasında daha yaygın olarak görülmektedir (Strohschein, 2005).

2.5.1.4. Uyumsuz akran ilişkileri

Akranları tarafından dışlanan, yalnızlık ve yalıtılmışlık yaşayan çocuk ve ergenlerde akademik başarıda düşüş, okul terki ve çeşitli psikolojik sorunlar görülmektedir. Akran reddine maruz kalan bireyler saldırganlık veya aşırı çekingenlik tipinde tepki vermektedirler (Ladd, 2006). Saldırgan özellikler gösteren reddedilen çocuklar çevrelerine karşı yüksek düzeyde düşmanlık duyarlar ve antisosyal davranışlar

sergileme, çetelere katılma ve çeteler kurma eğilimi gösterirler. Akran reddi yaşayan çocuklar ve ergenlerin bir diğer tepki verme biçimi ise çekingen ve boyun eğici davranışlardır. Bu bireyler hor görülme ve saldırıya uğrama ile ilgili yoğun sosyal kaygı yaşamaktadırlar (Schwartz, Dodge & Coie, 1993).

2.5.2. Ergenlerde psikolojik belirtiler

Ergenlik dönemi fiziksel, duygusal ve sosyal değişimlerin hızlı bir şekilde yaşandığı bir evre olması itibariyle bireyin psikolojik sağlığı açısından büyük önem taşımaktadır. Büyümeyle ve olgunlaşmayla gelen bu hızlı değişimlere adaptasyon ve uyum sağlamada bu dönemdeki bazı ergenler zorluklar yaşamaktadır ve bu durum onların psikolojik sağlıklarını etkilemektedir (Kulaksızoğlu & Otrar, 2004). Erikson (1963) ergenlik döneminde başarılması gereken en önemli görevin tutarlı bir kimlik edinebilmek olduğunu ve bunun gelecek yıllarda psikolojik olarak sağlıklı olmanın önemli bir gerekliliği olduğunu açıklamıştır. Tutarlı bir kimlik bütünleştirilmiş kendilik tasarımlarını, gelecek ile ilgili hedefleri, edinilen sosyal rolleri, politik görüşleri, manevi inanç ve değerlerini kapsamaktadır. Bir yandan yoğun ve hızlı gelişimler yaşayan ergen birey, bir yandan da ailesinden özerkliğini alabilme sürecine girerek sosyal ilişkilere daha fazla önem vermektedir. Bununla birlikte kendisinden kişisel ve mesleki hedefler belirlemesi istenmekte ve yakın ilişkilerindeki yaşantıları önem kazanmaktadır. Farklı alanlarda yaşanan bu durumlara uyum sağlamada ergenlerin zorluklar yaşadığı ve bu dönemde çeşitli psikolojik rahatsızlıkların ortaya çıktığı bilinmektedir (Güven & Güçray, 2009). Psikolojik rahatsızlıkların ortaya çıkmasında etkili olan etmenleri genetik unsurlar, çevresel etkenler, biyolojik etkenler ve psikolojik etkenler olarak sıralamak mümkündür. Genetik risk faktörleri olarak ebeveynlerde, büyükanne ve büyükbabada, birinci derece akrabalarda psikolojik rahatsızlıkların görülmesi bireyde psikopatoloji oluşmasını ihtimalini artırmaktadır. Ergenin davranışsal ve duygusal eğilimi de psikolojik rahatsızlıkların oluşmasında önemli rol oynamaktadır. İçe yönelme eğilimi olan ergenler, davranışsal inhibisyon ve utangaçlık gösterirler, bağımlı ve kaygılı yapıdadırlar, sosyal ortamlarda kendilerine olan güvenleri düşüktür ve bu nedenle depresyon ve anksiyete bozukluklarına gösterme olasılıkları yüksektir. Dışa yönelme eğiliminin de normalden fazla olduğu ergenlerde madde kullanımı, yıkıcı davranış bozuklukları, agresyon ve öfke/düşmanlığın yüksek olarak görüldüğü bilinmektedir (Tamar & Özbaran, 2004).

Ergenin ergenlik dönemini psikolojik olarak sağlıklı bir şekilde tamamlayabilmesi ve karşılaştığı zorlukların üstesinden gelebilmesi için kimlik kazanımını tamamlayabilmesi, sevme, düşünme, iletişim kurma, üretken olma, kendini kontrol etme ve empati gösterebilme becerilerini geliştirmesi gerekmektedir (Greenspan & Breslau-Lewis, 1999). Ergenlik döneminde ortaya çıkan psikolojik rahatsızlıklar sadece ergenlik dönemine özgü olmayıp yetişkinlik dönemindeki rahatsızlıkların da yordayıcısı olabilmektedir.

Hacettepe Üniversitesi Tıp Fakültesi Çocuk ve Ergen Ruh Sağlığı ve Hastalıkları bölümüne başvuran ergenlerin %15'inde birden fazla psikiyatrik tanının bir arada olduğu tespit edilmiştir (Akdemir & Çetin, 2008). Aynı çalışmada erkek ergenlerde en çok görülen psikiyatrik tanıların yıkıcı davranım bozuklukları, anksiyete bozuklukları, duygudurum bozuklukları ve mental retardasyon, kız ergenlerde görülenlerin ise duygudurum bozuklukları, anksiyete bozuklukları, yıkıcı davranım bozuklukları ve mental retardasyon olduğu belirlenmiştir.

İstanbul Üniversitesi Çocuk ve Ergen Ruh Sağlığı ve Hastalıkları bölümüne başvuran ergen vakaların incelendiği bir çalışmada erkeklerde en sık yıkıcı davranım bozuklukları, mental retardasyon, dışa atım bozuklukları ve anksiyete bozuklukları; kızlarda ise anksiyete bozuklukları, duygudurum bozuklukları, mental retardasyon ve somatoform bozuklukların görüldüğü tespit edilmiştir (Görker, Korkmazlar, Durukan & Aydoğdu, 2004).

Ergenlerle yapılan başka bir çalışmada ise ergenlerde depresyon, anksiyete ve öfke/düşmanlığın yüksek düzeyde yaygınlık gösterdiği bulunmuştur (Kim, 2003). Kız ergenlerin anksiyete (Letcher, 2005; Palapattu, Kingery & Ginsburg, 2006), olumsuz benlik (Çetinkaya, 2004), somatizasyon (Aarq vd., 2001; Kirkcaldy, Siefen & Furnham, 2003), öfke/düşmanlık ve depresyon (Güven & Güçray, 2009) belirtilerini erkek ergenlere oranla daha çok yaşadığı yapılan çalışmalarda belirlenmiştir. Cinsiyet farkının belirtilere olan etkisini biyolojik ve sosyokültürel bağlamda açıklayan çalışmalar mevcuttur. Kız ergenlerde genetik yapının, iç salgı bezlerinin ve hormonal yapının depresyon, anksiyete ve stres gibi durumlara yatkınlığı arttırdığı bilinmektedir (Köknel, 2005).

2.5.3. Psikolojik belirtiler ve riskli davranışlar

Duygudurum ve anksiyete bozuklukları ergenlik döneminde en sık görülen ruh sağlığı sorunlarından (Dopheide, 2006; Rapee vd., 2000; Vanya Hamrin & Pachler, 2005). Ergenlik döneminde depresif belirtilerin görülme sıklığı %5 ile %20 arasında değişmektedir (Saluja vd., 2004). Eskin, Ertekin Harlak ve Dereboy (2008) tarafından lise öğrencileri üzerinde yapılan çalışmada çalışmaya katılan ergenlerin %18'inin depresyon puanları yüksek bulunmuştur. Depresif belirtiler gösteren ergenlerde kendine zarar verme davranışları, intihar eğilimi, sinirlilik ve akademik başarıda düşüş görülmektedir (Erdoğan vd., 2002; Pelkonen & Marttunen, 2005).

2.5.3.1. Yurtiçinde yapılan ve psikolojik belirtiler-riskli davranışlar arasındaki ilişkileri inceleyen çalışmalar

Bir çocuk ve ergen ruh sağlığı polikliniğe başvuran ergenlerin başvuru belirtilerinin incelendiği bir çalışmada, erkeklerde en çok yakınılan belirtilerin okul başarısızlığı, düşmanlık, hareketlilik, içe kapanıklık ve dikkat dağınıklığı olduğu, kızlarda ise düşmanlık, okul başarısızlığı, sıkıntı hissi, bayılma ve ağlama olduğu belirlenmiştir. Aynı çalışmada depresyonun %15, anksiyetenin ise %14 oranında yaygınlık gösterdiği ve her ikisinde de kız ergenlerin puanlarının erkeklerden yüksek olduğu görülmüştür (Görker vd., 2004). Anksiyete bozukluğu belirtisi taşıyan ergenlerde en çok görülen şikayetler öfke/düşmanlık, somatik yakınmalar ve baş ağrısı olarak belirtilmektedir.

Acar (2009) tarafından dokuzuncu sınıf lise öğrencileri üzerinde yapılan çalışmada akran zorbalığı sergileyen öğrencilerin kaygı, depresyon, olumsuz benlik ve öfke/düşmanlık puanları zorbalık sergilemeyen öğrencilerden daha yüksek bulunmuştur.

Batmaz (2012) tarafından ortaokul öğrencileri üzerinde yapılan çalışmada depresyonun ve öfke/düşmanlığın sanal zorbalık yapmayı olumlu yönde ve anlamlı düzeyde yordadığı belirlenmiştir.

Orçun (2015) tarafından iki özel psikiyatri kliniğine başvuran 14-18 yaş aralığındaki ergenler üzerinde yapılan çalışmada kendine zarar verme davranışı yüksek olan ergenlerin depresyon puanları yüksek bulunmuştur.

Yılmaz (2015) tarafından 16-18 yaş aralığındaki lise öğrencileri üzerinde yapılan çalışmada öğrencilerin abur cubur yeme davranışları ile sınav kaygıları arasında olumlu yönde ve anlamlı düzeyde ilişki olduğu belirlenmiştir.

2.5.3.2. Yurtdışında yapılan ve psikolojik belirtiler-riskli davranışlar arasındaki ilişkileri inceleyen çalışmalar

Düşünce, duygu ve davranış boyutlarındaki öfke, nefret ve şiddet unsurlarını kapsayan öfke/düşmanlık; kişinin diğerlerinden hoşlanmamasına, onları olumsuz olarak değerlendirmesine neden olmaktadır. Yapılan çalışmalar öfke/düşmanlığın çocuklar ve ergenlerde görülme düzeyinin arttığını göstermektedir (Boman, 2003).

Ergenler arasında sigara, alkol ve uyuşturucu kullanımının incelendiği çalışmalara bakıldığında depresif belirtilerin (Brooks, Harris, Thrall & Woods, 2002; Fergusson, Goodwin & Horwood, 2003) ve anksiyetenin (DiFranza vd., 2002; Kessler vd., 2005) madde kullanımının önemli bir yordayıcısı olduğu görülmektedir.

Chang, Sheritt ve Knight (2005) tarafından ergenler üzerinde yürütülen çalışmada, depresif belirtilerin, anksiyetenin, davranım bozukluğu belirtilerinin sigara ve alkol kullanımını hem erkek ergenler hem de kız ergenler için anlamlı düzeyde yordadığı bulunmuştur.

Tillfors vd. (2009) tarafından yapılan çalışmada ergenlerde antisosyal davranışlarla depresyon ve genel kaygı puanları arasında olumlu ve anlamlı düzeyde ilişkiler gözlenmiştir.

Brooks vd. (2011) tarafından yürütülen çalışmada ergenlerin depresyon belirtileriyle, sigara ve alkol kullanımları arasında olumlu ve anlamlı ilişkiler tespit edilmiştir.

Zehe vd. (2013) tarafından ergenler üzerinde yürütülen çalışmada sosyal kaygının, genel kaygının ve depresyonun madde kullanımını olumlu yönde yordadığı bildirilmiştir.

Bölüm III: Yöntem

Bu bölümde araştırmanın modeli, çalışma grubu, veri toplama araçları, verilerin toplanma süreci ve verilerin analizinde kullanılan istatistik teknikleri hakkında bilgiler yer almaktadır.

3.1. Araştırma Deseni

Bu çalışma, lise öğrenimi gören ergenlerin algıladıkları sosyal destek düzeylerinin ve sahip oldukları güvensiz bağlanma türlerinin gösterdikleri psikolojik belirtiler aracılığıyla sergiledikleri riskli davranışları yordadığı şeklinde oluşturulan teorik modeli yapısal eşitlik modeli kapsamında test etmeyi amaçlamaktadır. Nicel araştırma kapsamına giren bu çalışma ilişkisel tarama modelinde yürütülmüştür. İlişkisel tarama modelleri iki ya da daha çok değişken arasında birlikte değişim varlığını ve/veya derecesini belirlemeyi amaçlayan araştırma modelleridir (Karasar, 2012). Araştırmanın bağımlı değişkeni riskli davranışlar, bağımsız değişkenleri algılanan sosyal destek ve güvensiz bağlanma, aracı değişkeni ise psikolojik belirtilerdir.

3.2. Evren ve Örneklem

Araştırmanın çalışma evrenini 2015-2016 eğitim öğretim yılında, Eskişehir ilinin Odunpazarı ilçesindeki ortaöğretim kurumlarının 9., 10., 11. ve 12. sınıflarında öğrenim gören toplam 25918 öğrenci oluşturmaktadır. Bu öğrencilerin 8677'si (%33) Anadolu liselerinde, 13248'i (%52) Mesleki ve Teknik Anadolu liselerinde, 782'si (%3) Genel liselerde, 2232'si (%8) Anadolu İmam Hatip liselerinde, 522'si (%2) Sosyal Bilimler liselerinde ve 457'si (%2) Fen liselerinde öğrenim görmektedir. Çalışma grubu büyüklüğünün belirlenmesinde güven aralığı %95 olarak belirlenmiştir. 25918 öğrencinin %95 güven aralığındaki çalışma evreninin temsil edebilecek örneklem sayısı 379 öğrenci olarak hesaplanmış ancak planlanandan daha fazla 462 öğrenciye ulaşılmıştır. Ulaşılan 462 öğrencinin %95 güven aralığındaki hata payı ise %4.52 olarak bulunmuştur. 500 öğrenciden veri toplanmıştır. Uygulanan ölçeklerde hatalı, eksik veya yanlış cevap veren 38 öğrencinin verileri uygulamadan çıkartılmıştır. Sonuç olarak çalışma grubu 230 erkek (%49.8) ve 232 kız (%50.2) lise öğrencisinden oluşmuştur.

Evrendeki birim sayısı bilindiğinden örneklem sayısının belirlenmesinde aşağıdaki formül kullanılmıştır (Özdamar, 2003):

N = Evrendeki birey sayısı n = Örneklem alınacak birey

p = İncelenecek olayın görülüş sıklığı q = İncelenecek olayın görülmeşiş sıklığı (1-p)

t= Belirli serbestlik derecesinde ve saptanan yanılma düzeyinde t tablosunda bulunan teorik değer ($\alpha= 0.05, 0.01, 0.001$ için 1.96, 2.58 ve 3.28 değerleri)

d= Olayın görülüş sıklığına göre yapılmak istenen \pm sapma

$$n = \frac{N t^2 p q}{d^2(N-1) + t^2 p q}$$

Çalışma grubunun büyüklüğünün belirlenmesinde yapısal eşitlik modeli de dikkate alınmıştır. Yapısal eşitlik modelleri örneklem büyüklüğünden etkilenmektedir. Örneklem büyüklüğünün çok büyük veya çok küçük olması modelin uyum değerlerini olumsuz yönde etkilemektedir (Kenny ve McCoach, 2003). Yapısal eşitlik modellerinde, 100 kişinin altındaki örneklem büyüklüğü küçük, 100 ile 200 kişi arasındaki örneklem büyüklüğü orta ve 300 kişinin üzerindeki örneklem büyüklüğü ise büyük örneklem olarak tanımlanmaktadır (Kline, 1998, 2005).

Çalışmada okulların seçiminde seçkisiz olmayan örnekleme yöntemlerinden ulaşılabilir/uygun örnekleme yöntemi ile amaçsal örnekleme yöntemi kullanılmıştır. Araştırma kapsamında üç farklı okul türünden (Anadolu lisesi, Mesleki ve Teknik Anadolu lisesi ve Genel lise) 5 okul seçilmiş ve bu okullardan veri toplanmıştır. Örnekleme alınan öğrenciler 14-18 yaş aralığında olup, yaş ortalaması 15.84'tür ($S_s = 1.07$). Çalışma grubundaki öğrencilerin cinsiyet, sınıf düzeyi ve lise türüne göre dağılımı Tablo 1'de sunulmuştur.

Tablo 1

Çalışma Grubunun Çeşitli Değişkenlere Göre Dağılımı

Değişkenler	N	%	
Cinsiyet	Erkek	230	49.8
	Kız	232	50.2
	Toplam	462	100
Sınıf Düzeyi	9.Sınıf	71	15.4
	10.Sınıf	214	46.3
	11.Sınıf	109	23.6
	12.Sınıf	68	14.7
	Toplam	462	100
Lise Türü	Mesleki ve Teknik Anadolu Lisesi	233	50.4
	Anadolu Lisesi	170	36.8
	Genel (Düz) Lise	59	12.8
	Toplam	462	100

Çalışmaya katılan 462 lise öğrencisinin 230'u (%49.8) erkek ve 232'si (%50.2) kız öğrencidir. Sınıf düzeyi incelendiğinde, 9. sınıf düzeyinden 71 (%15.4), 10. sınıf düzeyinden 214 (%46.3), 11. sınıf düzeyinden 109 (%23.6) ve 12. sınıf düzeyinden 68 (%14.7) öğrenci çalışmaya alınmıştır. Öğrenciler üç farklı lise türünden seçilmişlerdir. Bu öğrencilerin 233'ü (%50.4) Mesleki ve Teknik Anadolu liselerinden, 170'i (%36.8) Anadolu liselerinden ve 59'u (%12.8) öğrenci ise bir Genel liseden çalışmaya katılmıştır.

3.3. Veri Toplama Araçları

3.3.1. Kişisel bilgi formu

Araştırmacı tarafından oluşturulan kişisel bilgi formunda öğrencilerin cinsiyeti, yaşı, okul türü ve sınıf düzeyleri bölümleri bulunmaktadır.

3.3.2. Riskli davranışlar ölçeği (RDÖ)

Riskli Davranışlar Ölçeği (RDÖ), Gençtanırım ve Ergene (2014) tarafından ergenlerde görülen riskli davranışları ölçmek amacıyla geliştirilmiştir. Ölçeğin geliştirilme sürecinde riskli davranışların tanımlanmasında Problem Davranış Kuramı temel alınarak madde havuzu oluşturulmuştur. Ayrıca madde havuzu oluşturulurken çeşitli liselerde görev yapan öğretmenlerden en çok karşılaştıkları riskli davranışlar hakkındaki düşünceleri açık uçlu anketlerle toplanmıştır. Toplam 125 maddeden oluşan ve beşli derecelendirme tipinde olan (1=kesinlikle uygun değil, 2=uygun değil, 3=kısmen uygun, 4= uygun, 5= kesinlikle uygun) taslak ölçek, çalışma grubunu oluşturan 560 lise öğrencisine uygulanmıştır.

Yapılan açımlayıcı faktör analizinde KMO değeri .85 bulunarak verilerin faktör analizi için uygun olduğu tespit edilmiştir. Yapılan varimax eksen döndürme tekniği sonucunda özdeğeri 1'den büyük toplam altı faktör tespit edilmiştir. Bu altı faktör toplam varyansın %55.43'ünü açıklamıştır. Faktörlere yerleşen maddelerin faktör yükleri incelendiğinde en düşük faktör yükü .40 olarak alınarak bunun altında yüke sahip olan maddeler ve faktör yükleri ayrışmayan maddeler ölçekten çıkarılmıştır. Gerekli çıkarmalar yapıldıktan sonra 36 maddeden oluşan nihai ölçek oluşturulmuştur. Antisosyal davranışlar olarak isimlendirilen alt faktör yedi maddeden, alkol kullanımı alt faktörü yedi maddeden, sigara kullanımı alt faktörü altı maddeden, intihar eğilimi alt faktörü dört maddeden, beslenme alışkanlıkları alt faktörü beş maddeden ve okul terki faktörü ise yedi maddeden oluşmuştur.

RDÖ'nün iç tutarlık ve test-tekrar test güvenilirliği incelenmiştir. RDÖ'nün genel Cronbach alpha iç tutarlık katsayısı .91 olarak hesaplanırken alt faktörlerin katsayıları .70 ile .87 arasında değerler almıştır. Ölçeğin test-tekrar test güvenilirliği 62 lise öğrencisinden oluşan farklı bir çalışma grubu üzerinde iki hafta arayla uygulama yapılarak gerçekleştirilmiştir. RDÖ'nün genel test-tekrar test güvenilirlik katsayısı .85 olarak hesaplanırken alt faktörlerin test-tekrar test güvenilirlikleri .56 ile .90 arasında değerler almıştır.

RDÖ'nün ölçüt geçerliği RDÖ toplam puanının Algılanan Sosyal Destek Ölçeği (Yıldırım, 1997) ve onun alt faktörleri olan aile desteği, arkadaş desteği ve öğretmen desteği puanları ile olan korelasyonlarına bakılarak incelenmiştir. Korelasyon katsayıları -.10 ile -.35 arasında değişim göstermiştir. Riskli davranışlarla algılanan sosyal destek arasında olumsuz yönde bir ilişki bulunmuştur. Bu durum sosyal destek arttıkça riskli davranışlarda bir azalma olduğunun bir göstergesi olarak kabul edilebilir.

RDÖ'den alınabilecek en yüksek puan 180, en düşük puan ise 36'dır. Puanın yükselmesi riskli davranışların yoğunluğuna, puanın düşüklüğü ise riskli davranışlarda azalmaya işaret etmektedir. Hem bireysel hem de grup halinde uygulanabilen ölçeğin ortalama cevaplandırılma süresi 15 dakikadır.

Bu çalışmada RDÖ'nün Cronbach-alpha güvenilirlik analizi bulgularına göre ölçeğin genel güvenilirlik katsayısı .93 olarak hesaplanmıştır. Bu değer .70'in üzerinde olduğu durumlarda genel olarak ölçeğin güvenilir olduğu kabul edilmektedir. Ancak soru sayısının sınırlı olduğu ölçeklerde .60 değeri de güvenilirlik sınırı olarak alınabilmektedir (Seçer, 2015; Sipahi, Yurtkoru & Çinko, 2010). İntihar eğilimi alt faktörü dışındaki tüm alt faktörlerin ve ölçeğin genelinin güvenilirlik katsayısı .70'in üzerinde olduğundan dolayı ölçek güvenilirliği yüksek bir yapıdadır. Ölçeğin geliştirilme sürecinde de yapılan iki uygulamada, iç tutarlık analizlerine bakıldığında intihar eğilimi (.70 ve .58) ve yanlış beslenme alışkanlıkları (.70 ve .72) güvenilirlik katsayıları diğer faktörlere göre nispeten düşük bulunmuştur. Bu bakımdan sonuçlar benzerlik göstermektedir. Bunun sebebi olarak bu faktörlerdeki madde sayısının daha az olması ileri sürülebilir. Ölçeğin altı faktörlü yapıyı bu çalışmadaki çalışma grubu üzerinde sağlayıp sağlamadığı doğrulayıcı faktör analizi uygulanarak incelenmiştir. Faktörler arası korelasyonların da dahil edildiği altı faktör modeline göre ölçeğin altı faktör yapısını kabul edilebilir düzeyde sağladığı bulunmuştur ($\chi^2 / df = 2.99$, RMSEA = .07, GFI= .91, AGFI= .88, CFI= .90, NFI= .88). Ölçek verilerinin normal dağılım gösterip göstermediği normallik analizi yapılarak incelenmiştir. Yapılan analiz sonuçlarına göre ölçeğin Kolmogorov-Smirnov ($p = .00$) ve Shapiro-Wilk ($p = .00$) normallik katsayıları anlamlı bulunmuştur. Bu değerlerin anlamlı çıkması ölçek puanlarının normal dağılım göstermediği olarak yorumlanabilse de sosyal bilimlerde incelenen değişkenlerin sayısal bilimlerde beklenildiği gibi normallik gösteremeyebileceğini, bu yüzden belli bir basıklık-çarpıklık aralığının sosyal bilimlerde normal dağılım olarak kabul edilebileceği belirtilmiştir (George & Mallery, 2010; Tabachnick & Fidell, 2013). Tabachnick ve

Fidell (2013) +/- 2 basıklık ve +/- 2 çarpıklık aralıklarının Kolmogorov-Smirnov ve Shapiro-Wilk testleri anlamlı çıksa bile sosyal bilimlerde normal dağılım olarak kabul edilebileceğini açıklamıştır. RDÖ puanlarının bu çalışmada çarpıklık değeri .88 ve basıklık değeri .22 bulunmuştur. Bu değerlere göre RDÖ verileri normal dağılım göstermektedir.

3.3.3. Algılanan sosyal destek ölçeği (ASDÖ-R)

Algılanan Sosyal Destek Ölçeği Yıldırım (1997) tarafından ergenlerin algıladıkları sosyal desteği ölçmek amacıyla geliştirilmiş olup aynı ölçeğin 2004 yılında revizyonu yapılmıştır (Yıldırım, 2004). Bu çalışmada ölçeğin revize edilmiş formu (ASDÖ-R) kullanılmıştır. ASDÖ-R Aile Desteği (20 madde), Arkadaş Desteği (13 madde) ve Öğretmen Desteği (17 madde) olmak üzere toplam üç alt ölçekten ve 50 maddeden oluşmaktadır. Ölçek Likert tipinde ve üçlü derecelendirmelidir (1= Bana uygun değil, 2=Kısmen uygun ve 3=Bana uygun). Ölçekteki 17, 29 ve 44. maddeler ters puanlanmaktadır. Alınan puanın yükselmesi bireyin daha fazla sosyal destek aldığına işaret etmektedir.

ASDÖ-R'nin geçerlik güvenirlik çalışmasında 63 maddeden oluşan taslak ölçek 660 lise öğrencisi üzerinde uygulanmıştır. Yapılan analizler sonucunda madde sayısı 50'ye düşürülmüştür. Ölçeğin geçerliğini incelemek için yapılan analizde KMO katsayısı .93 ve Barlett testi anlamlı bulunmuştur. ASDÖ-R'nin Cronbach Alpha güvenirlik katsayısı incelendiğinde bu değer ölçeğin tümü için .93, Aile desteği için .94, arkadaş desteği için .91 ve öğretmen desteği için .93 olduğu belirlenmiştir. Elde edilen güvenirlik bulguları ölçeğin öğrencilerin algıladıkları sosyal desteği ölçmek amacıyla güvenle kullanılabilirliğini göstermektedir.

Bu çalışmada ASDÖ-R'nin genel Cronbach-alpha güvenirlik katsayısı .96, aile desteği alt faktörü için .95, arkadaş desteği alt faktörü için .93 ve öğretmen desteği için .92 bulunmuştur. Bu değerler ölçeğinin genelinin ve üç alt faktörünün güvenilir bir yapıda olduğunu göstermektedir. Ölçeğin sahip olduğu üçlü faktör yapısının bu çalışmada sağlanıp sağlanmadığını tespit edebilmek için ölçek verilerine uygulanan doğrulayıcı faktör analizi sonuçlarına göre ölçeğin üçlü faktör yapısının kabul edilebilir düzeyde sağlandığı bulgusuna ulaşılmıştır ($\chi^2 /df = 2.76$, RMSEA = .06, GFI= .88, AGFI= .85, CFI= .89, NFI= .86). Ölçek verilerinin normal dağılıp gösterip göstermediği normallik analizi uygulanarak test edilmiştir. Ölçeğin Kolmogorov-Smirnov ($p = .00$) ve

Shapiro-Wilk ($p = .00$) normallik katsayıları anlamlı bulunmuştur fakat ölçeğin çarpıklık (-.87) ve basıklık (.41) değerleri ± 2 değerinin altında olduğu için normal dağılım göstermektedir (George & Mallery, 2010; Tabachnick & Fidell, 2013).

3.3.4. Kısa semptom envanteri (KSE)

Kısa Semptom Envanteri (KSE) genel bir psikopatoloji değerlendirmesi yapabilmek amacıyla Derogatis (1992) tarafından geliştirilmiştir. Ölçek Şahin ve Durak (1994) tarafından Türkçeye uyarlanmıştır. SCL-90-R psikolojik belirti ölçeğinin kısa formu olarak oluşturulan orjinal ölçek 53 maddeden ve dokuz alt ölçekten oluşmaktadır. Beşli Likert tipinde olan KSE “0= Hiç yok ve 4= Çok fazla var” arasında derecelendirilmektedir. Ölçeğin uyarlama çalışması sonucunda dokuz faktörlü yapı beş faktörlü yapıya dönüşmüştür ve bu faktörler anksiyete, depresyon, olumsuz benlik, somatizasyon ve hostile-öfke/düşmanlık olarak belirlenmiştir. KSE üç alt indeksten oluşmaktadır. Bunlar; Rahatsızlık Ciddiyeti İndeksi (RCİ), Belirti Toplam İndeksi (BTİ) ve Semptom Rahatsızlık İndeksi (SRİ)’dir. RCİ alt ölçekler toplamının 53’e bölünmesiyle hesaplanmaktadır ve genel stres düzeyini göstermektedir. BTİ 0 olarak işaretlenen maddeler dışındaki tüm işaretlemelerin 1 puan olarak kabul edilmesiyle elde edilen toplam puandır ve 0-53 arasında değişmektedir. SRİ ise alt ölçek puanlarının BTİ puanına bölünmesiyle belirlenmektedir.

Şahin ve Durak (1994) tarafından yapılan üç ayrı çalışmada KSE’nin iç tutarlık güvenilirliği incelenmiş ve KSE’nin geneli için Cronbach Alpha güvenilirlik katsayısı .95 ile .96, alt ölçekler için ise .55 ile .86 arasında değerler almıştır. Geçerlik çalışmalarında ise ölçeğin farklı ölçeklerle arasındaki korelasyonlara bakılmıştır. KSE’nin Sosyal Karşılaştırma Ölçeği ile korelasyonu $-.14$ ve $-.34$ arasında, Boyuneğicilik Ölçeği ile $.16$ ve $.42$ arasında, Strese Yatkınlık Ölçeği ile $.24$ ve $.36$ arasında, UCLA-Yalnızlık Ölçeği ile $.13$ ve $.36$ arasında, Beck Depresyon Envanteri ile ise $.34$ ve $.70$ arasında değişen değerler almıştır.

Bu çalışmada Kısa Semptom Envanteri’nin genel Cronbach-alpha güvenilirlik katsayısı .97 olarak bulunurken bu değer alt faktörlerde $.82$ ile $.92$ arasında bulunmuştur. Bu değerler envanterin ve beş alt faktörünün güvenilirliğinin yüksek olduğunu göstermektedir. Envanterin beşli faktör yapısını sağlayıp sağlamadığını belirlemek için yapılan doğrulayıcı faktör analizi sonuçlarına göre bu yapının kabul edilebilir düzeyde sağlandığı görülmüştür ($\chi^2 / df = 3.18$, RMSEA = .07, GFI = .87,

AGFI= .85, CFI= .86, NFI= .90). Ölçek verilerinin normal dağılıp gösterip göstermediği normallik analizi uygulanarak test edilmiştir. Ölçeğin Kolmogorov-Smirnov ($p= .00$) ve Shapiro-Wilk ($p= .00$) normallik katsayıları anlamlı bulunmuştur fakat ölçeğin çarpıklık (.49) ve basıklık (-.46) değerleri ± 2 değerinin altında olduğu için normal dağılım göstermektedir (George & Mallery, 2010; Tabachnick & Fidell, 2013).

3.3.5. İlişki ölçekleri anketi (İÖA)

Griffin ve Bartholomew (1994) tarafından geliştirilen ve Türkçeye Sümer ve Güngör (1999) tarafından uyarlanan İlişki Ölçekleri Anketi (İÖA) 17 madde ve güvenli, korkulu, saplantılı ve kayıtsız bağlanma olmak üzere dört alt ölçekten oluşmaktadır. Likert tipinde olan ve yedili derecelendirme ile puanlanan (1=Beni hiç tanımlamıyorum, 7=Tamamıyla beni tanımlıyorum) İÖA yakın ilişkilerdeki bağlanma tarzlarını ölçmektedir.

126 üniversite öğrencisi üzerinde yürütülen uyarlama çalışmasında özdeğeri 1'in üzerinde iki faktör elde edilmiştir. Birinci faktör toplam varyansın %43'ünü, ikinci faktör ise %33'ünü açıklamıştır. Birinci faktörde güvenli tarz -.84, korkulu tarz .80 faktör yükü ile, ikinci faktörde ise kayıtsız bağlanma tarzı .76, saplantılı bağlanma tarzı -.84 faktör yükü ile yer almıştır. Birbirine karşıt bağlanma tarzları aynı faktörde ters işaretlerle yer almıştır. Ölçeğin iç tutarlık güvenilirlik analizleri yapılmış olup alt ölçeklerin .27 ile .61 arasında değerler aldığı belirlenmiştir. İÖA'nın test tekrar test güvenilirliği 92 üniversite öğrencisi üzerinde dört hafta arayla incelenmiş olup aynı bağlanma tarzlarının korelasyonları .54 ile .78 arasında değişme göstermiştir. İÖA'nın ölçüt geçerliği aynı bağlanma tarzlarını ölçen İlişki Anketi'nin alt ölçekleriyle olan korelasyonları incelenerek belirlenmiştir. İki ölçekle ölçülen aynı bağlanma tarzları arasındaki korelasyonlar .49 ile .61 arasında değerler almıştır.

Bu çalışmada İÖA'nın genel Cronbach-alpha güvenilirlik katsayı .66, korkulu bağlanma alt faktörü için bu değer .60, kayıtsız bağlanma için .31, saplantılı bağlanma için .30 ve güvenli bağlanma için .57 bulunmuştur. Değerler düşük olarak gözükse de, orjinal ölçeğin geliştirme çalışmasında alpha değerleri .41 ile .71 ve ölçeği uyarlama çalışmasında alpha değerleri .27 ile .61 arasında benzer şekilde düşük değerler almıştır. Griffin ve Bartholomew (1994) ölçeğin alt faktörlerinin düşük iç tutarlık değerleri almasının, faktörlerin az sayıda maddeden oluşmasından ve faktörlerin psikometrik yetersizliklerinden değil, alt faktörlerin hem benliğe hem de başkalarına ilişkin iki modeli birlikte içermesinden kaynaklandığını ileri sürmüşlerdir. Dörtlü bağlanma

modeli kapsamında ölçek verilerine uygulanan doğrulayıcı faktör analizi sonuçlarına göre, bu dördü modelin çalışma grubu üzerinde kabul edilebilir seviyede doğrulandığı belirlenmiştir ($\chi^2 /df = 3.67$, RMSEA = .07, GFI= .91, AGFI= .87, CFI= .89, NFI= .91). Korkulu bağlanma alt ölçeği (çarpıklık= .15, basıklık= -.41), kayıtsız bağlanma (çarpıklık= .10, basıklık= -.48), saplantılı bağlanma (çarpıklık= .30, basıklık= .28) ve güvenli bağlanma alt ölçeği (çarpıklık= .05, basıklık= .90) normal dağılım göstermektedir. Tüm bağlanma alt ölçeklerinde Kolmogorov-Smirnov ve Shapiro-Wilk normallik katsayıları anlamlı düzeyde bulunmuştur fakat basıklık-çarpıklık ranjları +/- 2 değerinin altında olduğu için alt ölçekler normal dağılım göstermektedir (George & Mallery, 2010; Tabachnick & Fidell, 2013).

3.4. Verilerin Toplanması

Araştırmada kullanılacak veri toplama araçları belirlendikten ve düzenlendikten sonra, araştırmanın yapılacağı okullar da belirlenerek, Eskişehir İl Milli Eğitim Müdürlüğü'nden araştırmanın yapılabilmesi için gerekli yasal izin alınmıştır. Veri toplama aşamasında belirlenen okulların idarecilerine ve okul psikolojik danışmanlarına gerekli bilgiler verilmiştir. İlgili okul idarecilerinden ve okul psikolojik danışmanlarının da izin alındıktan sonra okul psikolojik danışmanlarının belirlediği gün ve saatlerde uygulamalar yapılmıştır. Uygulamalar yapılmadan önce öğrencilere çalışmanın amacı kısaca açıklanmıştır. Veriler Kasım 2015-Ocak 2016 tarihleri arasında toplanmıştır. Toplam 500 öğrenciye ulaşılmış ancak 38 öğrencinin verileri eksik ve hatalı olduğundan dolayı analiz işlemine alınmamıştır. Sonuç olarak 462 öğrencinin verisi uygulamaya alınmıştır.

3.5. Verilerin Analizi

Çalışmada kullanılan ölçeklerin belirtilen faktör yapılarını sağlayıp sağlamadığını belirlemek için ölçek verilerine doğrulayıcı faktör analizi uygulanmıştır. Her bir ölçek için belirtilen faktör yapılarının sağlanıp sağlanmadığı doğrulayıcı faktör analizi kapsamında oluşturulan modeller yoluyla incelenmiştir. Her bir ölçekteki belirtilen faktör yapılarının bu araştırmadaki çalışma grubu üzerinde de doğrulandığı belirlendikten sonra, ölçeklerin toplam puanları ve alt ölçeklerin puanları ayrı ayrı hesaplanmıştır. Ayrıca ölçek puanlarının normal dağılım gösterip göstermediği de ölçek toplam puanlarına normallik testi uygulanarak incelenmiştir. İÖA için toplam puan hesaplanmamıştır çünkü bu ölçekte her biri bir bağlanma türünü belirten dört alt

faktörün ayrı ayrı puanlaması yapılmakta olup toplam puan hesaplanmamaktadır. Daha sonra araştırmada kullanılan tüm ölçeklerin alt faktörleri arasındaki korelasyonel ilişkiler belirlenmiştir.

Normal dağılım eğrisinin sınırlarının belirlenmesinde Kolmogorov-Smirnov ve Shapiro-Wilk normallik katsayıları ve çarpıklık-basıklık ranjları esas alınmıştır. Normallik katsayılarının anlamlı çıkması verilerin normal dağılmadığı olarak yorumlansa da sosyal bilimlerde ölçülen değişkenlerin niteliğine bağlı olarak bu katsayıların çoğu zaman anlamlı çıksa bile verilerin normal dağılım sergileyebileceği belirtilmektedir. Çarpıklık-basıklık ranjlarının +/- 2 değerleri arasında olduğu durumlarda normallik katsayıları anlamlı olsa bile verilerin normal dağılım sergilediğinin kabul edilebilmektedir (George & Mallery, 2010; Tabachnick & Fidell, 2013).

Bir sonraki adımda tüm ölçeklerin puanlarının normal dağılım sınırları içerisinde olduğu belirlendikten sonra ölçeklerin toplam puanlarına ve her bir alt ölçeğin toplam puanına cinsiyet değişkenine göre bağımsız t-testi analizi uygulanmıştır. Bulguların anlamlı olup olmadığının belirlenmesinde .05 anlamlılık düzeyi ölçüt alınmıştır.

Yapısal eşitlik modelinin oluşturulmasında yapısal model tiplerinden yol analizi modeli kullanılmıştır. Yol analizi hem gözlenen değişkenlerle hem de gizil değişkenlerle yapılabilmektedir. Yol analizi kuramsal olarak kurgulanan modelde değişkenler arasındaki ilişkilerin gücünün ve anlamlı olup olmadığının test edilmesini sağlamaktadır. Test sırasında birden çok değişkenin karşılıklı etkileşimleri analiz edilmekte ve bütüncül bir bakış açısı ile değişkenler arasındaki ilişkiler ortaya konmaktadır. Yol analizi değişkenlerdeki değişimin hangi değişken veya değişkenden kaynaklandığını ve etkilenen değişkenin ne derece etkilendiğini başka bir deyişle nedensellik bağlarının derecesini ortaya koyar. Yol analizini DFA'dan ayıran önemli bir nokta, DFA'da faktör yapılarının test edilmesi, yol analizinde ise test edilen ve doğruluğu sağlanan faktörlerin gözlenen değişken olarak modele alınmasıdır. Yol analiziyle yapısal regresyonu ayıran nokta ise yapısal regresyon modellemesinde aynı anda hem doğrulayıcı faktör analizi hem de yol analizinin beraber yapılıyor olmasıdır. Bu çalışmada, faktör yapılarının doğruluğu sağlanan RDÖ alt faktörleri riskli davranışlar gizil değişkenini, İÖA alt faktörlerinden kayıtsız, korkulu ve saplantılı bağlanma türleri güvensiz bağlanma gizil değişkenini, KSE alt faktörleri psikolojik belirtiler gizil değişkenini, ASDÖ alt faktörleri ise algılanan sosyal destek gizil

değişkenini oluşturmak üzere yol analizine dahil edilmiştir. Güvensiz bağlanma ve algılanan sosyal destek modelin bağımsız değişkenlerini, psikolojik belirtiler aracı değişkeni, riskli davranışlar ise modelin bağımlı değişkenini oluşturmaktadır. Hipotez model test edildikten sonra bağımsız değişkenlerin aracı değişken etkisiyle beraber bağımlı değişken üzerindeki doğrudan, dolaylı ve toplam etki değerleri incelenmiştir. Verilerin analizinde IBM SPSS 21.00 ve IBM SPSS Amos 21 paket programları kullanılmıştır.

Bölüm IV: Bulgular

4.1. Çalışma Grubunun RDÖ, İÖA, ASDÖ-R ve KSE Ölçek Puanlarına Ait Betimsel Bulgular

4.1.1. Çalışma grubunun RDÖ puanına ait betimsel bulgular

Tablo 2

RDÖ Betimsel Bulguları

Ölçekler	N	\bar{X}	S
RDÖ TOPLAM	462	1.91	.66
Antisosyal Davranışlar	462	1.90	.82
Alkol Kullanımı	462	1.43	.84
Sigara Kullanımı	462	1.74	1.23
İntihar Eğilimi	462	2.52	.87
Beslenme Alışkanlıkları	462	2.86	1.01
Okul Terki	462	1.52	.87

RDÖ toplam ortalama puanı 1.91 olarak bulunmuştur. RDÖ alt faktörlerine bakıldığında en yüksek ortalama puana sahip riskli davranışlar sırası ile beslenme alışkanlıkları ($\bar{X}=2.86$), intihar eğilimi ($\bar{X}=2.52$) ve antisosyal davranışlar ($\bar{X}=1.90$) olarak belirlenmiştir.

4.1.2. Çalışma grubunun İÖA puanına ait betimsel bulgular

Tablo 3

İÖA Betimsel Bulguları

Ölçekler	N	\bar{X}	S
İÖA TOPLAM			
Korkulu Bağlanma	462	3.64	1.41
Kayıtsız Bağlanma	462	3.96	1.11
Saplantılı Bağlanma	462	3.56	1.80
Güvenli Bağlanma	462	4.76	1.13

İÖA'ya bakıldığında bu ölçekten alınabilecek herhangi bir toplam ortalama bağlanma puanı bulunmadığından alt faktörlerin ortalama puanları ayrı ayrı hesaplanmıştır. Alt faktörler olan bağlanma türlerinin ortalama puanları yakın düzeylerde bulunmuş olup puanlarına göre güvenli bağlanma ($\bar{X} = 4.76$), kayıtsız bağlanma ($\bar{X} = 3.96$), korkulu bağlanma ($\bar{X} = 3.64$) ve saplantılı bağlanma ($\bar{X} = 3.56$) olarak sıralanmıştır.

4.1.3. Çalışma grubunun ASDÖ-R puanına ait betimsel bulgular

Tablo 4

ASDÖ-R Betimsel Bulguları

Ölçekler	N	\bar{X}	S
ASDÖ-R TOPLAM			
Aile Desteği	462	2.55	.49
Arkadaş Desteği	462	2.54	.48
Öğretmen Desteği	462	2.29	.54

ASDÖ-R toplam ortalama puanı $\bar{X} = 2.46$ olarak bulunmuştur. Çalışmaya katılan ergenlerin yüksek seviyede sosyal destek algıladıkları ileri sürülebilir. Alt

faktörler olan destek türlerinin ortalama puanlarına bakıldığında aile desteği $\bar{X} = 2.55$, arkadaş desteği $\bar{X} = 2.54$ ve öğretmen desteği $\bar{X} = 2.29$ değerlerini almıştır.

4.1.4. Çalışma grubunun KSE puanına ait betimsel bulgular

Tablo 5

KSE Betimsel Bulguları

Ölçekler	N	\bar{X}	S
KSE TOPLAM	462	1.38	.93
Depresyon	462	1.57	1.06
Anksiyete	462	1.33	.96
Olumsuz Benlik	462	1.22	.98
Somatizasyon	462	1.15	.99
Öfke/düşmanlık	462	1.65	1.02

Kısa Semptom Envanteri'nin toplam ortalama puanı $\bar{X} = 1.38$ olarak bulunmuştur. Öfke/düşmanlık alt faktörünün puanı $\bar{X} = 1.65$, depresyon alt faktörünün $\bar{X} = 1.57$, anksiyete alt faktörünün $\bar{X} = 1.33$, olumsuz benlik alt faktörünün $\bar{X} = 1.22$ ve somatizasyon alt faktörünün $\bar{X} = 1.15$ olarak belirlenmiştir. Öfke/düşmanlık, depresyon ve anksiyete faktörleri sırası ile en yüksek ortalama puana sahip olan psikolojik belirtilerdir.

4.2. Çalışma Grubunun RDÖ, İÖA, ASDÖ-R ve KSE Genel ve Alt Ölçek Puanları Arasındaki Korelasyonlar

Tablo 6

Korelasyon Bulguları

Değişkenler	1	2	3	4	5	6	7	8	9	10	11	12	13	14	15	16	17	18	19	20	21
1-RDÖ Toplam	1	.80**	.80**	.80**	.43**	.58**	.68**	-.25**	-.22**	-.08	-.28**	.41**	.39**	.38**	.38**	.37**	.42**	.20**	.22**	.32**	-.11*
2-Antisosyal davranışlar		1	.58**	.56**	.33**	.42**	.40**	.21**	-.14**	-.06	-.27**	.37**	.33**	.33**	.33**	.35**	.41**	.18**	.23**	.33**	-.12*
3-Alkol kullanımı			1	.70**	.14**	.27**	.46**	-.09*	-.08	-.01	-.12**	.25**	.22**	.22**	.23**	.23**	.26**	.14**	.11*	.23**	-.11*
4-Sigara kullanımı				1	.12*	.31**	.37**	-.17**	-.17**	-.05	-.17**	.25**	.22**	.22**	.21**	.24**	.27**	.11*	.16**	.19**	-.10*
5-İntihar eğilimi					1	.22**	.33**	-.31**	-.29**	-.17**	-.28**	.43**	.46**	.40**	.40**	.29**	.38**	.23**	.16**	.21**	-.03
6-Beslenme alışkanlıkları						1	.25**	-.08	-.08	.05	-.14**	.18**	.19**	.15**	.13**	.12*	.24**	.06	.24**	.21**	.08
7-Okul terki							1	-.25**	-.22**	-.14**	-.24**	.34**	.31**	.33**	.34**	.34**	.24**	.14**	.07	.20**	-.03
8-ASDÖ-R Toplam								1	.85**	.78**	.82**	-.31**	-.26**	-.30**	-.36**	-.25**	-.25**	-.05	-.06	-.18**	.08
9-Aile desteği									1	.56**	.48**	-.30**	-.27**	-.29**	-.33**	-.25**	-.24**	-.03	-.02	-.12**	.03
10-Arkadaş desteği										1	.47**	-.20**	-.15**	-.20**	-.27**	-.17**	-.11*	-.07	-.02	-.10*	.11*
11-Öğretmen desteği											1	-.24**	-.20**	-.23**	-.26**	-.17**	-.23**	-.06	-.14**	-.19**	.10*
12-KSE Toplam												1	.95**	.96**	.93**	.90**	.84**	.30**	.20**	.29**	-.05
13-Depresyon													1	.87**	.84**	.79**	.79**	.33**	.22**	.28**	-.07
14-Anksiyete														1	.87**	.83**	.76**	.27**	.18**	.25**	-.05
15-Olumsuz benlik															1	.81**	.72**	.25**	.19**	.30**	-.06
16-Somatizasyon																1	.72**	.21**	.12*	.23*	-.10
17-Öfke/düşmanlık																	1	.29**	.22**	.29**	-.03
18-Korkulu bağlanma																		1	.53**	.25**	-.05
19-Kayıtsız bağlanma																			1	.49**	-.10*
20-Saplantılı bağlanma																				1	-.10*
21- Güvenli bağlanma																					1

$n = 462$, * $p < .05$, ** $p < .01$

4.3. Çalışma Grubunun RDÖ, İÖA, ASDÖ-R ve KSE Puanlarının Cinsiyete Göre T-testi Bulguları

4.3.1. Çalışma grubunun RDÖ puanının cinsiyete göre T-testi bulguları

Tablo 7

RDÖ T-testi Bulguları

	Cinsiyet	N	\bar{X}	S	t	p
Antisosyal Davranışlar	Erkek	230	1.97	.84	1.91	.057
	Kız	232	1.82	.79		
Alkol Kullanımı	Erkek	230	1.58	.97	3.70	.000
	Kız	232	1.29	.66		
Sigara Kullanımı	Erkek	230	1.92	1.36	3.06	.002
	Kız	232	1.57	1.06		
İntihar Eğilimi	Erkek	230	2.41	.85	-2.57	.010
	Kız	232	2.62	.89		
Beslenme Alışkanlıkları	Erkek	230	2.87	.99	.25	.800
	Kız	232	2.84	1.02		
Okul Terki	Erkek	230	1.59	.91	1.70	.089
	Kız	232	1.45	.82		
RDÖ TOPLAM	Erkek	230	1.98	.72	2.43	.015
	Kız	232	1.84	.58		

Çalışmada kullanılan ölçeklerin ve alt ölçeklerinin ortalama puanlarına cinsiyet değişkenine göre bağımsız T-testi analizi uygulanmıştır. RDÖ toplam ortalama

puanında cinsiyet değişkenine göre anlamlı bir farklılık bulunmuş olup erkek öğrencilerin puanı kız öğrencilerden daha yüksektir [$t_{(460)} = 2.43, p < .05$]. RDÖ alt faktörlerine bakıldığında, alkol kullanımı [$t_{(460)} = 3.70, p < .01$], sigara kullanımı [$t_{(460)} = 3.06, p < .01$] ve intihar eğilimi [$t_{(460)} = -2.57, p < .05$] faktörlerinde cinsiyete göre anlamlı farklılıklar belirlenmiş olup alkol ve sigara kullanımında erkek öğrencilerin puanı, intihar eğiliminde ise kız öğrencilerin puanı daha yüksek bulunmuştur. Antisosyal davranışlar, yanlış beslenme alışkanlıkları ve okul terki faktörlerinde ise cinsiyete göre anlamlı farklılık oluşmamıştır.

4.3.2. Çalışma grubunun İÖA puanının cinsiyete göre T-testi bulguları

Tablo 8

İÖA T-testi Bulguları

	Cinsiyet	N	\bar{X}	S	t	p
Korkulu Bağlanma	Erkek	230	3.36	1.34		
	KIZ	232	3.93	1.43	-4.38	.000
Kayıtsız Bağlanma	Erkek	230	3.90	1.07		
	KIZ	232	4.03	1.14	-1.33	.184
Saplantılı Bağlanma	Erkek	230	3.70	1.07		
	KIZ	232	3.44	1.08	2.60	.009
Güvenli Bağlanma	Erkek	230	4.87	1.09		
	KIZ	232	4.66	1.17	2.00	.046

Cinsiyete göre anlamlı farklılık gösteren bağlanma türleri, korkulu bağlanma [$t_{(460)} = -4.38, p < .01$], saplantılı bağlanma [$t_{(460)} = 2.60, p < .01$] ve güvenli bağlanmadır [$t_{(460)} = 2.00, p < .05$]. Korkulu bağlanmada kız öğrencilerin ortalama puanı, saplantılı ve güvenli bağlanmada ise erkek öğrencilerin ortalama puanı daha yüksek bulunmuştur. Kayıtsız bağlanma puanında cinsiyete göre anlamlı bir farklılık oluşmamıştır.

4.3.3. Çalışma grubunun ASDÖ-R puanının cinsiyete göre T-testi bulguları

Tablo 9

ASDÖ-R T-testi Bulguları

	Cinsiyet	N	\bar{X}	S	t	p
Aile Desteği	Erkek	230	2.54	.49	-.791	.429
	Kız	232	2.57	.48		
Arkadaş Desteği	Erkek	230	2.46	.49	-3.74	.000
	Kız	232	2.62	.45		
Öğretmen Desteği	Erkek	230	2.18	.50	-4.33	.000
	Kız	232	2.40	.56		
ASDÖ-R TOPLAM	Erkek	230	2.39	.42	-3.42	.001
	Kız	232	2.52	.40		

ASDÖ-R toplam ortalama puanında [$t_{(460)} = -3.42, p < .01$], arkadaş desteği alt faktörü ortalama puanında [$t_{(460)} = -3.74, p < .01$] ve öğretmen desteği alt faktörü ortalama puanında [$t_{(460)} = -4.33, p < .01$] cinsiyete göre anlamlı farklılık saptanmış olup tüm destek türlerinde kız öğrencilerin puanları daha yüksek bulunmuştur. Aile desteği puanında cinsiyete göre anlamlı bir farklılık gözlenmemiştir.

4.3.4. Çalışma grubunun KSE puanının cinsiyete göre T-testi bulguları

Tablo 10

KSE T-testi Bulguları

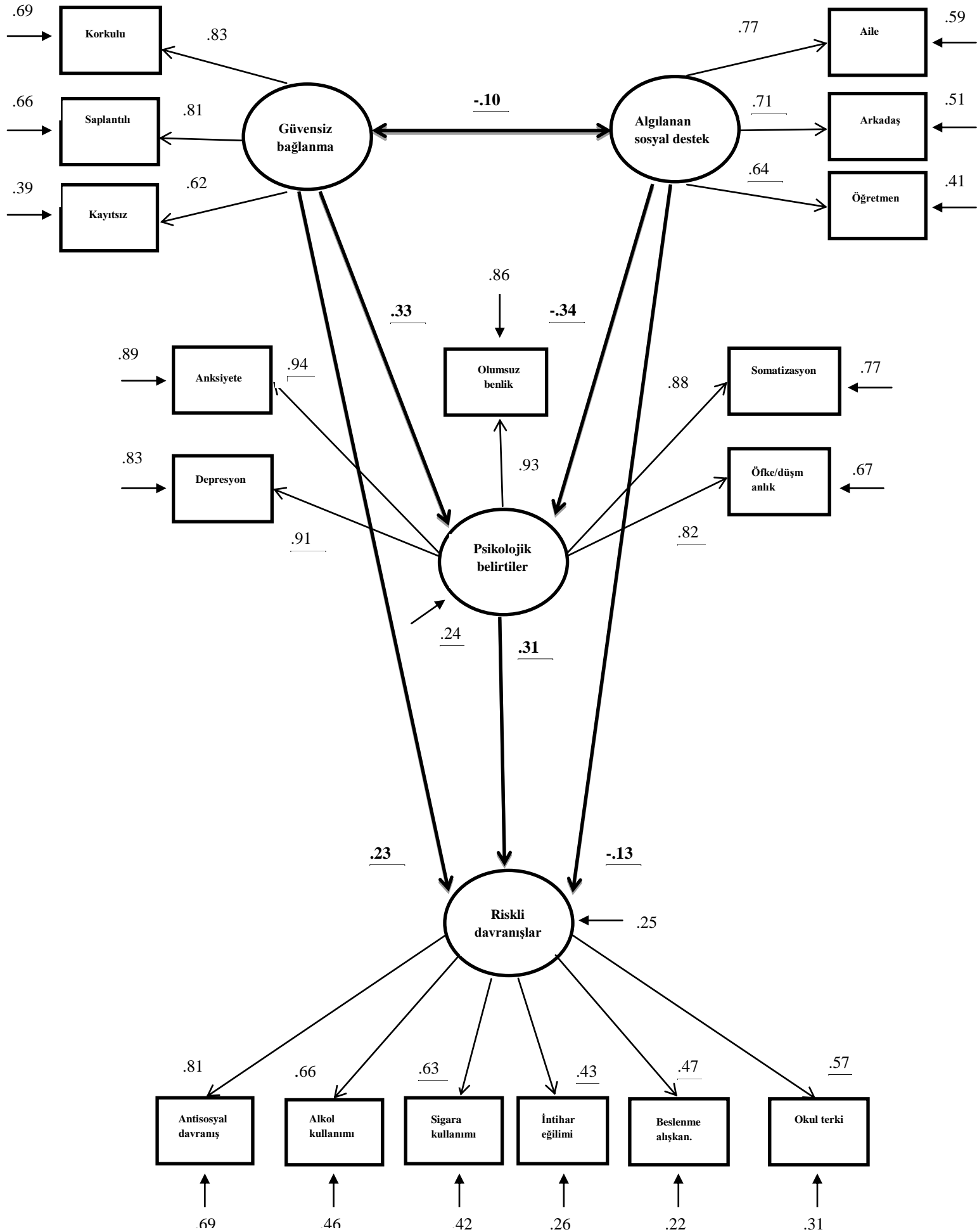
	Cinsiyet	N	\bar{X}	S	t	p
Depresyon	Erkek	230	1.32	.97		
	Kız	232	1.82	1.09	-5.19	.000
Anksiyete	Erkek	230	1.21	.92		
	Kız	232	1.44	.99	-2.51	.012
Olumsuz Benlik	Erkek	230	1.13	.94		
	Kız	232	1.32	1.01	-2.03	.043
Somatizasyon	Erkek	230	1.00	.95		
	Kız	232	1.29	1.00	-3.18	.002
Öfke/düşmanlık	Erkek	230	1.55	.95		
	Kız	232	1.75	1.07	-2.08	.038
KSE TOPLAM	Erkek	230	1.23	.87		
	Kız	232	1.52	.96	-3.47	.001

KSE bulgularına göre, belirti toplam ortalama puanında [$t_{(460)} = -3.47, p < .01$], depresyon alt faktörü puanında [$t_{(460)} = -5.19, p < .01$], anksiyetede [$t_{(460)} = -2.51, p < .05$], olumsuz benlikte [$t_{(460)} = -2.03, p < .05$], somatizasyonda [$t_{(460)} = -3.18, p < .01$] ve öfke/düşmanlıkta [$t_{(460)} = -2.08, p < .05$] cinsiyete göre anlamlı farklılıklar belirlenmiştir. Tüm alt faktörlerde ve ölçeğin genelinde, kız öğrencilerin ortalama puanları erkek öğrencilerden daha yüksek bulunmuştur.

4.4. Ergen Riskli Davranışlarının Algılanan Sosyal Destek, Güvensiz Bağlanma ve Psikolojik Belirtilerle Yordanmasına Yönelik Oluşturulan Yapısal Eşitlik Modeline Ait Bulgular

Bu çalışmada, güvensiz bağlanma, algılanan sosyal destek ve psikolojik belirtiler değişkenleriyle riskli davranışları açıklayan bir yapısal eşitlik modeli geliştirilmiş ve sınanmıştır. Test edilen teorik model Şekil 2’de sunulmuştur.

Teorik modeldeki gözlenen ve gizil değişkenlerin, sınanmaya çalışılan model için ne derece uygun olduklarıyla ilgili uyum indeksleri ise Tablo 5’te sunulmuştur. Geliştirilmiş olan teorik modelin uyum iyiliği; χ^2 /df , RMSEA, NFI, CFI, IFI, GFI, AGFI ve RMR değerleriyle incelenmiştir.

Şekil 2: Yapısal Eşitlik Modeli

Tablo 11

Model Uyum Parametreleri

Uyum Parametresi	Katsayı	Değerlendirme
Genel Model Uyumu		
χ^2 /df	3.28	Kabul edilebilir uyum
Karşılaştırmalı Uyum İndeksleri		
RMSEA	.07	Kabul edilebilir uyum
NFI	.92	Kabul edilebilir uyum
CFI	.95	Kabul edilebilir uyum
IFI	.95	İyi uyum
Mutlak Uyum İndeksleri		
AGFI	.88	Kabul edilebilir uyum
GFI	.92	İyi uyum
Artık Temelli Uyum İndeksi		
RMR	.05	İyi uyum

Ki-kare (χ^2) testi veriyle model arasındaki uyumu belirlemek için kullanılmaktadır. Ki-kare testi evren kovaryans matrisi ile örneklem kovaryans matrisinin uyumunu test etmektedir. Ki-kare testinin anlamlı olmaması ve veri setinin çok değişkenli normal dağılım göstermesi test edilen modelin uyumuna işaret etmektedir (Munro, 2005; Schumacker & Lomax, 2010; Şimşek, 2007; Yılmaz & Varol, 2015). Ancak pek çok çalışmada bu unsurlar karşılanamamaktadır (Şimşek, 2007; Yılmaz & Çelik, 2009). Ki-kare istatistiği modelin karmaşıklığından ve örneklem büyüklüğünden etkilenebilmektedir. Örneklem ve modele ilişkin tahmini kovaryans matrisi arasındaki uyumsuzluğun önemsiz olduğu halde anlamlı bir ki-kare değeri uygun bir modelin reddedilmesine neden olabilmektedir. Serbestlik derecesinin büyük olması da ki-kare değerinin anlamlı olmasına neden olabilmektedir. Bu sebeple ki-kare değerinin serbestlik derecesine bölümü (χ^2 /df) uyum ölçütü bu durumlarda kullanılmaktadır. χ^2 /df değerinin 3'ten küçük olması modelin iyi uyum gösterdiğini, 5'ten küçük olması ise kabul edilebilir uyum gösterdiğini ifade etmektedir (Kline, 1998; Meydan & Şeşen, 2011; Sümer, 2000; Şimşek, 2007).

Hipotez modelin test bulgularına göre ki-kare değeri anlamlı ve serbestlik derecesi görece yüksek bulunmuştur ($\chi^2 = 558.78$, $p = .000$, $df = 113$). Veri setinin çok değişkenli normal dağılım göstermediği belirlenmiştir ($c.r = 32.49$). Kline (2011) normalize çok değişkenli basıklık değerinin 8'den büyük olduğu durumlarda veri setinin çok değişkenli normal dağılıma uymadığını ifade etmiştir. Bu sebeplerden dolayı hipotez modelin χ^2 / df değeri genel model uyum ölçüsü olarak alınmıştır. 3.28 olarak bulunan hipotez modelin genel uyum parametresi 5'in altında olduğu için kabul edilebilir düzeyde bulunmuştur.

Ana kütledeki yaklaşık ortalamaların karekökü anlamına gelen RMSEA değeri 0 ile 1 arasında değerler almaktadır. RMSEA değerinin .05'e eşit veya küçük olması iyi uyumu, .05 ve .08 arasında değerler alması ise kabul edilebilir uyumu göstermektedir (Kaynak, 2012; Kline, 1998; Meydan & Şeşen, 2011; Sümer, 2000; Şimşek, 2007). Hipotez modelde RMSEA değeri .07 bulunmuştur. Bu değer kabul edilebilir düzeyde uyumu ifade etmektedir.

Normlaştırılmış uyum indeksi (NFI) test edilen modelin ki-kare değerinin, bağımsız modelin ki-kare değerine bölünmesiyle bulunan indeksi ifade etmektedir (Ullman, 2001). NFI'nın .90 üzerinde değerler alması kabul edilebilir, .95 üzerinde değerler alması da iyi uyumu ifade etmektedir (Kaynak, 2012; Kline, 1998; Meydan & Şeşen, 2011; Sümer, 2000; Şimşek, 2007). Test edilen hipotez modelde bu indeks kabul edilebilir düzeyde .92 olarak belirlenmiştir.

Karşılaştırmalı uyum iyiliği indeksi (CFI) gizil değişkenler arasında ilişkinin olmadığını öngören varsayımsal modelin ürettiği kovaryans matrisi ile oluşturulan modelin ürettiği kovaryans matrisini karşılaştırmaktadır. Bu karşılaştırma sonucunda 0 ile 1 arasında bir değer verir (Çokluk, Şekercioğlu & Büyüköztürk, 2010). Bu indeksin .97 ve üzeri değerler alması iyi uyumu, .95 ve .97 arasında değerler alması kabul edilebilir uyumu ifade etmektedir (Kaynak, 2012; Kline, 1998; Meydan & Şeşen, 2011; Sümer, 2000; Şimşek, 2007). Test edilen modelde bu değer .95 olarak bulunmuştur. Bu değer indeksin kabul edilebilir uyum sağladığını göstermektedir.

Artırmalı uyum indeksi (IFI), NFI'ye modelin serbestlik derecesi ilave edilmeden yapılan özel bir düzenlemeyi tanımlamaktadır. İndeksin amacı örneklem sayısı küçük ama iyi uyum gösteren modellerin reddedilmesini engellemektir (Bollen, 1989; Meydan & Şeşen, 2011). .95 ve üzeri değerler alması iyi uyumu, .90 ve .95 arasında

değerler alması ise kabul edilebilir uyumu ifade etmektedir (Kline, 1998; Meydan & Şeşen, 2011; Sümer, 2000; Şimşek, 2007). Test edilen modelde IFI değeri .95 bulunmuş olup iyi uyum gösterdiği belirlenmiştir.

Düzeltilmiş iyilik uyum indeksi (AGFI) modelde gözlenen sayısının fazla olduğu durumlarda, fazla varyans ve kovaryans değerlerinin GFI değerini yükselterek doğru sonuç alınmasını engellemesini önlemek için, daha fazla parametrenin serbest bırakılarak, modelin serbestlik derecesinde yapılan düzeltmeyi ifade etmektedir (Kaynak, 2012; Meydan & Şeşen, 2011). Bu indeksin .90 ve üzerinde olması iyi uyumu, .85 ve .90 arasında olması kabul edilebilir uyumu göstermektedir (Yılmaz & Çelik, 2009). AGFI değerinin GFI'ya yaklaşması modelin uyumunu arttırmaktadır. Test edilen modelde AGFI parametresi kabul edilebilir düzeyde GFI'ya yakın değerde .88 olarak hesaplanmıştır.

İyilik uyum indeksi (GFI) modelin ürettiği varyans ve kovaryanslar arasındaki görelî miktarın ölçüsünü açıklamak için kullanılmaktadır (Meydan & Şeşen, 2011; Yılmaz & Çelik, 2009). 0 ile 1 arasında değerler alabilen bu indekste, .90 ve üzerindeki değerler iyi uyumu, .85 ve .90 arasındaki değerler kabul edilebilir düzeyde uyumu tanımlamak için kullanılmaktadır (Kline, 2011). Test edilen modelde bu indeks .92 değerinde ve iyi uyum düzeyinde bulunmuştur.

Ortalama hataların karekökü (RMR) indeksi, modelden elde edilen ve modelde olabilecek tüm korelasyonlar arasındaki farkların karelerinin aritmetik ortalamasının karekökü olarak tanımlanmaktadır. 0 ile 1 arasında değerler alabilmekte olup, değerinin 0'a yaklaşması modelin uyumunun arttığını göstermektedir (Kline, 2011). İndeksin .05'e eşit veya daha düşük olması iyi uyumu, .05 ile .08 arasında olması da kabul edilebilir uyumu belirtmektedir. Test edilen modelde bu indeksin değeri iyi uyum düzeyinde .05 olarak bulunmuştur.

Modelin değerlendirilmesinde bağımsız yordayıcı değişkenlerin bağımlı değişken üzerindeki doğrudan etkileri, aracı değişken üzerinden dolaylı etkileri ve aracı değişkenin bağımlı değişken üzerindeki doğrudan etkisi standartlaştırılmış yol katsayıları incelenerek belirlenmiştir. Standartlaştırılmış yol katsayısı .10'dan küçükse küçük etki, .30'dan küçükse orta etki, .50'den büyükse yüksek etki olarak açıklanmaktadır (Kline, 2005).

Tablo 12

Değişkenlerin Etki Büyüklükleri

Bağımsız Değişkenler	Etki Türü	β	p	Büyüklük	Aracı Rolü
Güvensiz Bağlanma	Doğrudan Etkisi	.23	.001	Orta	
	Dolaylı Etkisi	.10	.000	Orta	Kısmi
	Toplam Etkisi	.33	.001	Orta	Aracılık
Algılanan Sosyal Destek	Doğrudan Etkisi	-.13	.037	Orta	
	Dolaylı Etkisi	-.10	.001	Orta	Kısmi
	Toplam Etkisi	-.23	.001	Orta	Aracılık
Aracı Değişken					
Psikolojik Belirtiler	Toplam Etkisi	.31	.001	Orta	-

Riskli davranışların en güçlü yordayıcısı güvensiz bağlanma değişkeni bulunmuştur. Güvensiz bağlanma riskli davranışları olumlu yönde ve orta düzeyde yordamaktadır. Güvensiz bağlanmadaki bir birim artış, riskli davranışlarda .33 puan artışa neden olmaktadır. En güçlü ikinci yordayıcı değişken ise psikolojik belirtilerdir. Psikolojik belirtiler riskli davranışları olumlu yönde ve orta düzeyde yordamaktadır. Psikolojik belirtilerdeki bir birim artış, riskli davranışları .31 puan arttırmaktadır. Üçüncü yordayıcı değişken ise algılanan sosyal destektir. Riskli davranışları olumsuz yönde ve orta düzeyde yordamaktadır. Algılanan sosyal destekteki bir birim artış riskli davranışların .23 puan azalmasını sağlamaktadır.

Psikolojik belirtiler modelde aracı değişken olarak işlev görmektedir. Aracı değişken olabilmenin dört koşulu bulunmaktadır (Baron & Kenny, 1986). Bunlardan birincisi bağımsız değişkenlerin (güvensiz bağlanma ve algılanan sosyal destek) bağımlı değişken üzerinde aracı değişken olmadan anlamlı etkilerinin olmasıdır (güvensiz bağlanma, $p = .001$, $\beta = .28$; algılanan sosyal destek, $p = .02$, $\beta = -.13$). İkincisi bağımsız değişkenlerin aracı değişken üzerinde anlamlı etkilerinin olmasıdır (güvensiz bağlanma, $p = .001$, $\beta = .33$; algılanan sosyal destek, $p = .001$, $\beta = -.34$). Üçüncüsü aracı değişkenin bağımlı değişken üzerinde anlamlı etkisinin olmasıdır (psikolojik belirtiler, $p = .001$, $\beta = .31$). Dördüncü koşul ise bağımsız değişkenlerin aracı değişkenle beraber

modele dahil edildiklerinde, bağımsız değişkenlerin bağımlı değişken üzerindeki etkilerinin düşmesi ve aracı değişkenin bağımlı değişken üzerinde anlamlı bir etkisinin olmasıdır. Test edilen modelde bu dört koşul psikolojik belirtiler için sağlanmaktadır.

Aracı değişken bağımsız değişkenle beraber modele dahil edildiğinde, bağımsız değişkenin bağımlı değişken üzerindeki etkisi anlamlılıktan anlamsızlığa dönüşüyorsa ve aracı değişkenin bağımlı değişken üzerinde anlamlı etkisi devam ediyorsa, aracı değişken tam aracılık rolü üstlenmektedir. Eğer aracı değişken modele dahil edildiğinde bağımsız değişkenin bağımlı değişken üzerindeki etkisi anlamlı olmaya devam ediyorsa, aracı değişken kısmi aracılık rolü üstlenmektedir (Preacher & Hayes, 2008). Test edilen modelde psikolojik belirtiler, hem güvensiz bağlanma hem de algılanan sosyal destek için kısmi aracı değişken işlevi göstermektedir. Çünkü aracı değişken modele dahil edildikten sonra, her iki bağımsız değişkenin de bağımlı değişken üzerinde etkisi anlamlı olmaya devam etmiştir.

Güvensiz bağlanma riskli davranışlar toplam varyansının %11'ini, psikolojik belirtiler %10'unu ve algılanan sosyal destek ise %5'ini açıklamaktadır. Bu üç değişkenin riskli davranışlar toplam varyansının %25'ini açıklayabildiği belirlenmiştir.

Bölüm V: Tartışma

5.1. Çalışma Grubunun RDÖ, İÖA, ASDÖ-R ve KSE Ölçek Puanlarına Ait Betimsel Bulgularla İlgili Tartışma

5.1.1. Çalışma grubunun RDÖ puanına ait betimsel bulgularla ilgili tartışma

Bu çalışmada, beslenme alışkanlıkları en yüksek ortalama puana sahip riskli davranış olarak belirlenmiştir. Sağlıksız beslenme alışkanlıklarının ergenlik döneminde yaygın olarak görüldüğü bilinmektedir (Kann vd., 2000; Tezcan vd., 2007).

Demir (2006) tarafından kız lise öğrencileri üzerinde yürütülen çalışmada öğrencilerden %15'inin kahvaltı yapmadığı, %6'sının öğle ve %4'ünün de akşam yemeği yemediği ve ayrıca öğrencilerin %99'unun öğün aralarında abur cubur atırdığı belirlenmiştir.

Lise öğrencileri üzerinde yapılan ve öğrencilerin beslenme alışkanlıklarını inceleyen başka bir çalışmada öğrencilerin %46'sının daha çok fast-food yiyecekleri tükettikleri bulunmuştur (Sarı, 2006).

Turan, Ceylan Çetinkaya ve Altundağ (2009) tarafından yapılan çalışmada erkek lise öğrencilerinin %24'ünün kahvaltı yapmadığı ve %55'inin öğün aralarında abur cubur yediği belirlenmiştir.

Özmen vd. (2007) tarafından lise öğrencileri üzerinde yapılan geniş kapsamlı bir çalışmada, ergenlerde düzenli olarak kahvaltı yapmama ve öğle yemeği yememenin yaygın olarak görüldüğü ve ergenlerin çok büyük bir kısmının her gün abur cubur yediği bulgularına ulaşılmıştır.

Arslan (2012) tarafından yapılan ve ergenlerde görülen riskli davranışların incelendiği çalışmada da sırası ile beslenme alışkanlıkları, antisosyal davranışlar ve intihar eğilimi riskli davranışlarının ergenlerde yaygın olarak görüldüğü belirtilmiştir.

Bu bağlamda sonuçlar literatürle benzerlik göstermektedir. Fast-food yeme alışkanlıklarının öğrenciler arasında yaygınlaşması beslenme alışkanlıklarını değiştirmektedir. Dershane-okul-ev arasında yoğun bir akademik tempoda yaşayan lise öğrencilerinin düzenli yemek için vakit ayıramamasının ve beden algısına verilen aşırı önemin bu sonuca katkı sağladığı düşünülmektedir.

Bu çalışmada riskli davranışlar içerisinde intihar eğilimi ikinci en yüksek ortalama puana sahip riskli davranış olarak belirlenmiştir. İntihar davranışı ergenlik döneminde sıklıkla görülen ve ergen ölüm nedenlerinin başında gelen bir durumdur (Gibbons, Hur, Bhaumik & Mann, 2006). Tüm intihar girişimlerinin %20'sinin lise öğrenimindeki ergenlerde görüldüğü belirtilmektedir (Diler, 2003).

Özcan vd. (2005) tarafından lise öğrencileri üzerinde yapılan araştırmada öğrencilerin %22'sinin intihar düşüncelerine sahip oldukları, %14'ünün intihar etmeyi planladıkları ve %6'sının intihar girişiminde buldukları belirlenmiştir.

İntihar eğiliminin yüksek çıkmasında, çalışma grubunu oluşturan öğrencilerin lise türlerinin öğretim düzeylerinin kısmen düşük olmasının ve buna bağlı gelişen meslek ve gelecek kaygılarının, öğrencilerin sosyoekonomik durumlarının ve ailesel ilişkilerinin etkili olduğu düşünülmektedir.

Ergenlerde intihar davranışının en çok ilişkili olduğu psikolojik belirti depresyondur (Akdemir & Çetin, 2008). Ruangchanasetr vd. (2005) tarafından yapılan çalışmada ergenlerin %20'sinin son iki ayda depresyon belirtileri yaşadıkları, %12'sinin ciddi olarak intiharı düşündükleri, %16'sının intiharı planladıkları ve %8'inin intihar girişiminde buldukları bulgularına ulaşılmıştır.

Gürsu (2012) tarafından yürütülen ve ergenlerdeki psikolojik belirtilerin araştırıldığı çalışmada, genel lise, Anadolu lisesi ve mesleki ve teknik Anadolu lisesinde öğrenim gören ergenlerin depresyon puan ortalamaları fen lisesinde öğrenim görenlerden daha yüksek bulunmuştur. Aynı çalışmada genel lise ve mesleki ve teknik Anadolu lisesi öğrencilerinin depresyon puan ortalamaları ise Anadolu lisesi öğrencilerinden daha yüksek bulunmuştur. Liselerin öğrenim seviyeleri düşüğe öğrencilerin depresif belirtileri artmakta ve psikolojik sağlık durumları bozulmaktadır. Bu çalışmadaki ergenlerin depresif duygu durumlarının artmasının onları intihar davranışına daha yatkın hale getirdiği düşünülmektedir.

Bu çalışmada antisosyal davranışlar üçüncü en yüksek ortalama puana sahip riskli davranış olarak belirlenmiştir. Antisosyal davranışlar bilinçli olarak başkasına veya başkasının eşyasına zarar verme, saldırganlık ve fiziksel veya sözel şiddet unsurları içeren davranışlar olarak tanımlanmaktadır ve eğer klinik açıdan ciddi boyutlara ulaşırsa, çocukluk ve ergenlik döneminde yıkıcı davranım bozukluğu, yetişkinlik döneminde ise antisosyal kişilik bozukluğu olarak tanımlanmaktadır.

Yıkıcı davranım bozukluğu ülkemizdeki ergenlerde anksiyete ve duygudurum bozukluklarından sonra yaygın olarak görülen bir psikolojik rahatsızlıktır (Akdemir & Çetin, 2008; Görker vd., 2004).

Eneç-Can (2007) tarafından lise öğrencileri üzerinde yapılan araştırmada son altı ay içerisinde öğrencilerin %4'ünün silah taşıdığı, %12'sinin delici alet taşıdığı, %26'sının kavgaya katıldığı belirlenmiştir.

Yapılan çalışmalar sosyoekonomik düzey, ana-babaya bağlanma, ana-baba tutumları, akran ilişkileri, medya, bilgisayar oyunları ve benlik saygısı gibi etmenlerin antisosyal davranışları yordadığını göstermektedir (Kaplan, 2012).

Son yıllarda okullarda antisosyal davranışların görülme sıklığının arttığı bildirilmektedir (Eneç-Can, 2007; Korkut, 2004; MEB, 2003; Türnüklü & Yıldız, 2002). MEB (2006) tarafından yapılan araştırmada son beş ay içerisinde okullarda 14 öğrencinin öldürüldüğü, 104 öğrenci ve üç öğretmenin yaralandığı tespit edilmiştir.

Amerika Birleşik Devletleri'nde yapılan bir araştırmada lise öğrencilerinin %36'sının son iki ay içerisinde en az bir kavgaya karıştıkları, %4'ünün bir kavgada fiziksel olarak yaralandıkları, %13'ünün son bir ay içerisinde silah taşıdıkları, %30'unun son bir yılda okulda en az bir kere hırsızlığa maruz kaldıkları belirlenmiştir (Eaton vd., 2006).

Bu tez çalışmasında da antisosyal davranışlar puanının yüksek çıkması ergenler arasında bu davranışların yaygın düzeyde görüldüğüne işaret etmekte ve literatürdeki bilgilerle paralellik göstermektedir.

5.1.2. Çalışma grubunun İÖA puanına ait betimsel bulgularla ilgili tartışma

Bu çalışmada ergenlerin bağlanma tarzları ortalama puanları incelendiğinde güvenli ($\bar{X} = 4.76$) ve kayıtsız ($\bar{X} = 3.96$) bağlanma tarzlarına ilişkin ortalama puanların korkulu ($\bar{X} = 3.64$) ve saplantılı ($\bar{X} = 3.56$) bağlanma tarzlarına ait ortalama puanlardan daha yüksek oldukları görülmektedir.

Çelik (2006) tarafından üniversite birinci sınıf öğrencileri üzerinde yapılan araştırmada öğrencilerin yaygın olarak sırası ile kayıtsız, güvenli, saplantılı ve korkulu bağlanma tarzlarına sahip oldukları belirlenmiştir.

Onur (2006) tarafından yapılan ve lise öğrencilerinin sahip oldukları bağlanma tarzları ile atılganlık düzeyleri arasındaki ilişkilerin incelendiği çalışmada öğrencilerin

sahip oldukları bağlanma tarzları ortalama puanları büyükten küçüğe sırası ile kayıtsız, saplantılı, korkulu ve güvenli olarak belirlenmiştir.

Yılmaz (2007) tarafından üniversite öğrencileri üzerinde yapılan çalışmada, öğrencilerde yaygın olarak sırası ile güvenli, kayıtsız, korkulu ve saplantılı bağlanma tarzlarının görüldüğü bulgusuna ulaşılmıştır.

Keskin ve Çam (2008) tarafından yapılan ve ergenlerdeki bağlanma tarzlarının araştırıldığı çalışmada da ortalama puana göre sırası ile güvenli, korkulu, kayıtsız ve saplantılı bağlanma tarzlarının ergenlerde görüldüğü belirlenmiştir.

Akın (2011) tarafından gerçekleştirilen ve ergenlerdeki bağlanma tarzları ile iletişim becerilerinin incelendiği çalışmada ergenlerde en çok görülen bağlanma tarzları sırası ile güvenli, kayıtsız, korkulu ve saplantılı bağlanma olarak bulunmuştur.

Kültürlerarası bağlanmanın dağılımını karşılaştıran çalışmalar güvenli tarzın hemen her kültürde en yaygın bağlanma tarzı olduğunu, kültürler arası farklılığın güvensiz bağlanma tarzlarının dağılımını etkilediğini göstermektedir (Van Ljzendoom & Kroonenberg, 1990). Yapılan çalışmalarda bağlanma tarzlarının ergen öğrencilerde yaygın olarak görülme sırası değişiklik göstermekle beraber güvenli bağlanmanın güvensiz bağlanma tarzlarına oranla ergenler arasında daha yaygın olarak görüldüğü bildirilmektedir. Bu tez çalışmasında da güvenli bağlanma tarzının ergenler arasında en yaygın olarak görülen bağlanma tarzı olduğu belirlenmiştir. Bu bakımdan ulaşılan bulgular alan yazınla uyumaktadır.

5.1.3. Çalışma grubunun ASDÖ-R puanına ait betimsel bulgularla ilgili tartışma

Bu çalışmada algılanan sosyal destek toplam ortalama puanına ve alt boyutların ortalama puanlarına bakıldığında, aile desteği ve arkadaş desteği ortalama puanlarının yakın oldukları ve öğretmen desteği ortalama puanından yüksek olduğu görülmektedir.

Demirtaş (2007) tarafından sekizinci sınıf ergenler üzerinde yapılan çalışmada öğrencilerin sırası ile en çok ailelerinden, arkadaşlarından ve öğretmenlerinden sosyal destek algıladıkları bulunmuştur.

Dülger (2009) tarafından yapılan araştırmasında algılanan sosyal destek puanlarına göre yüksekten düşüğe ergenlerin sırası ile ailelerinden, öğretmenlerinden ve arkadaşlarından sosyal destek algıladıkları belirlenmiştir.

Eşkisü (2009) tarafından lisede öğrenim gören ergenler üzerinde yürütölen çalışmada ergenlerin en çok ailelerinden, ikinci olarak öğretmenlerinden ve üçüncü olarak da arkadaşlarından sosyal destek algıladıkları tespit edilmiştir.

Akkaya (2011) tarafından lise öğrencileri üzerinde yapılan çalışmada öğrencilerin en çok ailelerinden, daha sonra öğretmenlerinden ve en az da arkadaşlarından sosyal destek algıladıkları bildirilmiştir.

Karataş (2012) tarafından yapılan ve ergenlerin algıladığı sosyal desteğin incelendiğı çalışmada da benzer sonuçlara ulaşılmış olup, ergenlerin arkadaşlarından ve ailelerinden algıladıkları destek algıladıkları öğretmen desteğinden yüksek bulunmuştur.

Yapılan çalışmalar öğrencilerin ailelerini birincil sosyal destek kaynağı olarak gördüklerini ortaya koymaktadır. İkincil olarak algılanan öğretmen ve arkadaş desteğinin sırasının çalışmalarda farklılık gösterdiği görölmektedir. Bulunulan öğretim kurumunun, o kurumdaki öğretmenlerin öğrencilere yönelik tutumlarının ve genel okul ikliminin algılanan öğretmen desteğı üzerinde rol oynadığı düşünölmektedir. Bu tez çalışması kapsamında ulaşılan bulgular, akran ilişkilerinin yoğunlaştığı ve ergenin duygu, düşünce ve davranışlarında akran etkisinin arttığı ergenlik döneminde ergen-aile ilişkilerinin ve ergenin ailesinden aldığı desteğın hala geçerliğini koruduğuna işaret etmektedir.

5.1.4. Çalışma grubunun KSE puanına ait betimsel bulgularla ilgili tartışma

Bu çalışmada öfke/düşmanlık, depresyon ve anksiyete ölçölen psikolojik belirtiler arasında sırasıyla en yüksek ortalama puanlara sahip olan belirtilerdir.

Çocuk ve ergen psikiyatrisi bölümüne başvuran ergenlerin incelendiğı çalışmalara (Akdemir & Çetin, 2008; Görker vd., 2004) bakıldığında, duygudurum bozuklukları, anksiyete bozuklukları ve yıkıcı davranım bozuklukları tanılarının hem erkek hem de kız ergenlere yaygın olarak konuldukları bildirilmektedir.

Düzgün (1995) tarafından lisede öğrenim gören ergenler üzerinde yapılan çalışmada depresyon, anksiyete ve olumsuz benlik belirtilerinin ergenlerde yaygın olarak göröldüğü bulunmuştur.

Özkara (2010) tarafından lise son sınıfta öğrenim gören ergenler üzerinde yürütölen araştırmada, paranoid düşüncenin, obsesif-kompulsif belirtilerin,

öfke/düşmanlığın, depresyonun ve anksiyetenin öğrencilerde yaygın olarak görüldüğü belirlenmiştir.

Yılmaz (2010) tarafından lise öğrencileri üzerinde yürütülen çalışmada öğrencilerde en çok görülen psikolojik belirtiler, obsesif-kompulsif belirtiler, öfke/düşmanlık, paranoid düşünce, anksiyete ve depresyon olarak bulunmuştur.

Güven (2011) tarafından yapılan çalışmada lise öğrencilerinde sırası ile depresyon, anksiyete ve öfke/düşmanlık belirtilerinin yüksek oranda görüldüğü bildirilmiştir.

Yıldırım (2011) tarafından liselerde öğrenim gören ergenler üzerinde yapılan çalışmada öğrencilerde en çok görülen psikolojik belirtilerin öfke/düşmanlık, obsesif-kompulsif belirtiler, paranoid düşünce, depresyon ve anksiyete olduğu belirlenmiştir.

Gürsu (2012) tarafından 1009 lise öğrencisi üzerinde yürütülen araştırmada da en yüksek oranda görülen psikolojik belirtiler öfke/düşmanlık, depresyon ve anksiyete olarak bulunmuştur.

Bu çalışmada ergenlerde en çok görülen psikolojik belirtiler olarak belirlenen öfke/düşmanlık, depresyon ve anksiyete, ergenlerde görülen psikolojik belirtilerin araştırıldığı, belirtilen çalışmaların sonuçlarıyla tutarlılık göstermektedir.

Ülkemizde ergenlerde görülen psikolojik belirtilerin yaygınlığı artmaktadır (Ekşi, 2003). Öfke/düşmanlık belirtilerinin yaygınlaşmasında artan savaşların, medya ve iletişim araçlarında şiddet içerikli uyarıların fazlaca bulunmasının, bilgisayarda veya internet üzerinden oynanan oyunlarda yine şiddet içeren uyarıların çokça olmasının ve bu oyunların ergenler arasında yaygın olarak oynanmasının, toplumsal sorunların ve huzursuzlukların etkili olduğu; depresyon ve anksiyetenin yaygınlaşmasında ise dönemsel başarılması gereken gelişim görevlerinin, akademik zorlukların ve gelecek kaygısının artmasının, ailesel sorunların, çocuk yetiştirme tarzlarının değişmesinin, internet ve medyanın rol oynadığı düşünülmektedir.

5.2. Çalışma Grubunun RDÖ, İÖA, ASDÖ-R ve KSE Ölçek Puanlarına Ait T-Testi Bulgularıyla İlgili Tartışma

5.2.1. Çalışma grubunun RDÖ puanına ait T-testi bulgularıyla ilgili tartışma

Bu çalışmada riskli davranışlar incelendiğinde toplam riskli davranış ortalama puanının, alkol ve sigara kullanımı ortalama puanlarının ve intihar eğilimi ortalama puanının cinsiyet değişkenine göre anlamlı farklılık gösterdiği tespit edilmiştir. Bu bulgular riskli davranışlarla ilgili önceki bulguları desteklemektedir (Karahan, Sardoğan, Gençoğlu & Yılan, 2010; Telef, 2014). Erkek ergenler kız ergenlerden daha fazla riskli davranış sergilemektedirler.

Kız ergenlerin intihar eğilimi ortalama puanı erkek ergenlerden anlamlı düzeyde daha yüksek bulunmuştur. Kız ergenlerin intihar girişimlerinin ve intihar eğilimlerinin daha fazla olduğu ilgili literatür incelendiğinde görülmektedir (Akın & Berkem, 2012; Telef, 2014; Yalaki, Taşar, Yalçın & Dallar, 2011). Kız ergenlerin intihar eğilimlerinin daha fazla olmasının, duygudurumunu etkileyen biyolojik ve hormonal unsurlarla, onların psikososyal ve çevresel unsurlardan olumsuz olarak daha fazla etkilenmeleriyle, ailesel ve toplumsal baskıya ve kısıtlamaya daha fazla maruz kalmalarıyla açıklanabileceği düşünülmektedir.

Sigara ve alkol kullanımında erkek ergenlerin ortalama puanları kız ergenlerden anlamlı düzeyde yüksek bulunmuştur. Siyez (2008) tarafından yapılan ve lise öğrencilerindeki riskli davranışların incelendiği çalışmada da benzer bulgulara ulaşılmıştır.

Sigara ve alkol kullanımının erkek ergenlerde daha çok görülmesinde, madde kullanımının erkek akran grupları tarafından desteklenmesi, akran gruplarına dahil olabilme normları olarak algılanması, toplumsal cinsiyet rolleri ve toplumsal yapının desteklemesi gibi etmenlerin rol oynadığı düşünülmektedir. Türkiye'deki toplumsal yapı erkeğin sigara ve alkol kullanımına daha fazla tolerans gösterirken kadınların sigara ve alkol kullanımına daha az tolerans göstermektedir (Altındağ, Yanık, Yengil & Karazeybek, 2005).

Bu çalışmada antisosyal davranışlarda erkek öğrencilerin ortalama puanı daha yüksek bulunmakla beraber cinsiyet değişkenine göre anlamlı bir fark oluşmamıştır. Literatürde erkek ergenlerdeki antisosyal davranışların kız ergenlerden anlamlı şekilde

farklılık gösterdiğini gösteren çalışmalar mevcuttur (Alikasifoğlu vd., 2004; Aras vd., 2007). Bu çalışmada cinsiyet değişkenine göre antisosyal davranışlarda anlamlı bir farklılık bulunmamasının sebebi olarak çalışmaya alınan liseler ileri sürülebilir. Liselerin öğretim ve sosyo-ekonomik seviyelerinin düşmesi okul yaşam doyumunu azaltmakta ve öğrencilerin riskli davranış göstermesini arttırmaktadır (Aras vd., 2007; Sarı, Ötünç & Erceylan, 2007). Bu çalışmada çalışma grubunu oluşturan ergenlerin yaklaşık %63'lük kısmı öğretim düzeyi düşük ve sosyoekonomik düzeyi kısmen düşük liselerde öğrenim görmektedir.

5.2.2. Çalışma grubunun İÖA puanına ait T-testi bulgularıyla ilgili tartışma

Bu çalışmada bağlanma tarzlarında cinsiyet değişkenine göre güvenli, saplantılı ve korkulu bağlanma ortalama puanlarında anlamlı farklılık gözlenmiştir. Kayıtsız bağlanma ortalama puanında cinsiyete göre anlamlı farklılık oluşmamıştır. Güvenli ve saplantılı bağlanmada erkek ergenlerin puanları, korkulu bağlanmada ise kız ergenlerin puanları daha yüksek bulunmuştur.

Onur (2006) tarafından yapılan çalışmada ergenlerde güvenli, korkulu, kayıtsız ve saplantılı bağlanma tarzlarında cinsiyete göre anlamlı farklılıklar tespit edilmiştir. Güvenli bağlanmada erkek öğrencilerin puanı daha yüksek bulunurken, kayıtsız, saplantılı ve korkulu bağlanmada kız öğrencilerin puanları daha yüksek bulunmuştur.

Çelik (2006) tarafından yapılan araştırmada üniversite birinci sınıf öğrencilerinin sahip oldukları bağlanma tarzları incelenmiş ve erkek öğrencilerin güvenli, saplantılı ve kayıtsız bağlanma tarzlarında, kız öğrencilerin ise korkulu bağlanma tarzlarında daha yüksek puana sahip oldukları belirlenmiştir. Aynı çalışmada güvenli ve korkulu bağlanma tarzlarında cinsiyet değişkenine göre anlamlı farklılık oluşmuştur.

Keskin ve Çam (2008) tarafından ergenler üzerinde yürütülen bir başka çalışmada ise erkek ergenlerin güvenli ve saplantılı bağlanma puanları kız ergenlerden anlamlı derecede yüksek bulunmuştur. Aynı çalışmada kız ergenlerin kayıtsız ve korkulu bağlanma puanları erkek ergenlerden daha yüksek bulunmuş olup cinsiyete göre anlamlı bir farklılaşma gözlenmemiştir.

Şeker (2009) tarafından bağlanma tarzları ve yaşam doyumunu arasındaki ilişkilerin araştırıldığı çalışmada lisede öğrenim gören kız ergenlerin korkulu bağlanma düzeyleri, erkek ergenlerin ise güvenli ve saplantılı bağlanma düzeyleri anlamlı olarak yüksek bulunmuştur.

Akdağ (2011) tarafından 12-17 yaş arası ergenlerle yapılan çalışmada erkek ergenlerde güvenli, kayıtsız ve saplantılı bağlanma tarzlarının, kız ergenlerde ise korkulu bağlanma tarzının daha yaygın olarak görüldüğü belirlenmiştir. Aynı çalışmada cinsiyet değişkenine göre sadece korkulu bağlanma tarzında anlamlı farklılık gözlenmiştir.

Akın (2011) tarafından lise öğrencileri üzerinde yapılan çalışmada erkeklerin güvenli bağlanma puanı daha yüksek, kayıtsız, korkulu ve saplantılı bağlanmada ise kız öğrencilerin puanları daha yüksek bulunmuştur. Korkulu ve kayıtsız bağlanma tarzlarında cinsiyet değişkenine göre anlamlı farklılık belirlenmiştir.

Özgür (2014) tarafından yapılan çalışmada erkek lise öğrencilerinin daha çok güvenli ve saplantılı bağlanma tarzlarına, kız lise öğrencilerinin ise korkulu ve kayıtsız bağlanma tarzlarına sahip oldukları bildirilmiştir.

Bu tez çalışmasında bağlanma tarzlarına ilişkin ulaşılan bulgular literatürle uyuma göstermektedir. Genel olarak erkek ergenlerin güvenli bağlanma seviyeleri kızlara göre daha yüksek bulunurken, güvensiz bağlanma tarzları olan kayıtsız, korkulu ve saplantılı bağlanma tarzlarında kız ergenler daha yüksek puanlar almaktadırlar.

Güvenli ve korkulu bağlanmada cinsiyet etkisi saplantılı ve kayıtsız bağlanmaya göre daha belirgin görülmektedir. Olumlu benlik-olumlu diğerleri şemalarını içeren güvenli bağlanmayla, olumsuz benlik-olumsuz diğerleri algısını içeren korkulu bağlanma düşünüldüğünde, kız ergenler hem kendi benliklerine hem de çevrelerindekiyle karşı daha fazla olumsuz duygu ve düşünce beslemektedirler. Ülkemizde erkeklere oranla kız ergenlere ebeveynleri tarafından uygulanan kontrol daha fazladır ve bu kontrol erken çocukluk döneminden itibaren başlamaktadır. Erkek çocukların ve ergenlerin özerkliklerini kazanmaları ve kendi ayakları üzerinde durmaları desteklenirken kız ergenlerin aileye daha bağımlı ve yakın olması ve sosyal hayatlarında fazla inisiyatif almamaları desteklenmektedir. Erkek ergenler çocukluktan itibaren sosyal ilişkilerde etkin olmak için teşvik edilmekte, kız ergenler ise tersi bir şekilde sosyal ilişkilerde belirli normlara uygun olarak davranmaya teşvik edilmektedirler. Türk kültüründe cinsiyeti temel alan ana-babalık tarzlarının ve çocuk yetiştirme biçimlerinin kız ergenlerde olumsuz benlik gelişimine katkı sağladığı ve güvensiz bağlanmanın temellerini oluşturduğu düşünülmektedir.

5.2.3. Çalışma grubunun ASDÖ-R puanına ait T-testi bulgularıyla ilgili tartışma

Bu çalışmada algılanan sosyal destek puanları incelendiğinde, toplam sosyal destek puanı, aile desteği, arkadaş desteği ve öğretmen desteği puanlarında kız ergenlerin puanları daha yüksek bulunmuştur. Aile desteği dışındaki diğer destek türlerinde ve toplam destek puanında cinsiyete göre anlamlı farklılık gözlenmiştir. Kız ergenler daha fazla sosyal destek algılamaktadırlar. Bu bulgu ilgili literatürdeki benzer çalışmalarla uyumaktadır (Başer, 2006; Karataş, 2012; Oktan, 2005). Kız ergenler arkadaşlarından, öğretmenlerinden ve ailelerinden daha fazla destek algılamaktadırlar ve arkadaş-öğretmen desteğinde bu fark daha da belirginleşmektedir.

Demirtaş (2007) tarafından sekizinci sınıf öğrencileri üzerinde yapılan araştırmada kız öğrenciler öğretmen ve arkadaş desteğinde, erkek öğrenciler de aile desteğinde daha yüksek puan almış olup bu üç destek türünde cinsiyete göre anlamlı farklılık bulunmamıştır.

Dülger (2009) tarafından gerçekleştirilen çalışmada kız ergenlerin ailelerinden, öğretmenlerinden ve arkadaşlarından daha fazla destek algıladıkları bulunmuş olup arkadaş desteğinde cinsiyete göre anlamlı bir farklılık oluşurken, aile ve öğretmen desteğinde cinsiyete göre anlamlı bir farklılık oluşmamıştır.

Eşkisü (2009) tarafından yürütülen araştırmada kız ergenlerin ailelerinden, öğretmenlerinden ve arkadaşlarından erkek ergenlere göre daha yüksek seviyede sosyal destek algıladıkları bulunmuş olup arkadaştan algılanan sosyal destekte cinsiyete göre anlamlı farklılaşma tespit edilmiştir. Aileden ve öğretmenden algılanan destekte cinsiyet değişkenine göre anlamlı bir fark oluşmamıştır.

Akkaya (2011) tarafından gerçekleştirilen çalışmada kız ergenlerin daha fazla aile desteği, arkadaş desteği ve toplam sosyal destek; erkek ergenlerin ise daha fazla öğretmen desteği algıladıkları belirlenmiştir. Aynı çalışmada algılanan aile desteğinde cinsiyete göre anlamlı farklılaşma gözlenirken diğer destek türlerinde ve toplam destekte cinsiyete göre anlamlı farklılaşma gözlenmemiştir.

Sosyal ilişkilerde erkeklerin ve kadınların sergiledikleri davranış ve tutumlar farklılaşmaktadır. Kadınların sosyal ilişkileri daha rahat kurduklarını, kendini açma davranışını daha rahat sergilediklerini, duygu, düşünce ve sorunlarını daha kolay paylaştıklarını açıklayan çalışmalar yürütülmüştür (Avşaroğlu & Üre, 2000; Başer,

2006; Kaşık, 2009; Kozaklı, 2006). Bu bağlamda kız ergenlerin arkadaşlarıyla, öğretmenleriyle ve aileleriyle erkek ergenlere kıyasla daha rahat ve açık bir şekilde iletişim kurabiliyor olmalarının, duygu ve düşüncelerini daha fazla paylaşma eğilimi göstermelerinin ve daha fazla sosyal ilişki kurabilmelerinin bu tez çalışmasında cinsiyet değişkenine göre ortaya çıkan farklılıkları açıkladığı düşünülmektedir.

5.2.4.Çalışma grubunun KSE puanına ait T-testi bulgularıyla ilgili tartışma

Bu çalışmada ölçülen tüm psikolojik belirtilerde (anksiyete, depresyon, olumsuz benlik, somatizasyon ve öfke/düşmanlık) kız ergenlerin puanları daha yüksek bulunmuştur ve cinsiyete göre anlamlı farklılıklar tespit edilmiştir. Bu bulgu ergenler üzerinde aynı ölçeğin kullanıldığı ve aynı belirtilerin incelendiği çalışmalarla benzerlik göstermektedir (Gürsu, 2012; Güven & Güçray, 2009; Telef, 2013). Kız ergenler erkek ergenlere göre daha fazla psikopatoloji göstermektedirler (Türkbay vd., 2005).

Düzgün (1995) tarafından lise öğrencileri üzerinde yapılan araştırmada kız ergenlerin öfke/düşmanlık, somatizasyon, depresyon, anksiyete ve olumsuz benlik puanları erkek ergenlerden daha yüksek bulunmuş olup ölçülen tüm belirtilerde cinsiyete göre anlamlı farklılık belirlenmiştir.

Güven (2008) tarafından lise öğrencileri üzerinde yapılan çalışmada kız ergenlerin anksiyete, depresyon, olumsuz benlik, somatizasyon ve öfke/düşmanlık puanları erkek ergenlerden anlamlı olarak yüksek bulunmuştur.

Yıldırım (2011) tarafından yürütülen araştırmada kız lise öğrencilerinin somatizasyon, obsesif-kompulsif belirtiler, depresyon, paranoid düşünce ve kişiler arası duyarlılık puanları erkek lise öğrencilerinden anlamlı düzeyde yüksek bulunmuştur.

Yılmaz (2011) tarafından lise öğrencileri üzerinde yapılan çalışmada kız ergenlerin somatizasyon, depresyon, anksiyete, öfke/düşmanlık, obsesif-kompulsif belirtiler ve paranoid düşünce puanları erkek ergenlerden daha yüksek bulunmuş olup ölçülen tüm belirtilerde cinsiyete göre anlamlı farklılıklar belirlenmiştir.

Birel (2012) tarafından lise öğrencileri üzerinde yapılan araştırmada kız öğrencilerin toplam psikolojik belirti puanı erkek öğrencilerden anlamlı düzeyde yüksek olarak bulunmuştur.

Satılmış (2012) tarafından dokuzuncu sınıf lise öğrencilerinde üzerinde gerçekleştirilen çalışmada kız ergenlerin anksiyete, depresyon, olumsuz benlik,

somatizasyon ve öfke/düşmanlık puanları erkek ergenlerden yüksek bulunmuş olup ölçülen tüm belirtilerde cinsiyete göre anlamlı farklılık gözlenmiştir.

Kız ergenlerin erkek ergenlere oranla daha fazla psikolojik belirti sergilemesinde çeşitli biyolojik, sosyal ve kültürel unsurların etkili olduğu belirtilmektedir. Ergenlik dönemi biyolojik olarak hızlı gelişimlerin yaşandığı bir dönemdir ve kadınlarda çeşitli hormonal yapılar depresyona ve anksiyeteye yatkınlığı arttırmaktadır (Köknel, 2005). Kız ergenler bu dönemde fizyolojik değişimleri erkek ergenlere oranla daha hızlı ve daha yoğun yaşamaktadırlar. Sosyal ve kültürel bağlamda düşünüldüğünde ise, ergenlik döneminde kişilerarası ilişkiler de değişime uğramaktadır. Yakın ve romantik ilişkiler, akran kabulü, akranlar arasındaki popülerlik, kendini ifade edebilme ve aileden özerkliğini kazanabilme ergen birey için önem kazanmaktadır. Türk toplumunda erkek ergenler sosyal hayatlarında kendi istek ve ihtiyaçları doğrultusunda daha rahat hareket edebilmekte, kendilerini daha iyi ifade edebilmekte ve sorunlarını dışsallaştırarak çözebilmektedirler. Kız ergenler ise cinsiyet rollerine dayanan sosyal ve kültürel baskıları daha fazla hissetmekte, aile ve toplum geleneklerine daha fazla bağlı kalmakta ve yaşadıkları sorunları içselleştirerek kendilerini yeteri kadar ifade edememektedirler. Bu etkenlerin kız ergenlerin erkek ergenlerden daha fazla psikopatoloji göstermelerinin nedenleri oldukları düşünülmektedir.

5.3. Ergen Riskli Davranışlarının Algılanan Sosyal Destek, Güvensiz Bağlanma ve Psikolojik Belirtilerle Yordanmasına Yönelik Oluşturulan Yapısal Eşitlik Modeliyle İlgili Tartışma

Bu çalışmada oluşturulan hipotez model, yapısal eşitlik modelleme tekniklerinden yol analizi tekniği ile test edilmiştir. Elde edilen uyum indeksleri modelin kabul edilebilir düzeyde uyum sağladığını göstermiştir. Güvensiz bağlanma ve algılanan sosyal destek bağımsız değişkenler, psikolojik belirtiler aracı değişken ve riskli davranışlar ise çalışmanın bağımlı değişkeni olarak modele dahil edilmiştir. Modeldeki tüm değişkenler gizil değişken niteliği taşımaktadır. Güvensiz bağlanma gizil değişkeninin kendisini oluşturan üç gözlenen değişkeni (saplantılı, korkulu ve kayıtsız bağlanma), algılanan sosyal destek gizil değişkeninin kendisini oluşturan üç gözlenen değişkeni (aile, arkadaş ve öğretmen desteği), psikolojik belirtiler gizil değişkeninin kendisini oluşturan beş gözlenen değişkeni (depresyon, kaygı, öfke/düşmanlık, olumsuz benlik ve somatizasyon) ve riskli davranışlar gizil değişkeninin kendisini oluşturan altı gözlenen değişkeni (alkol kullanımı, sigara kullanımı, intihar eğilimi, okul terki,

beslenme alışkanlıkları ve antisosyal davranışlar) bulunmaktadır. Yapısal modelde incelenen ana değişkenlerin gizil değişkenler olarak oluşturulması değişkenler arasındaki ilişkilerin daha bütüncül olarak incelenmesine olanak sağlamıştır.

Psikolojik belirtiler aracı değişkeni modele dahil edilmeden yapılan analiz sonucuna göre güvensiz bağlanma bağımsız değişkeni riskli davranışlar bağımlı değişkenini olumlu yönde, anlamlı düzeyde ve orta etki büyüklüğünde yordamaktadır ($p = .001$, $\beta = .28$). Psikolojik belirtiler modele dahil edildiğinde güvensiz bağlanmanın riskli davranışlara doğrudan etkisi azalmakta ($p = .001$, $\beta = .23$) ve toplam etkisi artmaktadır ($p = .001$, $\beta = .33$). Psikolojik belirtiler güvensiz bağlanmanın riskli davranışlara olan etkisinde kısmi aracılık işlevi görmektedir. Güvensiz bağlanma örüntülerine sahip ergenlerin, buna ek olarak çeşitli biyolojik, sosyal ve kişisel sebeplerden dolayı yaşayabilecekleri herhangi bir psikolojik rahatsızlık onların riskli davranış sergileme eğilimlerini daha da arttırmaktadır.

Algılanan sosyal destek bağımsız değişkeni, psikolojik belirtiler aracı değişkeni modele dahil edilmeden önce yapılan analiz sonucuna göre riskli davranışlar bağımlı değişkenini olumsuz yönde, anlamlı düzeyde ve orta etki büyüklüğünde yordamaktadır ($p = .02$, $\beta = -.13$). Psikolojik belirtiler modele dahil edildikten sonra, algılanan sosyal desteğin riskli davranışlara olan doğrudan etkisi azalmakta ($p = .037$, $\beta = -.13$) ve toplam etkisi artmaktadır ($p = .001$, $\beta = -.23$). Psikolojik belirtiler, algılanan sosyal desteğin riskli davranışlara olan etkisinde kısmi aracılık işlevi görmektedir. Sosyal destek kaynakları yetersiz olan ergenlerin çeşitli biyolojik, sosyal ve kişisel sebeplerden dolayı yaşayabilecekleri psikolojik rahatsızlıklar onları daha fazla riskli davranış sergilemeye eğilimli hale getirmektedir.

Psikolojik belirtiler aracı değişkeni riskli davranışlar bağımlı değişkenini doğrudan olumlu yönde, anlamlı düzeyde ve orta etki büyüklüğünde yordamaktadır ($p = .001$, $\beta = .31$). Ergenlerin yaşayabilecekleri psikolojik rahatsızlıklar riskli davranış gösterme eğilimlerine doğrudan olumlu yönde etki etmektedir. Psikolojik belirtiler riskli davranışların ortaya çıkmasında hem kendi başına önemli rol oynamaktadır hem de güvensiz bağlanma ve algılanan sosyal desteğin riskli davranışları yordama gücünü arttırmaktadır.

5.3.1. Güvensiz bağlanma-psikolojik belirtiler arasındaki ilişkiyle ilgili tartışma

Bu çalışmada oluşturulan yapısal eşitlik modelinde korkulu, saplantılı ve kayıtsız bağlanma tarzlarının oluşturduğu güvensiz bağlanma gizil değişkeni, depresyon, anksiyete, olumsuz benlik, somatizasyon ve öfke/düşmanlığın oluşturduğu psikolojik belirtiler gizil değişkenini olumlu yönde ve orta etki büyüklüğünde anlamlı düzeyde ($\beta = .33, p = .001$) yordamaktadır.

Bu bulgu ilgili literatürle benzerlik taşımaktadır. Ergenlerde güvensiz bağlanma tarzları kaygı bozukluklarıyla (Bonab & Koohsar, 2011; Lee & Hankin, 2009; Mikulincer & Shaver, 2007), depresif belirtilerle (Burnette vd., 2009; Lee & Hankin, 2009; Muris vd., 2001) olumlu yönde ve anlamlı ilişkiler göstermektedir.

Wilkinson ve Walford (2001) tarafından ergenler üzerinde yapılan çalışmanın bulgularına göre aile ve akranlarla kurulan güvenli bağlanma psikolojik sağlık düzeyini olumlu yönde, kaygı düzeyini ise olumsuz yönde ve anlamlı olarak yordamaktadır.

Hale vd. (2006) tarafından yapılan çalışmada ergenlerin ebeveynleriyle kurdukları güvensiz bağlanmaların sahip oldukları genel kaygı bozukluğu belirtileriyle olumlu ve anlamlı düzeyde ilişki gösterdiği belirlenmiştir.

Keskin ve Çam (2008) tarafından ergenler üzerinde yapılan çalışmada duygusal belirti, dikkat eksikliği ve aşırı hareketlilik, akran sorunları, sosyal davranışlar ve toplam güçlük puanının güvenli bağlanma düzeyi ile olumsuz yönde, duygusal belirti ve toplam güçlük puanının korkulu bağlanma düzeyi ile olumlu yönde ilişki gösterdiği saptanmıştır.

Atik (2013) tarafından liseli ergenler üzerinde yapılan çalışmada ebeveyne ve akrana güvenli bağlanmanın psikolojik sağlamlık düzeyi ile olumlu yönde ve anlamlı düzeyde ilişki gösterdiği belirlenmiştir.

Yolalan (2013) tarafından yapılan çalışmada, ergenlerin depresyon düzeyi ile güvenli bağlanma düzeyi arasında olumsuz yönde, depresyon düzeyi ile güvensiz bağlanma düzeyi arasında da olumlu yönde bir ilişkinin olduğu bildirilmiştir.

Kahraman (2015) tarafından ergenler üzerinde yapılan çalışmada korkulu ve saplantılı bağlanma tarzlarına sahip ergenlerin depresyon düzeyleri anlamlı düzeyde daha yüksek bulunmuştur.

Bireylerin bebeklik ve erken çocukluk dönemlerinde oluşan ve ergenlik ve yetişkinlik dönemlerine aktarılan bağlanma tarzları, onların kendilerini ve dış dünyayı değerlendirmelerini sağlayan şemalarını ve belirli stres, baskı, kaygı, korku vb. unsuru barındıran durumlarda gösterdikleri tepki mekanizmalarını şekillendirerek onların psikolojik sağlıklarını etkilemektedir (Tüzün & Sayar, 2006). Erken dönemlerde yaşanan stres, baskı, kaygı, korku vb. durumlarında ebeveynler tarafından destek ve güven sağlanmadığında, birey oluşturduğu şemalar sayesinde, ileriki yaşantılarında yaşayacağı benzer durumlarda, erken dönem deneyimlediği duyguları ergenlik ve yetişkinlik dönemlerine de genelleylebilmekte ve psikopatoloji göstermeye daha yatkın hale gelebilmektedir. Bu sebeplerden dolayı güvensiz bağlanma tarzlarının psikolojik belirtilerin önemli bir yordayıcısı olduğu düşünülmektedir.

5.3.2. Güvensiz bağlanma-riskli davranışlar arasındaki ilişkiyle ilgili tartışma

Bu çalışmada oluşturulan yapısal eşitlik modelinde güvensiz bağlanma gizil değişkeni riskli davranışlar gizil değişkenini olumlu yönde ve orta etki büyüklüğünde anlamlı düzeyde ($\beta = .33, p = .001$) yordamaktadır. Güvensiz bağlanma tarzları riskli davranışların ortaya çıkmasında önemli rol oynamaktadır. İlgili literatürde (Aydoğdu & Çam, 2013; Demir, 2004; Kaplan, 2012; Keskin & Çam, 2008; Topkara, 2014) güvensiz bağlanma tarzları ile riskli davranışlar arasındaki olumlu ilişkileri gösteren çalışmalar mevcuttur.

Güvensiz bağlanma tarzlarına sahip ergenler, sağlıklı sosyal ve yakın ilişkiler kuramamaktadırlar ve sosyal etkileşimlerinde de kaygı yaşamaktadırlar (Kesebir, Kavzoğlu & Üstündağ, 2011). Güvensiz bağlanma örüntülerine sahip ergenlerin olumsuz içsel çalışma modellerinin etkileri sonucunda bu bireyler çeşitli psikolojik belirtiler göstermektedirler ve bu psikolojik belirtiler, içselleştirilme ve dışsallaştırılma durumlarına bağlı olarak, riskli davranışları oluşturmaktadır. Güvensiz bağlanma örüntülerine sahip ergenler duygudurum kontrolünü gerçekleştirmede sıkıntı yaşamaktadırlar ve bu onların intihar ve kendine zarar verme davranışlarını arttırmaktadır (Martin & Waite, 1994). Güvensiz bağlanma biçimleri öfke ve özeleştirinin, yüklü yaşam olaylarının, stresli durumların, çocukluk çağı ihmal ve kötüye kullanımlarının izlerini taşımaktadır (Gilbert, McEwan & Hay, 2007) ve Riskli davranışların ortaya çıkmasında, ergenin farkında olduğu veya olmadığı yoğun olumsuz duyguların bir bakıma telafi edilmesinin ve bu duygular yüzünden ergenin zarar gören

benliğinin tekrar güçlendirilmesi için bilişsel bir mekanizmanın etkili olduğu düşünülmektedir. İçselleştirilen olumsuz duyguların intihar ve kendine zarar verme davranışlarına, madde kullanımına, dışsallaştırılan olumsuz duyguların ise antisosyal davranışlara yol açtığı ileri sürülebilir.

5.3.3. Algılanan sosyal destek-psikolojik belirtiler arasındaki ilişkiyle ilgili tartışma

Bu çalışmada modeldeki algılanan sosyal destek gizil değişkeni psikolojik belirtiler gizil değişkenini olumsuz yönde ve orta etki büyüklüğünde anlamlı düzeyde ($\beta = -.34, p = .001$) yordamaktadır. Sosyal destek psikopatolojinin oluşmasında önemli bir koruyucu unsurdur (Mosher, Prelow, Chen & Yackel, 2006; Özgüven, Soykan, Haran & Gençöz, 2003).

Bal vd. (2003) tarafından yapılan çalışmada ergenlerin ailelerinden ve arkadaşlarından algıladıkları sosyal destek puanlarıyla depresyon, kaygı ve öfke/düşmanlık puanları arasında olumsuz yönde anlamlı ilişkiler bulunmuştur.

Oktan (2005) tarafından ergenler üzerinde yapılan çalışmada aileden algılanan desteğin, sürekli, dışavurulmuş, bastırılmış ve kontrol edilmiş öfkenin önemli bir yordayıcısı olduğu, aile desteğinin azalmasının öfke düzeyini arttırdığı belirlenmiştir.

Doğan (2008) tarafından üniversite öğrencileri üzerinde yapılan araştırmada, aileden algılanan desteğin, somatizasyon, depresyon, anksiyete ve öfke/düşmanlığı; arkadaştan algılanan desteğin ise depresyonu olumsuz yönde ve anlamlı düzeyde yordadığı tespit edilmiştir. Ergenlik döneminde aileden özerkliği kazanabilme, akranlarla daha fazla vakit geçirme gibi durumlar önem kazansa da ergen bireyin ailesinden algıladığı destek onun ergenlik dönemini sağlıklı bir şekilde tamamlayabilmesini sağlamaktadır.

Eskin vd. (2008) tarafından yürütülen ve lise öğrencisi ergenlerde depresyonun yaygınlığının araştırıldığı çalışmada, algılanan aile ve arkadaş desteğinin hem erkek hem de kız ergenlerin depresyon puanlarını olumsuz yönde ve anlamlı düzeyde yordadığı bildirilmiştir.

Direktör ve Çakıcı (2012) tarafından lisede öğrenim gören ergenler üzerinde yapılan çalışmada anneden ve babadan algılanan reddin artmasının, depresyon,

anksiyete, somatizasyon, olumsuz benlik ve öfke/düşmanlığı olumlu yönde ve anlamlı düzeyde yordadığı bulgularına ulaşılmıştır.

Rueger vd. (2010) tarafından ergenler üzerinde yapılan çalışmada aile ve sınıf arkadaşı desteğinin kaygı ve depresyonu olumsuz ve anlamlı düzeyde yordadığı belirlenmiştir.

Plenty vd. (2014) tarafından lise öğrencileri üzerinde yürütülen çalışmada arkadaş ve aile desteğinin psikolojik belirtileri (öfke/düşmanlık, somatizasyon, kaygı ve umutsuzluk) olumsuz yönde ve anlamlı düzeyde yordadığı bulunmuştur.

Bu tez çalışmasında elde edilen bulgular ilgili literatürle paralellik göstermektedir. Algılanan sosyal desteğin artması ergenlerin ruh sağlığı için koruyucu bir işlev görmektedir. Ergenlik dönemindeki bireyler hızlı bir şekilde yaşadıkları fizyolojik, psikolojik ve sosyal değişimlerin yarattığı sorunlarla ve stresle daha iyi baş edebilmek için sosyal desteğe ihtiyaç duymaktadırlar. Sosyal destek onlara yeni bakış açıları, sorunlarla baş etmelerinde kullanabilecekleri yeni stratejiler, manevi destek, değerlilik hissi ve ait olma duygusu kazandırmaktadır. Bu sebeple algılanan sosyal desteğin azalmasının ergenlerde psikopatolojinin oluşmasını tetiklediği düşünülmektedir.

5.3.4. Algılanan sosyal destek-riskli davranışlar arasındaki ilişkiyle ilgili tartışma

Oluşturulan modeldeki algılanan sosyal destek gizil değişkeni riskli davranışlar gizil değişkenini olumsuz yönde ve orta etki büyüklüğünde anlamlı düzeyde ($\beta = -.23$, $p = .001$) yordamaktadır. Algılanan sosyal desteğin artması, riskli davranışların ortaya çıkmasında önleyici bir unsur olarak belirlenmiştir. Bu bulgu riskli davranışlar ve sosyal destek ilişkilerini inceleyen çalışmaların bulgularıyla uyum göstermektedir (Aydoğdu & Çam, 2013; Eşkisu, 2009; Morris, 2007; Soyulu, Taneli & Taneli, 2013).

Cohen ve Wills'e (1985) göre sosyal destek, bireye stres altında iken çevresindeki insanlar tarafından içinde bulunduğu zor durumdan kurtulabilmesi için her türlü yardımın gelmesi, sorunlarla nasıl başa çıkılacağı noktasında bilgi verilmesi ve olumsuz durumlardan en asgari düzeyde etkilenebilecek şekilde desteğin verilmesidir. Ergenler sosyal destek kaynaklarını yaşadıkları olumsuz duygularla baş edebilmek için kullanmaktadırlar ve bu onların psikolojik sağlıklarını korumaktadır (Bal vd., 2003). Yapılan çalışmalar yüksek düzeyde sosyal destek algılayan ergenlerin stresli durumlar

karşısında daha az bu olaylardan kaçış stratejileri geliştirdiklerini göstermektedir (Frey & Rothlisberger; Schreurs & Ridder, 1997;). Riskli davranışların da bu stresli durumlar karşısında sergilenen bir telafi mekanizması olduğu düşünülmektedir (Greeley & Oei, 1999; Kalodner, Delucia & Ursprung, 1989;Schultz & Schultz, 2001). Yeterli düzeyde sosyal destek algılayan ergenler daha sağlıklı davranış örüntüleri sergilerken, sosyal destek kaynakları yetersiz veya sosyal desteği az algılayan ergenler yaşadıkları olumsuz duygularla baş edebilmek için riskli davranışlara yönelebilmektedir.

5.3.5.Güvensiz bağlanma-algılanan sosyal destek arasındaki ilişkiyle ilgili tartışma

Bu çalışma kapsamında oluşturulan yapısal modeldeki güvensiz bağlanma gizil değişkeni ile algılanan sosyal destek gizil değişkeni arasında olumsuz yönde ve anlamlı düzeyde bir korelasyonel ilişki belirlenmiştir ($r = -.10$, $p = .02$). Bu durum güvensiz bağlanma düzeyinin artmasının algılanan sosyal destek düzeyini azalttığına veya algılanan sosyal destek düzeyinin artmasının güvensiz bağlanma düzeyini azalttığına işaret etmektedir. Literatürde algılanan sosyal destek düzeyinin bireylerin sahip oldukları bağlanma tarzlarından etkilendiğine yönelik çalışmalar mevcuttur.

Priel ve Shamai (1995) tarafından üniversite öğrencileri üzerinde yapılan araştırmada güvenli bağlanma tarzına sahip bireylerin güvensiz bağlanma tarzlarına sahip bireylere göre çevrelerinden daha çok sosyal destek algıladıkları ve algıladıkları desteğin onları daha fazla tatmin ettiği bulgularına ulaşılmıştır.

Moreira vd. (2003) tarafından üniversite öğrencileri üzerinde yürütülen çalışmada saplantılı ve korkulu bağlanma ile yakın ilişki desteği ve arkadaş desteği arasında olumsuz yönde ve anlamlı düzeyde ilişkiler bulunmuştur.

Collins ve Feeney (2004) tarafından üniversite öğrencileri üzerinde yapılan çalışmada güvensiz bağlanma tarzlarına sahip bireylerin kendilerine gelen sosyal mesajları ve uyarınları güvenli bağlanma tarzına sahip bireylere göre daha az destekleyici ve işlevsel olarak algıladıkları ve bu sebeple daha az sosyal destek arayışı içerisinde oldukları belirlenmiştir.

Kafetsios ve Sideridis (2006) tarafından yapılan çalışmada bağlanmadaki kaygı ve kaçınma boyutlarıyla algılanan sosyal destek düzeyi arasında olumsuz yönde anlamlı düzeyde korelasyonel ilişkiler belirlenmiştir ve bağlanmadaki kaygı boyutunun

algılanan sosyal destek yüzeyini olumsuz yönde ve anlamlı düzeyde yordadığı tespit edilmiştir.

Shadyad vd. (2011) tarafından üniversite öğrencileri üzerinde yapılan araştırmada güvenli bağlanma tarzına sahip bireylerin kaçınmacı ve kaygılı bağlanma tarzına sahip bireylere göre daha fazla sosyal destek algıladıkları ve daha fazla yaşam doyumuna sahip oldukları belirlenmiştir.

Aydoğdu ve Çam (2013) tarafından 14-18 yaş arasındaki ergenler üzerinde yürütülen çalışmada güvenli bağlanma düzeyinin algılanan aile desteği ve toplam destek düzeyi ile olumlu yönde, korkulu bağlanma düzeyinin algılanan arkadaş desteği düzeyi ile olumsuz yönde anlamlı düzeyde ilişki gösterdiği bulunmuştur.

Bireylerin bağlanma tarzlarına göre değişen içsel çalışma modelleri onların sosyal çevrelerini algılama ve yorumlama mekanizmalarını etkilemektedir. Başkalarını değerli gören bireyler ilişkileri değerli bulurlar, yakın ilişkilere önem verirler ve onlardan destek arayışı içerisine girerler. Başkalarını değersiz gören bireyler ise sosyal ve yakın ilişkilere daha az önem verirler, başkalarına daha az destek verirler ve destek arayışı içerisine fazla girmezler. Güvenli bağlanma tarzına sahip bireyler sosyal desteği sorunlarla baş edebilmek için önemli bir strateji olarak kullanırken güvensiz bağlanma tarzına sahip bireyler sosyal desteği daha az yardım edici ve işlevsel olarak algılamaktadırlar. Bu tez çalışmasında ulaşılan bulgular literatürle uyuma göstermektedir. Güvensiz bağlanma düzeyinin artması algılanan sosyal destek düzeyi ile olumsuz yönde ilişki göstermektedir.

5.3.6. Psikolojik belirtiler-riskli davranışlar arasındaki ilişkiyle ilgili tartışma

Oluşturulan yapısal modeldeki psikolojik belirtiler gizil değişkeni riskli davranışlar gizil değişkenini olumlu yönde ve orta etki büyüklüğünde anlamlı düzeyde ($\beta = .31, p = .001$) yordamaktadır. Bu bulgu psikolojik belirtilerin riskli davranışların sergilenmesinde önemli rol oynadığına işaret etmektedir. Bu bulgu ilgili literatürle benzerlik göstermektedir (Acar, 2009; Brook vd., 2011; Çetin, 2001; Orçun, 2015; Zehe vd., 2013).

Ergen bireyin psikolojik sağlık düzeyi riskli davranış sergileyip sergilememe durumuna direkt olarak etki etmektedir. Psikolojik sorunlar yaşayan ergenlerin sağlıklı bir şekilde düşünebilme, olayları yorumlayabilme ve davranabilme yetileri azaldığından

riskli davranış sergileme olasılıkları artmaktadır. Riskli davranış, psikolojik sorunların yarattığı olumsuz duygu durumuyla baş etmek, onu telafi etmek için sergilendiğinde ergen tarafından pekiştireç olarak algılanacak ve tekrar ortaya çıkma olasılığı yükselecektir. Bu tez çalışmasında ulaşılan bulgular önceki çalışmaları bütünsel olarak doğrulamaktadır. Ergenlerde psikolojik sağlığın bozulması çeşitli davranış sorunlarının görülmesine neden olmaktadır.

Bölüm VI: Sonuç ve Öneriler

Bu tez çalışması kapsamında ulaşılan bulgular riskli davranışların oluşmasında çeşitli psikolojik unsurların etkili olduğunu göstermiştir. Riskli davranışların ortaya çıkmasını açıklayan yeni bir yapısal model oluşturulmuştur. Modelde güvensiz bağlanma ve algılanan sosyal destek bağımsız değişken, psikolojik belirtiler aracı değişken, riskli davranışlar ise bağımlı değişken olarak alınmıştır. Ergenin güvensiz bağlanma düzeyinin yükselmesi ve algılanan sosyal destek düzeyinin azalması onu riskli davranış sergilemeye yönlendirmektedir. Ergenin psikolojik belirtilere sahip olması onun riskli davranış sergileme olasılığını daha da arttırmaktadır.

6.1. Uygulamaya Yönelik Öneriler

Araştırma sonucunda ulaşılan bulgular ergenlerin ebeveynleriyle ve sosyal çevreleriyle olan ilişkilerinin, onların psikolojik sağlıkları ve riskli davranışları üzerinde önemli etkileri olduğunu ortaya koymuştur. Bu bulgular doğrultusunda aşağıdaki öneriler yapılmıştır:

6.1.1. Ruh sağlığı uzmanlarına yönelik öneriler

1. Bebeklikten ergenliğe kadar geçen süre içerisinde, ebeveyn ilgisizliği, çatışmalı aile ortamı, ihmal edilme, istismar edilme, ilgi ve sevgi yoksunluğu, ailenin parçalanması ve benzer olumsuz durumlar bireyin güvensiz bağlanma düzeyini arttırmaktadır. Bireylerin erken yaşlarda oluşan dış dünyaya ilişkin olumsuz bilişsel şemaları onların psikolojik sağlıklarını olumsuz etkileyerek gelecek yıllarda sağlıksız kişilerarası ilişkiler kurmalarına ve çeşitli davranış sorunları sergilemelerine neden olmaktadır. Bu bakımdan özellikle risk bölgelerinde bulunan (suç oranının yüksek, sosyoekonomik seviyenin düşük olduğu bölgeler) özellikle okul öncesi ve ilköğretim kurumlarında görev yapan ruh sağlığı uzmanlarının yukarıda belirtilen olumsuz durumları deneyimlediği düşünülen çocuklara uzun süreli profesyonel psikolojik destek hizmeti sağlamaları veya onları bu hizmet için yönlendirmeleri önerilmektedir.
2. Bu tez çalışmasında ulaşılan bulgular ve önceki çalışmalar psikolojik belirtilerin riskli davranışların önemli birer yordayıcısı olduğunu göstermiştir. Bu sebeple öğretim kurumlarında, özellikle ortaokullarda ve liselerde çalışan ruh sağlığı uzmanlarının periyodik olarak öğrencilerin psikolojik sağlıklarını taramaları ve

gerekli görülen durumlarda müdahale ve yönlendirme hizmetlerinin sunulması önerilmektedir.

6.1.2. Ebeveynlere yönelik öneriler

1. Ebeveynlere yönelik, ergenlere sosyal bağlamda destek sağlamanın psikolojik olumlu sonuçlarını açıklayan çalışmaların yürütülmesi önerilmektedir.
2. Orta öğretim kurumlarındaki öğrencilerin ebeveynlerinin ergenlik dönemindeki bireylerde yaygın olarak görülebilecek psikolojik rahatsızlıklar ve bu rahatsızlıkların nedensel etkenleri hakkında bilgi edinmelerini sağlayacak çalışmaların yapılması önerilmektedir.

6.1.3. Öğrencilere yönelik öneriler

1. Algılanan sosyal desteğin artırılmasında ise çocuklara ve ergenlere, kişiler arası ilişkilerle ilgili beceri eğitimlerinin, sosyal olarak yardımlaşmayla ilgili eğitimlerin ve sosyal yardım talep etme / vermenin önemini ve gereğini vurgulayan eğitimlerin verilmesi önerilmektedir.

6.2. Benzer Çalışmalara Yönelik Öneriler

Bu tez çalışmasında bağlanma tarzlarının ölçülmesinde dörtlü bağlanma modeline göre ölçüm yapan İÖA kullanılmıştır. Bağlanma tarzlarının ölçülmesinde bağlanmanın kaygı ve kaçınma boyutlarına göre ölçüm yapan farklı ölçekler bulunmaktadır. Bağlanma-psikolojik belirtiler, bağlanma-riskli davranışlar ilişkilerine yönelik yapılacak çalışmalarda farklı bağlanma ölçeklerinin kullanılması önerilmektedir.

Bu araştırmada algılanan sosyal destek türleri olarak aile, arkadaş ve öğretmen desteği; psikolojik belirtiler olarak ise depresyon, anksiyete, olumsuz benlik, somatizasyon ve öfke/düşmanlık değişkenleri çalışmaya dahil edilmiştir. Yapılacak benzer çalışmalarda daha farklı destek türlerinin ve psikolojik belirti türlerinin kullanılması önerilmektedir.

Bu tez kapsamında riskli davranışların ortaya çıkmasını açıklayan modelin oluşturulma süresince, ergenlerin bağlanma tarzları, algıladıkları sosyal destek türleri, psikolojik belirtileri ve riskli davranışları doğrudan ergenlerin kendilerine yönelik değerlendirmeleri ile incelenmiştir. Yapılacak benzer araştırmalarda ergenlerin ebeveynlerinin de çalışmalara dahil edilmesi önerilmektedir.

Kaynakça

- Acar, T. (2009). *Dokuzuncu sınıf öğrencilerinde akran zorbalığı ve psikolojik belirtiler* (Yayınlanmamış yüksek lisans tezi). Hacettepe Üniversitesi, Ankara.
- Adams, G.R., & Berzonsky, M.D. (2003). *Blackwell handbook of adolescence*. Australia: Blackwell Publishing.
- Ainsworth, M. D. S., Blehar, M. C., Waters, E., & Wall, S. (1978). *Patterns of attachment: A psychological study of the strange situation*. Hillsdale, NJ: Erlbaum.
- Akdemir, D., & Çetin, F. Ç. (2008). Çocuk ve ergen psikiyatrisi bölümüne başvuran ergenlerin klinik özellikleri. *Çocuk ve Gençlik Ruh Sağlığı Dergisi*, 15(1), 5-13.
- Akduman, G., Akduman, B., & Cantürk, G. (2007). Ergen suçluluğunda bazı kişisel ve ailesel özelliklerin incelenmesi. *Türk Pediatri Arşivi*, 42(4), 156-161.
- Akfert, S. K., Çakıcı, E., & Çakıcı, M. (2009). Üniversite öğrencilerinde sigara-alkol kullanımı ve aile sorunları ile ilişkisi. *Anadolu Psikiyatri Dergisi*, 10(40), 40-47.
- Akın, D., & Ceyhan, E. (2005). Resmi ve özel genel lise öğrencilerinin ailelerinden, arkadaşlarından ve öğretmenlerinden algıladıkları sosyal destek düzeyleri açısından kendini kabul düzeylerinin incelenmesi. *Anadolu Üniversitesi Sosyal Bilimler Dergisi*, 2, 69-87.
- Akın, E., & Berkem, M. (2012). İntihar girişiminde bulunan ergenlerde psikiyatrik tanılarının, demografik ve klinik özelliklerin değerlendirilmesi. *Fırat Tıp Dergisi*, 17(4), 228-232.
- Alikasifoğlu, M., Erginoz, E., Ercan, O., Uysal, O., Kaymak, D. A., & Ilter, O. (2004). Violent behaviour among Turkish high school students and correlates of physical fighting. *The European Journal of Public Health*, 14(2), 173-177.
- Alikasifoğlu, M., Ercan, O. (2009), Ergenlerde riskli davranışlar, *Türk Pediatri Arşivi*, 44, 1-6.
- Altındağ, A., Yanık, M., Yengil, E., & Karazeybek, A. H. (2005). Şanlıurfa'da üniversite öğrencilerinde madde kullanımı. *Bağımlılık Dergisi*, 6(2), 60-4.

- Amato, P. R., & Afifi, T. D. (2006). Feeling Caught Between Parents: Adult Children's Relations With Parents and Subjective Well-Being. *Journal of Marriage and Family*, 68(1), 222-235.
- American Psychological Association. (2002). A reference for professionals: Developing adolescents. *Internet Document.[pdf]< http://www. apa. org/pi/families/resources/develop. pdf> Read, 11, 2013.*
- Aras, Ş., Günay, T., Özan, S., & Orçın, E. (2007). İzmir ilinde lise öğrencilerinin riskli davranışları. *Anatolian Journal of Psychiatry*, 8(2), 188-196.
- Arslan, G. (2012). *Ortaöğretimde öğrenim gören ergenlerde görülen problem davranışların aile sorunları ve aile yapısı açısından incelenmesi* (Yayınlanmamış yüksek lisans tezi). Pamukkale Üniversitesi, Denizli.
- Atik, E. L. (2013). *Liseli ergenlerde bağlanma stilleri ve psikolojik sağlamlık düzeyleri arasındaki ilişkide öz-yansıtma ve içgörünün rolü* (Yayınlanmamış yüksek lisans tezi). İstanbul Bilim Üniversitesi, İstanbul.
- Avcı, R., & Güçray, S. (2010). Şiddet davranışı gösteren ve göstermeyen ergenlerin ailelerinin aile işlevleri, aile bireylerine ilişkin problemler, öfke ve öfke ifade tarzları açısından incelenmesi. *Kuram ve Uygulamada Eğitim Bilimleri*, 10(1), 45-76.
- Avşaroğlu, S., & Üre, Ö. (2000). Üniversite öğrencilerinin kendini açma davranışlarının belirlenmesi. *Selçuk Üniversitesi: Eğitim Fakültesi Sosyal Bilimler Dergisi*, 25. Yıl Özel Sayı.
- Aydoğdu, H., & Çam, M. O. (2013). Madde kullanım bozukluğu olan ve olmayan ergenlerin bağlanma stilleri, anne baba tutumları ve sosyal destek algıları yönünden karşılaştırılması. *Psikiyatri Hemşireliği Dergisi*, 4(3), 137-144.
- Bacanli, H. (1999). *Sosyal beceri eğitimi*. Ankara: Nobel Yayıncılık.
- Bal, S., Crombez, G., Van Oost, P., & Debourdeaudhuij, I. (2003). The role of social support in well-being and coping with self-reported stressful events in adolescents. *Child Abuse & Neglect*, 27(12), 1377-1395.

- Balkaya, A., & Ceyhan, E. (2007). Lise öğrencilerinin suç davranışı düzeylerinin bazı kişisel ve ailesel nitelikler bakımından incelenmesi. *Aile ve Toplum Dergisi*, 3(11), 13-27.
- Banerjee, S. C., Greene, K., Yanovitzky, I., Bagdasarov, Z., Choi, S. Y., & Magsamen-Conrad, K. (2015). Adolescent egocentrism and indoor tanning: is the relationship direct or mediated? *Journal of Youth Studies*, 18(3), 357-375.
- Baron, R. M., & Kenny, D. A. (1986). The moderator–mediator variable distinction in social psychological research: Conceptual, strategic, and statistical considerations. *Journal of personality and social psychology*, 51(6), 1173-1182.
- Barrera, M., Fleming, C. F., & Khan, F. S. (2004). The role of emotional social support in the psychological adjustment of siblings of children with cancer. *Child: care, health and development*, 30(2), 103-111.
- Bartholomew, K., & Horowitz, L. M. (1991). Attachment styles among young adults: a test of a four-category model. *Journal of Personality and Social Psychology*, 61(2), 226-244.
- Başer, Z. (2006). *Aileden algılanan sosyal destek ile kendini kabul düzeyi arasındaki ilişkinin incelenmesi. Üniversite öğrencileri üzerine bir araştırma* (Yayınlanmamış yüksek lisans tezi). Atatürk Üniversitesi, Erzurum.
- Başer-Şeker, G. (2009). *Lise öğrencilerinin bağlanma stilleri ve yaşam doyumlarının incelenmesi* (Yayınlanmamış yüksek lisans tezi). Gazi Üniversitesi, Ankara.
- Batmaz, M. (2012). *İlköğretim ikinci kademedeki öğrencilerin psikolojik belirtilere göre sanal zorba/mağdur düzeylerinin yordanması* (Yayınlanmamış yüksek lisans tezi). Sakarya Üniversitesi, Sakarya.
- Bava, S., & Tapert, S. F. (2010). Adolescent brain development and the risk for alcohol and other drug problems. *Neuropsychology Review*, 20(4), 398-413.
- Bayraktar, F. (2007). Olumlu ergen gelişiminde ebeveyn akran ilişkilerinin önemi. *Çocuk ve Gençlik Ruh Sağlığı Dergisi*, 14(3), 157-166.
- Bayraktar, F., Sayıl, M., & Kumru, A. (2009). Liseli ergenler ve üniversiteli gençlerde benlik saygisi: Ebeveyn ve akrana bağlanma, empati ve psikolojik uyum değişkenlerinin rolü. *Türk Psikoloji Dergisi*, 24(63), 48.

- Bingham, C. R., & Shope, J. T. (2004). Adolescent problem behavior and problem driving in young adulthood. *Journal of Adolescent Research, 19*(2), 205-223.
- Blumenthal, H., Leen-Feldner, E. W., Frala, J. L., Badour, C. L., & Ham, L. S. (2010). Social anxiety and motives for alcohol use among adolescents. *Psychology of Addictive Behaviors, 24*(3), 529.
- Boccia, M. L., Laudenslager, M. L., & Reite, M. L. (1994). Intrinsic and extrinsic factors affect infant responses to maternal separation. *Psychiatry, 57*(1), 43-50.
- Bollen, K. A. (1989). *Structural equations with latent variables*. New York: Wiley.
- Boman, P. (2003). Gender differences in school anger. *International Education Journal, 4*(2), 71-77.
- Bonab, B. G., & Koohsar, A. A. H. (2011). Relation between quality of attachment and anxiety in delinquent adolescents. *Procedia-Social and Behavioral Sciences, 30*, 959-962.
- Bowlby, J. (1944). Forty-four juvenile thieves: Their characters and home-life. *The International Journal of Psycho-analysis, 25*, 19-53, 107-128.
- Bowlby, J. (1958). The nature of the child's tie to his mother. *The International Journal of Psycho-analysis, 39*, 350-373.
- Bowlby, J. (1979). On knowing what you are not supposed to know and feeling what you are not supposed to feel. *The Canadian Journal of Psychiatry, 24*(5), 403-408.
- Bowlby, J. (1980). *Attachment and loss: Volume 3. Loss: Sadness and depression*. New York: Basic Books.
- Boyd, D. R., Bee, H. L., & Johnson, P. A. (2006). *Lifespan development*. Boston, MA: Pearson.
- Bretherton, I. & Munholland, K. (1999). *Internal working models in attachment relationships: A construct revisited*. In J. Cassidy & P. Shaver (Eds.), *Handbook of attachment: Theory, research, & clinical application* (pp. 89-111). New York: Guilford Press.

- Bronte-Tinkew, J., Moore, K. A., & Carrano, J. (2006). The father-child relationship, parenting styles, and adolescent risk behaviors in intact families. *Journal of Family Issues, 27*(6), 850-881.
- Brooks, T. L., Harris, S. K., Thrall, J. S., & Woods, E. R. (2002). Association of adolescent risk behaviors with mental health symptoms in high school students. *Journal of Adolescent Health, 31*(3), 240-246.
- Bulut F. (2010). *Ergenlerde görülen kuraldışı davranışların aile işlevselliği, aile risk faktörü ve yaşam kalitesi açısından incelenmesi* (Yayınlanmamış yüksek lisans tezi). Çukurova Üniversitesi, Adana.
- Bundak, R., Darendeliler, F., Gunoz, H., Bas, F., Saka, N., & Neyzi, O. (2007). Analysis of puberty and pubertal growth in healthy boys. *European Journal of Pediatrics, 166*(6), 595-600.
- Burnette, J. L., Davis, D. E., Green, J. D., Worthington, E. L., & Bradfield, E. (2009). Insecure attachment and depressive symptoms: The mediating role of rumination, empathy, and forgiveness. *Personality and Individual Differences, 46*(3), 276-280.
- Butcher, J. N., Mineka, S., & Hooley, J. M. (2004). *Abnormal psychology*. Boston, MA: Pearson.
- Carroll, A., Houghton, S., Hattie, J., & Durkin, K. (1999). Adolescent reputation enhancement: Differentiating delinquent, nondelinquent, and at-risk youths. *Journal of Child Psychology and Psychiatry, 40*(04), 593-606.
- Chang, G., Sherritt, L., & Knight, J. R. (2005). Adolescent cigarette smoking and mental health symptoms. *Journal of Adolescent Health, 36*(6), 517-522.
- Cicchetti, D., & Toth, S. L. (2005). Child maltreatment. *Annu. Rev. Clin. Psychol., 1*, 409-438.
- Cohen, S., & Wills, T. A. (1985). Stress, social support, and the buffering hypothesis. *Psychological Bulletin, 98*(2), 310-357.
- Collins, W. A., & Sprinthal, N. A. (1995). *Adolescence psychology. A developmental view* (3rd Ed.). New York: McGraw Hill.

- Collins, N. L., & Feeney, B. C. (2000). A safe haven: an attachment theory perspective on support seeking and caregiving in intimate relationships. *Journal of Personality and Social Psychology*, 78(6), 1053-1073.
- Collins, N. L., & Feeney, B. C. (2004). Working models of attachment shape perceptions of social support: evidence from experimental and observational studies. *Journal of Personality and Social Psychology*, 87(3), 363-383.
- Collishaw, S., Pickles, A., Messer, J., Rutter, M., Shearer, C., & Maughan, B. (2007). Resilience to adult psychopathology following childhood maltreatment: Evidence from a community sample. *Child Abuse & Neglect*, 31(3), 211-229.
- Cooper, M. L., Shaver, P. R., & Collins, N. L. (1998). Attachment styles, emotion regulation, and adjustment in adolescence. *Journal of Personality and Social Psychology*, 74(5), 1380-1397.
- Çelik, H. (2006). *Üniversite birinci sınıf öğrencilerinin saldırganlık tepkileri, bağlanma tarzları ve kişilerarası şemaların incelenmesi* (Yayınlanmamış yüksek lisans tezi). Marmara Üniversitesi, İstanbul.
- Çetinkaya, H. (2004). *Beden imgesi, beden organlarından memnuniyet, benlik saygısı, yaşam doyumu ve sosyal karşılaştırma düzeyinin demografik değişkenlere göre farklılaşması* (Yayınlanmamış yüksek lisans tezi). Mersin Üniversitesi, Mersin.
- Çokluk, Ö., Şekercioğlu, G., & Büyüköztürk, Ş. (2010). *Sosyal bilimler için çok değişkenli istatistik: SPSS ve LISREL uygulamaları*. Ankara: Pegem Akademi.
- Davaji, R. B. O., Valizadeh, S., & Nikamal, M. (2010). The relationship between attachment styles and suicide ideation: the study of Turkmen students, Iran. *Procedia-Social and Behavioral Sciences*, 5, 1190-1194.
- Davis, M. H., Morris, M. M., & Kraus, L. A. (1998). Relationship-specific and global perceptions of social support: Associations with well-being and attachment. *Journal of Personality and Social Psychology*, 74(2), 468-481.
- Delikara, İ. E. (2000). *Ergenlerin akran ilişkileri ile suç kabul edilen davranışlar arasındaki ilişkinin incelenmesi* (Yayınlanmamış yüksek lisans tezi). Ankara Üniversitesi, Ankara.

- Demir, S. (2004). *Bir grup üniversite öğrencisinde bağlanma stilleri ve intihar davranışı arasındaki ilişki* (Yayınlanmamış yüksek lisans tezi). Adnan Menderes Üniversitesi, Aydın.
- Demir, B. D. (2006). *Liseye devam eden kız öğrencilerin beslenme alışkanlıkları ve beden algısını etkileyen etmenler* (Yayınlanmamış yüksek lisans tezi). Hacettepe Üniversitesi, Ankara.
- Demirtaş, A. S. (2007). *İlköğretim 8. sınıf öğrencilerinin algılanan sosyal destek ve yalnızlık düzeyleri ile stresle başa çıkma düzeyleri arasındaki ilişki* (Yayınlanmamış yüksek lisans tezi). Gazi Üniversitesi, Ankara.
- Deragotis, L. R. (1992). *The brief symptom inventory*. Baltimore: Clinical Psychometric Research.
- DiFranza, J. R., Savageau, J. A., Rigotti, N. A., Fletcher, K., Ockene, J. K., McNeill, A. D., & Wood, C. (2002). Development of symptoms of tobacco dependence in youths: 30 month follow up data from the DANDY study. *Tobacco Control, 11*(3), 228-235.
- Dinçel, E. (2006). *Ergenlik dönemi gelişimsel ödevleri ve psikolojik problemler*. (Yayınlanmış yüksek lisans tezi). Ankara Üniversitesi, Ankara.
- Direktör, C., & Çakıcı, M. (2012). Ergenlerde algılanan ebeveyn kabul ve reddinin psikolojik sorunlar üzerindeki etkisi. *Hacettepe Üniversitesi Eğitim Fakültesi Dergisi* (Özel sayı 1), 132-144.
- Doğan, T. (2008). Psikolojik belirtilerin yordayıcısı olarak sosyal destek ve iyilik hali. *Türk Psikolojik Danışma ve Rehberlik Dergisi, 3*(30), 30-44.
- Donovan, J. E., Jessor, R., & Costa, F. M. (1993). Structure of health-enhancing behavior in adolescence: A latent-variable approach. *Journal of Health and Social Behavior, 34*(4), 346-362.
- Donovan, J. E., & Costa, F. M. (1994). *Beyond adolescence: Problem behaviour and young adult development*. New York: Cambridge University Press.
- Dopheide, J. A. (2006). Recognizing and treating depression in children and adolescents. *American Journal of Health-system Pharmacy, 63*(3), 233-243.

- Dunkel-Schetter, C., & Bennett, T. L. (1990). Differentiating the cognitive and behavioral aspects of social support. In B. R. Sarason, I. G. Sarason, & G. R. Pierce (Eds.), *Social support: An interactional view* (pp. 267-296). New York: Wiley.
- Dülger, Ö. (2009). *Ergenlerde algılanan sosyal destek ile karar verme davranışları arasındaki ilişkinin incelenmesi* (Yayınlanmamış yüksek lisans tezi). Marmara Üniversitesi, İstanbul.
- Düzgün, Ş. (1995). *Lise öğrencilerinin psikolojik belirtileri ile ana-baba tutumları arasındaki ilişkiler* (Yayınlanmamış doktora tezi). Atatürk Üniversitesi, Erzurum.
- Ekşi, A. (2003). Gözden geçirme: beş kıtada genç sorunları. *Çocuk ve Gençlik Ruh Sağlığı Dergisi*, 10(2), 78-87.
- Ellis, B. H., Fisher, P. A., & Zaharie, S. (2004). Predictors of disruptive behavior, developmental delays, anxiety, and affective symptomatology among institutionally reared Romanian children. *Journal of the American Academy of Child & Adolescent Psychiatry*, 43(10), 1283-1292.
- Emler, N. (1984). Differential involvement in delinquency: Toward an interpretation in terms of reputation management. *Progress in Experimental Personality Research*, 13, 173-239.
- Eneç-Can, F. (2007). *Edirne şehir merkezindeki lise öğrencilerinde riskli sağlık davranışlarının değerlendirilmesi* (Yayınlanmamış Uzmanlık Tezi). Trakya Üniversitesi, Edirne.
- Ercan, O., Alikashiöglü, M., Erginöz, E., Kaymak, A.D., Birol, H.İ., & Aktuğlu, Ç. (2001). İstanbul lise gençlerinde riskli davranışların sıklığı ve cinsiyete göre dağılımı. *Türk Pediatri Arşivi*, 36, 199-211.
- Erden, M., & Akman, Y. (2001). *Gelişim ve Öğrenme*. Ankara: Arkadaş Yayınevi.
- Erdoğan, İ., Tamar, M., & Erdoğan, E. (2002). Major depresif bozukluk tanılı çocuk ve ergenlerde belirti dağılımının karşılaştırılması. *Çocuk ve Gençlik Ruh Sağlığı Dergisi*, 9(3), 144-153.
- Erikson, E. H. (1963). *Childhood and society* (Rev. ed.). New York: Norton.

- Erikson, E. H. (1968). *Identity: Youth and crisis*. New York: WW Norton & Company.
- Eskin, M., Ertekin, K., Harlak, H., & Dereboy, Ç. (2008). Lise öğrencisi ergenlerde depresyonun yaygınlığı ve ilişkili olduğu etmenler. *Türk Psikiyatri Dergisi*, 19(4), 382-389.
- Essex, M. J., Kraemer, H. C., Armstrong, J. M., Boyce, W. T., Goldsmith, H. H., Klein, M. H., & Kupfer, D. J. (2006). Exploring risk factors for the emergence of children's mental health problems. *Archives of General Psychiatry*, 63(11), 1246-1256.
- Eşkisu, M. (2009). *Liseli öğrencilerin zorbalık düzeyleri ile aile işlevleri ve algılanan sosyal destek arasındaki ilişkinin incelenmesi* (Yayınlanmamış yüksek lisans tezi). İstanbul Üniversitesi, İstanbul.
- Feeney, J. A., Peterson, C., Gallois, C., & Terry, D. J. (2000). Attachment style as a predictor of sexual attitudes and behavior in late adolescence. *Psychology & Health*, 14(6), 1105-1122.
- Fergusson, D. M., Goodwin, R. D., & Horwood, L. J. (2003). Major depression and cigarette smoking: Results of a 21-year longitudinal study. *Psychological Medicine*, 33(08), 1357-1367.
- Frey, C. U., & Röthlisberger, C. (1996). Social support in healthy adolescents. *Journal of Youth and Adolescence*, 25(1), 17-31.
- Gander, M.J. ve Gardiner, H.W. (2001). *Çocuk ve ergen gelişimi*. (Çev. Ali Dönmez, Nermin Çelen ve Bekir Onur) (4. Baskı). Ankara: İmge Kitabevi.
- Gençtanırım, D., & Ergene, T. (2014). Riskli davranışlar ölçeğinin geliştirilmesi: Geçerlik ve güvenilirlik çalışmaları. *International Journal of Social Science*, 25(1), 125-138.
- George, D., & Mallery, M. (2010). *SPSS for windows step by step: A simple guide and reference, 17.0 update (10a ed.)*. Boston: Pearson.
- Gibbons, R. D., Hur, K., Bhaumik, D. K., & John Mann, M. D. (2006). The relationship between antidepressant prescription rates and rate of early adolescent suicide. *American Journal of Psychiatry*, 62, 165-172.

- Gilbert, P., McEwan, K., Hay, J., Irons, C., & Cheung, M. (2007). Social rank and attachment in people with a bipolar disorder. *Clinical Psychology & Psychotherapy*, 14(1), 48-53.
- Goodwin, D. W. (1985). Alcoholism and genetics: The sins of the fathers. *Archives of General Psychiatry*, 42(2), 171-174.
- Görker, I., Korkmazlar, Ü., Durukan, M., & Aydoğdu, A. (2004). Çocuk ve ergen psikiyatri kliniğine başvuran ergenlerde belirti ve tanı dağılımı. *Klinik Psikiyatri Dergisi*, 7(2), 103-110.
- Greeley, J., & Oei, T. (1999). Alcohol and tension reduction. *Psychological Theories of Drinking and Alcoholism*, 2, 14-53.
- Greenspan, S. I. & Breslau- Lewis, N. (1999), *Building healthy minds* (Çev. İ. Ersevım, 2006), (1. Basım). İstanbul: Özgür Yayınları.
- Griffin, D. W., & Bartholomew, K. (1994). Models of the self and other: Fundamental dimensions underlying measures of adult attachment. *Journal of Personality and Social Psychology*, 67(3), 430-445.
- Güler, N., Güler, G., Ulusoy, H., & Bekar, M. (2009). Lise öğrencileri arasında sigara, alkol kullanımı ve intihar düşüncesi sıklığı. *Cumhuriyet Tıp Dergisi*, 31(4), 340-345.
- Gürsu, O. (2012). An investigation of adolescents' psychological health in terms of demographic variables. *Journal of Theoretical Educational Science*, 5(1), 110-130.
- Güven, İ. G. S., & Güçray, S. S. (2009). Ergenlerin psikolojik belirtileri ve genel sağlık örüntüleri. *Marmara Üniversitesi Eğitim Bilimleri Dergisi*, 30, 119-136.
- Hale, W. W., Engels, R., & Meeus, W. (2006). Adolescent's perceptions of parenting behaviours and its relationship to adolescent generalized anxiety disorder symptoms. *Journal of Adolescence*, 29(3), 407-417.
- Hanna, E. Z., & Grant, B. F. (1999). Parallels to early onset alcohol use in the relationship of early onset smoking with drug use and DSM-IV drug and depressive disorders: Findings from the national longitudinal epidemiologic survey. *Alcoholism: Clinical and Experimental Research*, 23(3), 513-522.

- Harris, A. E., & Curtin, L. (2002). Parental perceptions, early maladaptive schemas, and depressive symptoms in young adults. *Cognitive Therapy and Research*, 26(3), 405-416.
- Hazan, C., & Shaver, P. R. (1994). Attachment as an organizational framework for research on close relationships. *Psychological Inquiry*, 5(1), 1-22.
- Hendry, L. B., Mayer, P., & Kloep, M. (2007). Belonging or opposing? A grounded theory approach to young people's cultural identity in a majority/minority societal context. *Identity: An International Journal of Theory and Research*, 7(3), 181-204.
- Hirschi, T., & Stark, R. (1969). Hellfire and delinquency. *Social Problems*, 17(2), 202-213.
- Jessor, R., & Jessor, S. L. (1977). *Problem behavior and psychosocial development: A longitudinal study of youth*. New York: Academic Press.
- Jessor, R. (1991). Risk behavior in adolescence: A psychosocial framework for understanding and action, *Journal Of Adolescent Health*, 12(8), 597-605.
- Kafetsios, K., & Sideridis, G. D. (2006). Attachment, social support and well-being in young and older adults. *Journal of Health Psychology*, 11(6), 863-875.
- Kahriman, İ., & Polat, S. (2003). Adölesanlarda aileden ve arkadaştan algılanan sosyal destek ve benlik saygısı arasındaki ilişki. *Atatürk Üniversitesi Hemşirelik Yüksekokulu Dergisi*, 6, 13-24.
- Kalodner, C. R., Delucia, J. L., & Ursprung, A. W. (1989). An examination of the tension reduction hypothesis: the relationship between anxiety and alcohol in college students. *Addictive behaviors*, 14(6), 649-654.
- Kaminer, Y., & Bukstein, O. G. (2008). *Adolescent substance abuse: dual diagnosis and high risk behaviors*. Binghamton, NY: Haworth.
- Kandel, D. B. (1980). *Drug and drinking behavior among youth*. *Annual Review of Sociology*, 6, 235-285.
- Kann, L., Kinchen, S. A., Williams, B. I., Ross, J. G., Lowry, R., Grunbaum, J. A., & Kolbe, L. J. (2000). Youth risk behavior surveillance—United States, 1999. *Journal of School Health*, 70(7), 271-285.

- Kaplan, H. B., Martin, S. S., & Robbins, C. (1984). Pathways to adolescent drug use: Self-derogation, peer influence, weakening of social controls, and early substance use. *Journal of Health and Social Behavior*, 25, 270-289.
- Kaplan, H. I., & Sadock, B. J. (1988). *Synopsis of psychiatry: Behavioral sciences clinical psychiatry*. Baltimore: Williams & Wilkins Co.
- Karahan, T. F., Sardoğan, M. E., Gençoğlu, C., & Yılan, G. (2010). Lise öğrencilerinde trafik, madde kullanımı ve toplumsal konumla ilgili risk alma davranışı. *Eğitim ve Bilim*, 32(142), 72-79.
- Karasar, N. (2012). *Bilimsel araştırma yöntemi: kavramlar, ilkeler, teknikler*. Ankara: Nobel.
- Karataş, Z. (2012). Ergenlerin algılanan sosyal destek ve sürekli kaygı düzeylerinin incelenmesi. *Mustafa Kemal Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Dergisi*, 9(19), 257-271.
- Karavasilis, L., Doyle, A. B., & Markiewicz, D. (2003). Associations between parenting style and attachment to mother in middle childhood and adolescence. *International Journal of Behavioral Development*, 27(2), 153-164.
- Kartal, A., & Çetinkaya, B. (2009). Yüksekokul öğrencilerinin algılanan sosyal destek durumları ve sosyal desteği etkileyen faktörler. *Fırat Sağlık Hizmetleri Dergisi*, 4(12), 3-20.
- Kaşık, D. Z. (2009). *Ergenlerde karar verme stilleri ve algılanan sosyal destek düzeylerinin sosyal yetkinlik beklentisi ve bazı değişkenler açısından incelenmesi* (Yayınlanmış yüksek lisans tezi). Selçuk Üniversitesi, Konya.
- Kenny, D. A., & McCoach, D. B. (2003). Effect of the number of variables on measures of fit in structural equation modeling. *Structural Equation Modeling*, 10(3), 333-351.
- Kesebir, S., Kavzoğlu, S. Ö., & Üstündağ, M. F. (2011). Bağlanma ve psikopatoloji. *Psikiyatride Güncel Yaklaşımlar*, 3(2), 321-342.
- Keskin, G., & Çam, O. (2008). Ergenlerin ruhsal durumları ve anne baba tutumları ile bağlanma stilleri arasındaki ilişkinin incelenmesi. *Anadolu Psikiyatri Dergisi*, 9(3), 139-147.

- Keskin, G., & Cam, O. (2010). Adolescents' strengths and difficulties: approach to attachment styles. *Journal of Psychiatric and Mental Health Nursing*, 17(5), 433-441.
- Kessler, R. C., Berglund, P., Demler, O., Jin, R., Merikangas, K. R., & Walters, E. E. (2005). Lifetime prevalence and age-of-onset distributions of DSM-IV disorders in the National Comorbidity Survey Replication. *Archives of General Psychiatry*, 62(6), 593-602.
- Kim, Y. H. (2003). Correlation of mental health problems with psychological constructs in adolescence: Final results from a 2-year study. *International Journal of Nursing Studies*, 40(2), 115-124.
- Kirkcaldy, B., Siefen, G., & Furnham, A. (2003). Gender, anxiety- depressivity and selfimage among adolescents. *European Psychiatry*, 18(2), 50- 58.
- Kline, R. B. (1998). *Principles and practice of structural equation modeling*. New York: The Guilford Press.
- Kline, R. B. (2005). *Principles and practice of structural equation modeling* (2nd ed.). New York: The Guilford Press.
- Kline, R. B. (2011). *Principles and practise of structural equation modelling* (3rd ed.). New York: The Guildford Press.
- Kokkinos, C. M. (2013). Bullying and victimization in early adolescence: Associations with attachment style and perceived parenting. *Journal of School Violence*, 12(2), 174-192.
- Korkut, F. (2004). *Okul temelli önleyici rehberlik ve psikolojik danışma*. Ankara: Anı Yayıncılık.
- Kozaklı, H. (2006). *Üniversite öğrencilerinde yalnızlık ve sosyal destek düzeyleri arasındaki ilişkilerin karşılaştırılması* (Yayımlanmamış yüksek lisans tezi). Mersin Üniversitesi, Mersin.
- Köknel, Ö. (2005). *Depresyon ruhsal çöküntü*. İstanbul: Altın Kitaplar.
- Kulaksızoğlu, A. (2009). *Ergenlik psikolojisi* (11. Baskı). İstanbul: Remzi Kitabevi.

- Ladd, G. W. (2006). Peer rejection, aggressive or withdrawn behavior, and psychological maladjustment from ages 5 to 12: An examination of four predictive models. *Child Development, 77*(4), 822-846.
- Laible, D. (2007). Attachment with parents and peers in late adolescence: Links with emotional competence and social behavior. *Personality and Individual Differences, 43*(5), 1185-1197.
- Lakey, B., & Drew, J. B. (1997). A social-cognitive perspective on social support. In *Sourcebook of social support and personality* (pp. 107-140). New York: Plenum.
- Lapsley, D. (2003). The two faces of adolescent invulnerability. In D. Romer (Ed.), *Reducing adolescent risk: Toward an integrated approach* (pp. 25-31). Newbury Park, CA: Sage.
- Lara, M. E., Leader, J., Klein, D. N., & Kendler, K. (1998). What is social support. *Harvard Mental Health Letter, 14*(12), 6-8.
- Lee, A., & Hankin, B. L. (2009). Insecure attachment, dysfunctional attitudes, and low self-esteem predicting prospective symptoms of depression and anxiety during adolescence. *Journal of Clinical Child & Adolescent Psychology, 38*(2), 219-231.
- Letcher, P. (2005). Anxiety afflicts adolescent girls more than boys. *The University of Melbourne UniNews, 14*(21), 14- 28.
- Lewis-Esquerre, J. M., Rodrigue, J. R., & Kahler, C. W. (2005). Development and validation of an adolescent smoking consequences questionnaire. *Nicotine & Tobacco Research, 7*(1), 81-90.
- Lindberg, L. D., Boggess, S., Porter, L., & Williams, S. (2000). *Teen risk-raking: A statistical report*. Washington, DC: Urban Institute.
- Lizardi, H., Klein, D. N., Ouimette, P. C., Riso, L. P., Anderson, R. L., & Donaldson, S. K. (1995). Reports of the childhood home environment in early-onset dysthymia and episodic major depression. *Journal of Abnormal Psychology, 104*(1), 132-139.

- Main, M., & Solomon, J. (1990). Procedures for identifying infants as disorganized/disoriented during the Ainsworth Strange Situation. *Attachment in the Preschool years: Theory, Research, and Intervention, 1*, 121-160.
- Main, M., Goldwyn, R., & Hesse, E. (1998). Adult attachment scoring and classification system. *Unpublished manuscript, University of California at Berkeley.*
- Marcia, J. E. (2002). Identity and psychosocial development in adulthood. *Identity: An International Journal of Theory and Research, 2*(1), 7-28.
- Marmorstein, N. R. (2006). Generalized versus performance-focused social phobia: Patterns of comorbidity among youth. *Journal of Anxiety Disorders, 20*(6), 778-793.
- Martin, G., & Waite, S. (1994). Parental bonding and vulnerability to adolescent suicide. *Acta Psychiatrica Scandinavica, 89*(4), 246-254.
- Masten, A. S. (2007). Resilience in developing systems: Progress and promise as the fourth wave rises. *Development and Psychopathology, 19*(03), 921-930.
- Menard, K. S., Shoss, N. E., & Pincus, A. L. (2010). Attachment and personality predicts engagement in sexual harassment by male and female college students. *Violence and Victims, 25*(6), 770-786.
- Meydan, C. H., & Sesen, H. (2011). *Yapısal esitlik modellemesi amos uygulamalari*. Ankara: Detay Yayıncılık.
- Mikulincer, M., Horesh, N., Eilati, I., & Kotler, M. (1999). The association between adult attachment style and mental health in extreme life-endangering conditions. *Personality and Individual Differences, 27*(5), 831-842.
- Mikulincer, M., & Shaver, P. R. (2007). *Attachment in adulthood: Structure, dynamics, and change*. New York: Guilford Press.
- Moreira, J. M., de Fátima Silva, M., Moleiro, C., Aguiar, P., Andrez, M., Bernardes, S., & Afonso, H. (2003). Perceived social support as an offshoot of attachment style. *Personality and Individual Differences, 34*(3), 485-501.
- Morris, K.L. (2007). *Familial antecedents of bullying and victimization: The moderating role of social support* (Unpublished doctoral dissertation). University of California Riverside, California.

- Morsünbül, Ü. (2009). Attachment and risk taking: Are they interrelated. *International Journal of Human and Social Sciences*, 4, 234-238.
- Mosher, C. E., Prelow, H. M., Chen, W. W., & Yackel, M. E. (2006). Coping and social support as mediators of the relation of optimism to depressive symptoms among black college students. *Journal of Black Psychology*, 32(1), 72-86.
- Munro, B. H. (2005). *Statistical methods for health care research* (Vol. 1). Philadelphia: Lippincott Williams & Wilkins.
- Muris, P., Meesters, C., van Melick, M., & Zwambag, L. (2001). Self-reported attachment style, attachment quality, and symptoms of anxiety and depression in young adolescents. *Personality and Individual Differences*, 30(5), 809-818.
- Nakash-Eisikovits, O., Dutra, L., & Westen, D. (2002). Relationship between attachment patterns and personality pathology in adolescents. *Journal of the American Academy of Child & Adolescent Psychiatry*, 41(9), 1111-1123.
- Nebile Kaynak, Z. (2012). *Yapısal eşitlik modelleri* (Yayınlanmamış yüksek lisans tezi). İstanbul Ticaret Üniversitesi, İstanbul.
- Nickerson, A. B., & Nagle, R. J. (2005). Parent and peer attachment in late childhood and early adolescence. *The Journal of Early Adolescence*, 25(2), 223-249.
- Ognibene, T. C., & Collins, N. L. (1998). Adult attachment styles, perceived social support and coping strategies. *Journal of Social and Personal Relationships*, 15(3), 323-345.
- Oktan, V. (2005). Yalnızlık ve algılanan sosyal destek düzeyinin ergenlerdeki öfkenin gelişimine etkisi. *Marmara Üniversitesi Eğitim Bilimleri Dergisi*, 21, 183-192.
- Onur, N. (2006). *Lise öğrencilerinin bağlanma stilleri ile atılganlık düzeyleri arasındaki ilişki* (Yayınlanmamış yüksek lisans tezi). Marmara Üniversitesi, İstanbul.
- Ögel, K., Taner, S., Eke, C. Y., & Erol, B. (2004). Madde bağımlılığını önlemede öğretmen ve ebeveyn eğitimlerinin etkinliğinin değerlendirilmesi. *Anadolu Psikiyatri Dergisi*, 5(4), 213-221.
- Ögel, K., Tarı, I., Eke, C.Y. (2006), *Okullarda Suç ve Şiddeti Önleme*. İstanbul: Yeniden Yayınları.

- Önder, F. C., & Yılmaz, Y. (2012). Ortaöğretim öğrencilerinde görülen kuraldışı davranışları yordamada yaşam doyumu ve anne-baba stillerinin rolü. *Educational Sciences: Theory & Practice*, 12(3), 1737-1748.
- Özcan, S., Payci, A., Esra, E., Nafiz, S., Ersin Akpınar, B., & Ergun, G. (2005). Suicidal thought and behavior in high school students in Adana, Turkey. *Collegium Antropologicum*, 29(2), 527-531.
- Özdamar, K. (2003). *Modern bilimsel araştırma yöntemleri*. Eskişehir: Kaan Kitabevi.
- Özgüven, H. D., Soykan, Ç., Haran, S., & Gençöz, T. (2003). İntihar girişiminde depresyon ve kaygı belirtileri ile problem çözme becerileri ve algılanan sosyal desteğin önemi. *Türk Psikoloji Dergisi*, 18(52), 1-11.
- Özmen, D., Çetinkaya, A. Ç., Ergin, D., Şen, N., & Erbay, P. D. (2007). Lise öğrencilerinin yeme alışkanlıkları ve beden ağırlığını denetleme davranışları. *TSK Koruyucu Hekimlik Bülteni*, 6(2), 98-105.
- Palapattu, A. G., Kingery, J. N. ve Ginsburg, G. S. (2006). Gender role orientation and anxiety symptoms among african american adolescents. *Journal of Abnormal Child Psychology*, 34(3), 441- 449.
- Patton, G. C., Hibbert, M., Rosier, M. J., Carlin, J. B., Caust, J., & Bowes, G. (1996). Is smoking associated with depression and anxiety in teenagers? *American Journal of Public Health*, 86(2), 225-230.
- Patton, G. C., Carlin, J. B., Coffey, C., Wolfe, R., Hibbert, M., & Bowes, G. (1998). Depression, anxiety, and smoking initiation: A prospective study over 3 years. *American Journal of Public Health*, 88(10), 1518-1522.
- Pelkonen, M., & Marttunen, M. (2005). Adolescent outpatients with depressive disorders: Clinical characteristics and treatment received. *Nordic Journal of Psychiatry*, 59(2), 127-133.
- Peterson F. L., Walker L., Whatt T. J., Rheinboldt K., White C., & Hogkinson M. (2003). Evidence-based sexuality education. *American Public Health Association Annual Conference*, San Francisco, California, November 18, 2003. http://apha.confex.com/apha/responses/131am/3_97.doc

- Pierce, G. R., Baldwin, M. W., & Lydon, J. E. (1997). A relational schema approach to social support. In G. R. Pierce, B. Lakey, I. G. Sarason, & B. R. Sarason (Eds.), *Sourcebook of social support and personality* (pp. 19-47). New York: Plenum Press.
- Plenty, S., Östberg, V., Almquist, Y. B., Augustine, L., & Modin, B. (2014). Psychosocial working conditions: An analysis of emotional symptoms and conduct problems amongst adolescent students. *Journal of Adolescence*, *37*(4), 407-417.
- Preacher, K. J., & Hayes, A. F. (2008). Asymptotic and resampling strategies for assessing and comparing indirect effects in multiple mediator models. *Behavior Research Methods*, *40*(3), 879-891.
- Priel, B., & Shamai, D. (1995). Attachment style and perceived social support: Effects on affect regulation. *Personality and Individual Differences*, *19*(2), 235-241.
- Raja, S. N., McGee, R., & Stanton, W. R. (1992). Perceived attachments to parents and peers and psychological well-being in adolescence. *Journal of Youth and Adolescence*, *21*(4), 471-485.
- Rapee, R. M. Spence, SH, Cobham, V., & Wignall, A. (2000). *Helping your anxious child*. Oaklands, CA: New Harbinger Publications.
- Rholes, W. S., Simpson, J. A., Campbell, L., & Grich, J. (2001). Adult attachment and the transition to parenthood. *Journal of Personality and Social Psychology*, *81*(3), 421.
- Roa, J., García-Galiano, D., Castellano, J. M., Gaytan, F., Pinilla, L., & Tena-Sempere, M. (2010). Metabolic control of puberty onset: new players, new mechanisms. *Molecular and Cellular Endocrinology*, *324*(1), 87-94.
- Ruangkanchanasetr, S., Plitponkarnpim, A., Hetrakul, P., & Kongsakon, R. (2005). Youth risk behavior survey: Bangkok, Thailand. *Journal of Adolescent Health*, *36*(3), 227-235.
- Rueger, S. Y., Malecki, C. K., & Demaray, M. K. (2010). Relationship between multiple sources of perceived social support and psychological and academic adjustment in early adolescence: Comparisons across gender. *Journal of Youth and Adolescence*, *39*(1), 47-61.

- Saföz-Güven, İ. (2008). *Fen ve genel lise öğrencilerinin cinsiyet ve sosyometrik statülerine göre öznel iyi oluş düzeyleri, genel sağlık görüntüleri ve psikolojik belirti türleri* (Yayınlanmamış yüksek lisans tezi). Çukurova Üniversitesi, Adana.
- Saluja G., Iachan R., & Scheidt P. C. (2004). Prevalence of and risk factors for depressive symptoms among young adolescents. *Arch Pediatr Adolesc Med*, 158, 760–765.
- Sarason, I. G., Sarason, B. R., & Pierce, G. R. (1990). Social support: The search for theory. *Journal of Social and Clinical Psychology*, 9(1), 133-147.
- Sareen, J., Stein, M. B., Cox, B. J., & Hassard, S. T. (2004). Understanding comorbidity of anxiety disorders with antisocial behavior: Findings from two large community surveys. *The Journal of Nervous and Mental Disease*, 192(3), 178-186.
- Sarı, C. (2006). *Lise öğrencilerinde riskli sağlık davranışları* (Yayınlanmamış yüksek lisans tezi). Marmara Üniversitesi, İstanbul.
- Sarı, M., Ötünç, E., & Erceylan, H. (2007). Liselerde okul yaşam kalitesi: Adana ili örneği. *Kuram ve Uygulamada Eğitim Yönetimi*, 50(50), 297-320.
- Satılmış, B. H. (2012). *Dokuzuncu sınıf öğrencilerinin bazı değişkenlere göre psikolojik belirtileri ve empatik eğilim düzeyleri* (Yayınlanmamış yüksek lisans tezi). Hacettepe Üniversite, Ankara.
- Savi Çakar, F., & Karataş, Z. (2011). Ergenlerin yılmazlık düzeyleri ile algıladıkları sosyal destek arasındaki ilişki. *Çağdaş Eğitim Dergisi*, 36(387), 12-20.
- Schaffer, H. R., & Emerson, P. E. (1964). The development of social attachments in infancy. *Monographs of the Society for Research in Child Development*, 29(3), 1-77.
- Schreurs, K. M., & de Ridder, D. T. (1997). Integration of coping and social support perspectives: Implications for the study of adaptation to chronic diseases. *Clinical Psychology Review*, 17(1), 89-112.
- Schwartz, D., Dodge, K. A., & Coie, J. D. (1993). The emergence of chronic peer victimization in boys' play groups. *Child Development*, 64(6), 1755-1772.

- Schultz, D. P., & Schultz, S. E. (2001). *Modern psikoloji tarihi*. İstanbul: Kaknüs Psikoloji.
- Schumacker, R., & Lomax, R. G. (2010). *Structural equation modeling*. New York, NY: Routledge.
- Seçer, İ. (2015). *Psikolojik test geliştirme ve uyarlama süreci: SPSS ve LISREL uygulamaları*. Ankara: Anı Yayıncılık.
- Sipahi, B., Yurtkoru, E. S., & Çinko, M. (2010). *Sosyal bilimlerde SPSS'le veri analizi*. İstanbul: Beta Basım Yayım Dağıtım.
- Siyez, M.D. (2006). *15-17 yaş arası ergenlerde görülen problem davranışların koruyucu ve risk faktörleri açısından incelenmesi* (Yayımlanmamış Doktora Tezi). Dokuz Eylül Üniversitesi, İzmir.
- Siyez, M.D. (2007). Lise Öğrencilerinde problem davranışların görülme sıklığı: İzmir örnekleme. *Türk Psikolojik Danışma ve Rehberlik Dergisi*, 3(28), 15-28.
- Siyez, D. M., & Aysan, F. (2007). Ergenlerde görülen problem davranışların psiko-sosyal risk faktörleri ve koruyucu faktörler açısından yordanması. *Uludağ Üniversitesi Eğitim Fakültesi Dergisi*, 20(1), 145-171.
- Siyez, D. M. (2008). Adolescent self-esteem, problem behaviors, and perceived social support in Turkey. *Social Behavior and Personality: An International Journal*, 36(7), 973-984.
- Siyez, D.M. (2009). *Ergenlerde problem davranışlar okul temelli önleme çalışmaları ile ilgili uygulama örnekleri*. Ankara: Pegem Akademi.
- Siyez, M. D., & Palabıyık, A. (2009). Günebakan madde bağımlılığını önleme eğitim programının lise öğrencilerinin madde kullanım sıklığı, uyuşturucu maddeler hakkındaki bilgi düzeyleri ve yanlış inanışları ile madde reddetme becerileri üzerindeki etkisi. *Elektronik Sosyal Bilimler Dergisi*, 8(28), 56-67.
- Smyke, A. T., Koga, S. F., Johnson, D. E., Fox, N. A., Marshall, P. J., Nelson, C. A., & Zeanah, C. H. (2007). The caregiving context in institution-reared and family-reared infants and toddlers in Romania. *Journal of Child Psychology and Psychiatry*, 48(2), 210-218.

- Sosyal, A. Ç. O. Ö. A. (2011). *Destek ve Öz-Duyarlık Düzeyleri* (Yayınlanmamış yüksek lisans tezi). Sakarya Üniversitesi, Sakarya.
- Soylu, N., Taneli, Y., & Taneli, S. (2013). Depresyonu olan ergenlerde intihar davranışını etkileyen sosyal, emosyonel ve kognitif faktörlerin araştırılması. *Archives of Neuropsychiatry/Noropsikiatri Arsivi*, 50(4), 352-359.
- Soysal, A. Ş., Bodur, Ş., İşeri, E., & Şenol, S. (2005). Bebeklik dönemindeki bağlanma sürecine genel bir bakış. *Klinik Psikiyatri*, 8(2), 88-99.
- Steinberg, L. (2007). *Ergenlik* (Çev: F.Çok). Ankara: İmge Kitapevi.
- Strohschein, L. (2005). Parental divorce and child mental health trajectories. *Journal of Marriage and Family*, 67(5), 1286-1300.
- Sümer, N., & Güngör, D. (1999). Yetişkin bağlanma stilleri ölçeklerinin Türk örneklemini üzerinde psikometrik değerlendirmesi ve kültürlerarası bir karşılaştırma. *Türk Psikoloji Dergisi*, 14(43), 71-106.
- Sümer, N. (2000). Yapısal eşitlik modelleri: Temel kavramlar ve örnek uygulamalar. *Türk Psikoloji Yazıları*, 3(6), 49-74.
- Şahin, N. H., & Durak, A. (1994). Kısa semptom envanteri: Türk gençleri için uyarlanması. *Türk Psikoloji Dergisi*, 9(31), 44-56.
- Şimşek, Ö. F. (2007). *Yapısal eşitlik modellemesine giriş: Temel ilkeler ve LISREL uygulamaları*. Ankara: Ekinoks.
- Tabachnick, B. G., & Fidell, L. S (2013). *Using Multivariate Statistics* (sixth ed.) Boston: Pearson.
- Tamar, M., & Ozbaran, B. (2004). Depression in children and adolescents. *Clinic Psychiatry*, 2, 84-92.
- Tamar, M. (2005). *Gençlikte değişim ve süreklilik*. İzmir: Çelikkol Yayıncılık.
- T.C. MEB. (2003). *Özel eğitim rehberlik ve danışma hizmetleri genel müdürlüğü "Okullarımızda intihar ve suç" araştırma raporu*. Ankara.
- Telef, B. B. (2013). Ergenlerin yaşam doyumlarının ve psikolojik semptomlarının incelenmesi. *In New/Yeni Symposium Journal*, 51(1), 3-12.

- Telef, B. B. (2014). Ergenlerde olumlu ve olumsuz duygular ile riskli davranışlar arasındaki ilişkilerin incelenmesi. *Kastamonu Eğitim Dergisi*, 22(2), 573-590.
- Tezcan, S., Aslan, D., Esin, A., Mutlu, M. F., Nalbantoğlu, B., Şenoğuz, M., & Zümrütbaş, A. E. (2007). Ankara'da bir ilköğretim okulunda 6. 7. ve 8. sınıf öğrencilerinin beslenme alışkanlıklarının ve durumunun saptanması araştırması. 8. *Ulusal Halk Sağlığı Kongresi, Diyarbakır*, 733-735.
- Tillfors, M., El-Khoury, B., Stein, M. B., & Trost, K. (2009). Relationships between social anxiety, depressive symptoms, and antisocial behaviors: Evidence from a prospective study of adolescent boys. *Journal of Anxiety Disorders*, 23(5), 718-724.
- Turan, T., Ceylan, S. S., Çetinkaya, B., & Altundağ, S. (2009). Meslek lisesi öğrencilerinin obesite sıklığının ve beslenme alışkanlıklarının incelenmesi. *TAF Preventive Medicine Bulletin*, 8(1), 5-12.
- Turhan, E., İnandı, T., Özer, C., & Akoğlu, S. (2011). Üniversite öğrencilerinde madde kullanımı, şiddet ve bazı psikolojik özellikler. *Turkish Journal of Public Health*, 9(1), 33-44.
- Türkbay, T., Özcan, C., Doruk, A., & Sekmen, K. (2005). Ergenlerde kimlik bocalaması üzerine cinsiyetin etkisi. *Çocuk ve Gençlik Ruh Sağlığı Dergisi*, 12(2), 69-74.
- Türnüklü, A., & Yıldız, V. (2002). Öğretmenlerin öğrencilerin istenmeyen davranışlarıyla başa çıkma stratejileri (II). *Çağdaş Eğitim*, 285, 32-36.
- Tüzün, O., & Sayar, K. (2006). Bağlanma kuramı ve psikopatoloji. *Düşünen Adam*, 19(1), 24-39.
- Ullman, J. B. (2001). Structural equation modeling. In B. G. Tabachnick & L. S. Fidell (Eds.), *Using Multivariate Statistics* (4th ed.) (pp. 653-771). Needham Heights, MA: Allyn & Bacon.
- Ulusoy, D., Demir, N. Ö., & Baran, A. G. (2005). Ergenlik döneminde intihar algısı: lise son sınıf gençliği örneği. *Edebiyat Fakültesi Dergisi*, 22(1), 259-270.
- Uytun, M. C., Oztop, D. B., & Esel, E. (2013). Evaluating the attachment behaviour in during puberty and adulthood. *Dusunen Adam*, 26(2), 177.

- Van Der Vorst, H., Engels, R. C., Meeus, W., & Deković, M. (2006). Parental attachment, parental control, and early development of alcohol use: A longitudinal study. *Psychology of Addictive Behaviors, 20*(2), 107-116.
- Van Ijzendoorn, M. H., & Kroonenberg, P. M. (1990). Cross-cultural consistency of coding the strange situation. *Infant Behavior and Development, 13*(4), 469-485.
- Vanya Hamrin, R. N., & Pachler, M. C. (2005). Child & adolescent depression: Review of the latest evidence-based treatments. *Journal of Psychosocial Nursing & Mental Health Services, 43*(1), 54-63.
- Vardar, E., & Erzenin, M. (2011). The prevalence of eating disorders (EDs) and comorbid psychiatric disorders in adolescents: A two-stage community-based study. *Turk Psikiyatri Dergisi, 22*(4), 205-212.
- Wallace, J. L., & Vaux, A. (1993). Social support network orientation: The role of adult attachment style. *Journal of Social and Clinical Psychology, 12*(3), 354-365.
- Waters, E., Weinfield, N. S., & Hamilton, C. E. (2000). The stability of attachment security from infancy to adolescence and early adulthood: General discussion. *Child development, 71*(3), 703-706.
- Waters, H. S., & Rodrigues-Doolabh, L. (2001, April). Are attachment scripts the building blocks of attachment representations? Narrative assessment of representations and the AAI. In H. Waters & E. Waters (Chairs), *Narrative measures of attachment for adults*. Poster symposium presented at the Biennial Meetings of the Society for Research in Child Development, Minneapolis, MN.
- Weiss, R. S. (1991). The attachment bond in childhood and adulthood. *Attachment Across the Life Cycle, 8*, 66-76.
- Wilkinson, R. B., & Walford, W. A. (2001). Attachment and personality in the psychological health of adolescents. *Personality and Individual Differences, 31*(4), 473-484.
- Wills, T. A., DuHamel, K., & Vaccaro, D. (1995). Activity and mood temperament as predictors of adolescent substance use: test of a self-regulation mediational model. *Journal of Personality and Social Psychology, 68*(5), 901-916.

- Wu, P., Goodwin, R. D., Fuller, C., Liu, X., Comer, J. S., Cohen, P., & Hoven, C. W. (2010). The relationship between anxiety disorders and substance use among adolescents in the community: specificity and gender differences. *Journal of Youth and Adolescence*, 39(2), 177-188.
- Yalaki, Z., Taşar, M. A., Yalçın, N., & Dallar, Y. (2011). Çocukluk ve gençlik dönemindeki özkıyım girişimlerinin değerlendirilmesi. *Ege Tıp Dergisi*, 50(2), 125-128.
- Yıldırım, İ. (1997). Algılanan sosyal destek ölçeğinin geliştirilmesi, güvenilirliği ve geçerliği. *Hacettepe Üniversitesi Eğitim Fakültesi Dergisi*, 13(13), 81-87.
- Yıldırım, İ. (2004). Algılanan sosyal destek ölçeğinin revizyonu. *Eğitim Araştırmaları–Eurasian Journal Of Educational Research*, 17, 221-236.
- Yılmaz, B. (2007). Üniversite öğrencilerinin kişiler arası iletişim becerileri ve bağlanma stilleri arasındaki ilişki (Yayınlanmamış yüksek lisans tezi). Muğla Üniversitesi, Muğla.
- Yılmaz, V., & Çelik, H. E. (2009). *Lisrel ile yapısal eşitlik modellemesi-I: Temel kavramlar, uygulamalar, programlama*. Ankara: Pegem Akademi Yayıncılık.
- Yolalan, H. (2013). *Ergenlerde depresyon ve bağlanma stilleri arasındaki ilişkinin incelenmesi* (Yayınlanmamış yüksek lisans tezi). İstanbul Arel Üniversitesi, İstanbul.
- Zehe, J. M., Colder, C. R., Read, J. P., Wiczorek, W. F., & Lengua, L. J. (2013). Social and generalized anxiety symptoms and alcohol and cigarette use in early adolescence: The moderating role of perceived peer norms. *Addictive behaviors*, 38(4), 1931-1939.

Ekler

Ek A: Araştırma İzin Formu

	T.C. ESKİŞEHİR VALİLİĞİ İl Millî Eğitim Müdürlüğü	
Sayı : 88074293/605.01/12646864		08.12.2015
Konu : Araştırma Projesi		
VALİLİK MAKAMINA		
İlgi: Osmangazi Üniversitesi Rektörlüğü Öğrenci İşleri Daire Başkanlığının 27/11/2015 tarih ve 6800-7418 sayılı yazısı.		
İlgi yazı ile; Osmangazi Üniversitesi Eğitim Bilimleri Enstitüsü Eğitim Bilimleri Anabilim Dalı, Rehberlik ve Psikolojik Danışmanlık Bilim Dalı Tezli Yüksek Lisans Programı öğrencisi Serdar KÖRÜK' ün "Ergenlerde Riskli Davranışları Yordayan Bazı Ruh Sağlığı Değişkenlerinin İncelenmesi" başlıklı anket çalışması Araştırma İzin Komisyonu tarafından incelenmiş ve komisyon tarafından sakınca görülmediği tespit edilmiş olup, komisyon tarafından belirtilen okullarda yukarıda adı geçen projenin gerçekleştirilmesi uygun görülmektedir.		
Makamlarınızca da uygun görülmesi halinde takdirlerinize arz ederim.		
Barış HANCI Millî Eğitim Müdür Yardımcısı		
OLUR .../12/2015		
Necmi ÖZEN Vali a. İl Millî Eğitim Müdürü		
Büyükdere Mah. Atatürk Blv. No:247 ESKİŞEHİR Elektronik Ağ: www.eskisehir.meb.gov.tr e-posta: strateji26@meb.gov.tr		Ayrıntılı bilgi için: L.TOKAT Tel : (0 222) 239 72 00/213-425 Faks: (0 222) 239 39 22

Ek B: Kişisel Bilgi Formu

Cinsiyet	Erkek ()	Kız ()
Yaş		
Okul Türü	Mesleki ve Teknik Anadolu Lisesi () Anadolu Lisesi () Fen Lisesi ()	Genel (Düz) Lise ()
Sınıf	9 ()	10 () 11 () 12 ()

Ek C: Riskli Davranışlar Ölçeği

Sevgili Gençler;

Aşağıdaki ifadeleri dikkatlice okuyunuz. Bu ifadelerin size ne kadar uygun olduğuna karar verdikten sonra ilgili kutucuğa işaretleme yapınız. Çalışmamıza katıldığınız için teşekkür ederiz.

İFADELER SİZE NE KADAR UYGUN?	KESİNSİL KLE UYGUN DEĞİL	UYGUN DEĞİL	KİSMEN UYGUN	UYGUN	KESİNLİK LE UYGUN
1. Arkadaşlarımla ağız kavgası yaptığım olur.					
2. Arkadaşlarımla küfürlü konuşurum.					
3. Çevremdekilerin eşyalarını izinsiz olarak alırım.					
4. Eğlence olsun diye arkadaşlarımla canımı acıtmaktan hoşlanırım.					
5. Hakkımı kavga ederek savunurum.					
6. Arkadaşlarımla tartıştığımda ağzıma geleni söylerim.					
7. Arkadaşlarıma kantinden zorla bir şey ısmarlatırım.					
8. Alkol kullandığımda sıkıntılarımın hafiflediğini hissediyorum.					
9. Cesaretimi toplamak için alkol aldığım olur.					
10. Okula alkollü olarak geldiğim olur.					
11. Eğlence mekanlarına gidip alkol alırım.					
12. Kendimi daha iyi hissetmek için alkol kullanırım.					
13. Ailemden gizli arkadaşlarımla alkol içmek için dışarı çıkarım.					
14. Kontrolümü kaybedecek kadar alkol kullandığım olur.					
15. Sigara kullanıyorum.					
16. Okulda sigara içebilirim.					
17. Nargile içerim.					
18. Evde sigara içebilirim.					
19. İstediyimde kolaylıkla sigara alabilirim.					
20. Canım sıkıldığında sigara içerek rahatlarım.					
21. Kendime olan güvenim tamdır.					
22. Sabahları mutsuz bir şekilde uyanıyorum.					
23. Sorunlarım karşısında kendimi çaresiz hissediyorum.					
24. Karamsar biriyim.					
25. Ders aralarında kantinden aldıklarımı yerim.					

26. Her gün meşrubat içerim.					
27. Çoğunlukla fast-food yiyecekler tüketirim.					
28. Abur cubur yemekten hoşlanırım.					
29. Çoğunlukla ev dışında yemek yerim.					
30. Okulu bırakmayı düşünüyorum.					
31. Bir an önce okulu bırakıp evlenmek istiyorum.					
32. Evde yapmam gereken işlerden dolayı okula gidemiyorum.					
33. Birkaç yıl okula ara vermek istiyorum.					
34. Arkadaşlarımın birçoğu okula gitmiyor.					
35. Okuldan ayrılıp bir an önce bir işte çalışmaya başlamak istiyorum.					
36. Okulda başarılı olmam bana fayda sağlamayacaktır.					

Ek D: İlişki Ölçekleri Anketi

Aşağıda yakın duygusal ilişkilerinizde kendinizi nasıl hissettiğinize ilişkin çeşitli ifadeler yer almaktadır. Yakın duygusal ilişkilerden kastedilen, arkadaşlık, dostluk, romantik ilişkiler ve benzerleridir. Lütfen her bir ifadeyi bu tür ilişkilerinizi düşünerek okuyun ve her bir ifadenin sizi ne ölçüde tanımladığını aşağıdaki 7 aralıklı ölçek üzerinde uygun boşluğa “X” işareti koyarak değerlendiriniz.

1-----2-----3-----4-----5-----6-----7

Beni hiç

Beni kısmen

Tamamıyla

tanımlamıyor

tanımlıyor

beni tanımlıyor

İfadeler	Beni hiç tanımlamıyor	Beni çok az tanımlıyor	Beni biraz tanımlıyor	Beni kısmen tanımlıyor	Beni iyi tanımlıyor	Beni çok iyi tanımlıyor	Tamamıyla beni tanımlıyor
1. Başkalarına kolaylıkla güvenemem.	1 ()	2 ()	3 ()	4 ()	5 ()	6 ()	7 ()
2. Kendimi bağımsız hissetmem benim için çok önemlidir.	1 ()	2 ()	3 ()	4 ()	5 ()	6 ()	7 ()
3. Başkalarıyla kolaylıkla duygusal yakınlık kurarım.	1 ()	2 ()	3 ()	4 ()	5 ()	6 ()	7 ()
4. Başkalarıyla çok yakınlaşırsam incitileceğimden korkuyorum.	1 ()	2 ()	3 ()	4 ()	5 ()	6 ()	7 ()
5. Başkalarıyla yakın duygusal ilişkilerim olmadığı sürece oldukça rahatım.	1 ()	2 ()	3 ()	4 ()	5 ()	6 ()	7 ()
6. Başkalarıyla tam anlamıyla duygusal yakınlık kurmak istiyorum.	1 ()	2 ()	3 ()	4 ()	5 ()	6 ()	7 ()
7. Yalnız kalmaktan korkarım.	1 ()	2 ()	3 ()	4 ()	5 ()	6 ()	7 ()
8. Başkalarına rahatlıkla güvenip bağlanabilirim.	1 ()	2 ()	3 ()	4 ()	5 ()	6 ()	7 ()
9. Başkalarına tamamıyla güvenmekte zorlanırım.	1 ()	2 ()	3 ()	4 ()	5 ()	6 ()	7 ()

10. Başkalarının bana dayanıp bel bağlaması konusunda oldukça rahatımdır.	1 ()	2 ()	3 ()	4 ()	5 ()	6 ()	7 ()
11. Başkalarının bana, benim onlara verdiğim kadar değer vermediğinden kaygılanırım.	1 ()	2 ()	3 ()	4 ()	5 ()	6 ()	7 ()
12. Kendi kendime yettiğimi hissetmem benim için çok önemli.	1 ()	2 ()	3 ()	4 ()	5 ()	6 ()	7 ()
13. Başkalarının bana bağlanmamalarını tercih ederim.	1 ()	2 ()	3 ()	4 ()	5 ()	6 ()	7 ()
14. Başkalarıyla yakın olmak beni rahatsız eder.	1 ()	2 ()	3 ()	4 ()	5 ()	6 ()	7 ()
15. Başkalarının bana, benim istediğim kadar yakınlaşmakta gönülsüz olduklarını düşünüyorum.	1 ()	2 ()	3 ()	4 ()	5 ()	6 ()	7 ()
16. Başkalarına bağlanmamayı tercih ederim.	1 ()	2 ()	3 ()	4 ()	5 ()	6 ()	7 ()
17. Başkaları beni kabul etmeyecek diye korkarım.	1 ()	2 ()	3 ()	4 ()	5 ()	6 ()	7 ()

Ek E: Algılanan Sosyal Destek Ölçeği

AİLEM	Bana uygun değil	Kısmen uygun	Bana uygun
1. Bana gerçekten güvenir.	1 ()	2 ()	3 ()
2. Sorunlarımı çözmeme yardım eder.	1 ()	2 ()	3 ()
3. Bir haksızlığa uğradığımda beni gerçekten destekler.	1 ()	2 ()	3 ()
4. Bana gerçekten değer verir.	1 ()	2 ()	3 ()
5. Bana doğru tavsiyelerde bulunur.	1 ()	2 ()	3 ()
6. Doğru kararlar vermeme yardım eder.	1 ()	2 ()	3 ()
7. Davranışlarımı takdir eder.	1 ()	2 ()	3 ()
8. İlgi duyduğum şeyleri yapmama yardım eder.	1 ()	2 ()	3 ()
9. Hatalarımı nazikçe düzeltir.	1 ()	2 ()	3 ()
10. Beni gerçekten anlar.	1 ()	2 ()	3 ()
11. Bana aile gelirimize göre yeterince harçlık verir.	1 ()	2 ()	3 ()
12. İyi ve kötü günlerimde yanımda olur.	1 ()	2 ()	3 ()
13. Geleceğimle ilgili planlar yapmamda bana yardım eder.	1 ()	2 ()	3 ()
14. Üstün, güçlü yanlarımı vurgular.	1 ()	2 ()	3 ()
15. İyi ve kötü yönlerimle beni sever.	1 ()	2 ()	3 ()
16. Başarılı olmam için bana destek olur.	1 ()	2 ()	3 ()
17. Zaman ayırıp sıkıntılarımı gerçekten dinlemez.	1 ()	2 ()	3 ()
18. Arkadaşlarımla ilişkilerimin güçlenmesini destekler.	1 ()	2 ()	3 ()
19. Sosyal etkinliklere katılmamı destekler.	1 ()	2 ()	3 ()
20. Başarılarımı takdir eder.	1 ()	2 ()	3 ()
ARKADAŞLARIM	Bana uygun değil	Kısmen uygun	Bana uygun
21. Bana gerçekten güvenir.	1 ()	2 ()	3 ()

22. İhtiyaç duyduğumda beni gerçekten dinler	1 ()	2 ()	3 ()
23. Sorunlarımı çözmeme yardım eder.	1 ()	2 ()	3 ()
24. Bir haksızlığa uğradığımda beni gerçekten destekler.	1 ()	2 ()	3 ()
25. Bana gerçekten değer verir.	1 ()	2 ()	3 ()
26. Doğru kararlar vermeme yardım eder.	1 ()	2 ()	3 ()
27. Hata yaptığımda bile beni kabul eder.	1 ()	2 ()	3 ()
28. Hatalarımı düzeltmeme yardım eder.	1 ()	2 ()	3 ()
29. Beni gerçekten anlamaz.	1 ()	2 ()	3 ()
30. Gerektiğinde harçlığımı benimle paylaşır.	1 ()	2 ()	3 ()
31. Derslerle ilgili bilgilerini benimle paylaşır.	1 ()	2 ()	3 ()
32. İyi ve kötü günlerimde yanımda olur.	1 ()	2 ()	3 ()
33. Bir şeye sinirlendiğimde beni yatıştırır.	1 ()	2 ()	3 ()
ÖĞRETMENLERİM	Bana uygun değil	Kısmen uygun	Bana uygun
34. Amaç, ilgi ve yeteneklerim konusunda benimle konuşur.	1 ()	2 ()	3 ()
35. Bana gerçekten güvenir.	1 ()	2 ()	3 ()
36. Sorunlarımı çözmeme yardım eder.	1 ()	2 ()	3 ()
37. Bir haksızlığa uğradığımda beni gerçekten destekler.	1 ()	2 ()	3 ()
38. Bana gerçekten değer verir.	1 ()	2 ()	3 ()
39. Bana doğru tavsiyelerde bulunur.	1 ()	2 ()	3 ()
40. Doğru kararlar vermeme yardım eder.	1 ()	2 ()	3 ()
41. Hatalarımı nazikçe düzeltir.	1 ()	2 ()	3 ()
42. Beni gerçekten anlar.	1 ()	2 ()	3 ()
43. Üstün güçlü yanlarımı vurgular.	1 ()	2 ()	3 ()
44. Zaman ayırıp sıkıntılarımı gerçekten dinlemez.	1 ()	2 ()	3 ()
45. Arkadaşlarımla ilişkilerimin güçlenmesini destekler.	1 ()	2 ()	3 ()
46. Sosyal etkinliklere katılmamı teşvik eder.	1 ()	2 ()	3 ()
47. Çok çalıştığım ya da başarılı olduğum zaman beni över.	1 ()	2 ()	3 ()
48. Duygu düşünce ve inançlarıma saygı duyar.	1 ()	2 ()	3 ()
49. Derslerde sorularına içtenlikle cevap verir.	1 ()	2 ()	3 ()
50. Bana karşı genellikle adil davranır.	1 ()	2 ()	3 ()

Ek F: Kısa Semptom Envanteri

Aşağıda zaman zaman herkeste olabilecek yakınma ve sorunların bir listesi vardır. Lütfen her birini dikkatlice okuyunuz. Sonra her maddenin sizi ne ölçüde huzursuz ve tedirgin ettiğini göz önüne alarak aşağıda belirtilen tanımlamalardan uygun olanın numarasını karşısındaki boşluğa yazınız.

0 (Hiç) 1 (Çok az) 2 (Orta derecede) 3 (Oldukça fazla) 4 (İleri derecede)

Maddeler	Cevaplar
1. İçinizdeki sinirlilik ve titreme hali	
2. Baygınlık, baş dönmesi	
3. Bir başka kişinin sizin düşüncelerinizi kontrol edeceği fikri	
4. Başınıza gelen sıkıntılardan dolayı başkalarının suçlu olduğu duygusu	
5. Olayları hatırlamada güçlük	
6. Çok kolayca kızıp öfkelenme	
7. Göğüs (kalp) bölgesinde ağrılar	
8. Meydanlık (açık) yerlerden korkma duygusu	
9. Yaşamınıza son verme düşüncesi	
10. İnsanların çoğuna güvenilemeyeceği hissi	
11. İştahta bozukluklar	
12. Hiçbir nedeni olmayan ani korkular	
13. Kontrol edemediğiniz duygu patlamaları	
14. Başka insanlarla beraberken bile yalnızlık hissetme	
15. İşleri bitirme konusunda kendini engellenmiş hissetme	
16. Yalnızlık hissetme	
17. Hüzünlü, kederli hissetme	
18. Hiçbir şeye ilgi duymamak	
19. Kendini ağlamaklı hissetme	
20. Kolayca incinebilme, kırılma	
21. İnsanların sizi sevmediğine, size kötü davrandığına inanma	
22. Kendini diğer insanlardan daha aşağı görmek	
23. Mide bozukluğu, bulantı	
24. Diğer insanların sizi gözlediği ya da hakkınızda konuştuğu duygusu	
25. Uykuya dalmada güçlük	
26. Yaptığımız şeyleri tekrar tekrar doğru mu diye kontrol etmek	
27. Karar vermede güçlükler	
28. Otobüs, tren, metro gibi umumi vasıtalarla seyahatlerden korkma	
29. Nefes darlığı, nefessiz kalma	
30. Sıcak, soğuk basmaları	
31. Sizi korkuttuğu için bazı eşya, yer ya da etkinliklerden uzak kalmaya çalışmak	
32. Kafanızın bomboş kalması	
33. Bedeninizin bazı bölgelerinde uyuşmalar, karıncalanmalar	
34. Hatalarınız için cezalandırılmanız gerektiği düşüncesi	
35. Gelecekle ilgili umutsuzluk duyguları	
36. Dikkati bir şey üzerine toplamada güçlük	
37. Bedenin bazı bölgelerinde zayıflık, güçsüzlük hissi	
38. Kendini gergin ve tedirgin hissetme	

39. Ölme ve ölüm üzerine düşünceler	
40. Birini dövme, ona zarar verme, yaralama isteği	
41. Bir şeyleri kırma, dökme isteği	
42. Diğer insanların yanında iken yanlış bir şey yapmamaya çalışmak	
43. Kalabalıklardan rahatsızlık duymak	
44. Başka insanlara hiç yakınlık duymamak	
45. Dehşet ve panik nöbetleri	
46. Sık sık tartışmaya girmek	
47. Yalnız kalındığında sinirlilik hissetme	
48. Başarılarınıza rağmen diğer insanlardan takdir görmemek	
49. Kendini yerinde duramayacak kadar tedirgin hissetme	
50. Kendini değersiz görme duygusu	
51. Eğer izin vererseniz insanların sizi sömüreceği duygusu	
52. Suçluluk duyguları	
53. Aklınızda bir bozukluk olduğu fikri	